

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

1/2017

BAWDEN, David – ROBINSON, Lyn: „A few exciting words” : information and entropy revisited. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 10., p. 1965-1987.

„Néhány izgalmas szó”: az információ és az entrópia újragondolása

Informatika

Az információ és az entrópia kapcsolatával foglalkozó szemlében a szerzők két fő kérdésre koncentrálnak: a fizikai entrópia statisztikai mechanika szerinti hivatalos definíciójának és az információ információelméleti definíciójának hasonlósága; valamint az entrópia lehetséges szubjektivitása, amit hiányzó információnak tartanak. A tanulmány Shaw és Davis 1983-as elemzésének frissítése. A szerzők kiemelten foglalkoznak az információ különböző értelmezésével, ami Shannon, illetve Wiener nevéhez fűződik, és az információtudomány szempontjából rendkívül fontos. A kérdéskör felvázolásához számos publikációt elemeztek az irodalomtudománytól kezdve a termodinamikáig. Különös figyelmet fordítottak az eredeti források használatára és a közvetlen hivatkozásra annak érdekében, hogy eloszlassanak néhány félreértést és túlzott leegyszerűsítést ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban. Bár az információ szorosan kapcsolódik az entrópiához, nem azonos, és nem is ellentétes vele. Az információ a rendhez és a mintához (pattern) köthető, de a rendtelenséghez és véletlenszerűséghez is. Figyelemre méltó az információ és az „érdekes komplexitás” közötti kapcsolat, amely mintákat és véletlenszerűséget egyaránt megtestesít.

(Autoref.)

KOLTAY Tibor: Library and information science and the digital humanities : perceived and real strengths and weaknesses. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 72. (2016) 4., p. 781-792.

A könyvtár- és információtudomány és a digitális bölcsészet: vélt és valós erősségek és gyengeségek

Informatika; Interdiszciplináris problémák; Könyvtártudomány

Bár a két szakterület (tudományág) sokban különbözik egymástól, a rögzített (főként, de nem kizárólag szöveges) információ fontossága folytán ismeretelméleti párhuzamokat is találunk közöttük, ugyanis ezek jelentik erősségeik és gyengeségeik alapját. Célszerű, ha a digitális bölcsészet (digital humanities) fogalmát tágan értelmezzük, tehát vizsgálati tárgyának tekintjük mindazt, ami a számítástechnikai eszközök és a kulturális termékek találkozása során kettőjük metszéspontjában történik. A tág értelmezésnek a könyvtár- és információtudomány (könyvtártudomány) esetében is igaznak kell lennie, tehát úgy határozhatjuk meg, mint a rögzített információ teljes kommunikációs láncának tanulmányozását.

A két szakterület közötti legjelentősebb különbség az, hogy a digitális bölcsészet gyökerei a humán tudományokban lelhetők fel, míg a könyvtártudomány a társadalomtudományok körébe tartozik, bár egyes részterületei a humán tudományok eszköztárát használják. Tény viszont, hogy a digitális bölcsészet is sok tekintetben interdiszciplináris, és mindkét szakterületre hatással van a kutatás adatintenzív paradigmája, azonban az adatok elemzése és interpretálása a digitális bölcsészet számára középponti kérdés.

Egyik szakterület sem tartozik a „nagy” elfogadott tudományterületek közé. A könyvtártudományi tanszékeket változó tudományterületi karokhoz rendelik hozzá, és nincs is ilyen tanszék minden egyetemen. Ez azonban nem gyengeség, hanem azt mutatja, hogy mindig tud magának otthont találni, amely sok esetben azonos a digitális bölcsészeti intézményekkel.

A digitális bölcsészet nem képez egységes egészet, ráadásul számos képviselője kevésbé tartja fontosnak a humán tudományok módszereinek alkalmazását, ami kétségtől a gyengesége. A segédtudománynak tekintett bölcsészeti informatikából lett tudománnyá. Ebben hasonlít a könyvtártudomány és a könyvtáros-ság viszonyához, és rokonságot mutat a könyvtártudomány gyakorlat-orientált megközelítéseivel is.

Saját továbbfejlődése érdekében mindkét szakterületnek meg kellene próbálnia, hogy pozitív irányba befolyásolja az infokommunikációs infrastruktúrát azáltal, hogy figyelmet fordít a technológia és számítástechnika (főként a digitális kód) emberközpontú megértésére és értelmezésére.

(Koltay Tibor)

Lásd még 47

Tudománymetria, bibliometria

3/2017

MAZOV, N. A. – GUREEV, V. N.: Bibliometričeskie sistemy v podderžku naučnyh issledovanij In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2016) 1., p. 34-40.

Bibliometriai rendszerek a tudományos kutatások támogatására

Adatbázis; Bibliometria; Tudományos kutatás

A bibliometria, a matematikai és statisztikai módszerek alkalmazása a tudományos közlemények értékeléséhez azon a feltevésen alapul, hogy a szerzők tudományos felfedezéseikről és kutatási eredményeikről más tudósok által olvasott és idézett tudományos kiadványokban számolnak be. Az alkalmazott bibliometria elemzi a tudományos cikkek és a rájuk történt hivatkozások számát, a cikkek, a szerzők és a tudományterületek közötti kapcsolatokat. A bibliometria, szélesebb értelemben a tudománymetria iránt a 20. század végén nőtt az érdeklődés, amikor a bibliográfiai mutatók és a hivatkozásokat tartalmazó kiadványok elektronikus formában jelentek meg, fejlődtek a felhasználók széles köre által alkalmazható eszközök.

2014-ben némiképp csökkent a publikációk száma, ami az adatgyűjtés időpontja és a publikációk adatbázisba érkezése közötti időeltolódással magyarázható. Növekedés valószínűleg nem várható, az e téren folyó kutatások stabilizálódtak, és az érdeklődés a webometria és az altmetrika felé fordult. A bibliometriai kutatások fejlődése annak is köszönhető, hogy elérhetővé váltak a tudománymetriai adatbázisok, a legtöbb oroszországi tudományos intézmény hozzá tud férni a nagy rendszerekhez, mint a Web of Science, a Scopus, vagy a Tudományos Hivatkozások Oroszországi Indexe.

A bibliometriai elemzés eredménye a mennyiségi mutatók egyike, elfogadása és jelentősége a teljes értékelésben tudományterülettől függ. Különösen jelentős a bibliometria és a szakértői értékelés közötti kapcsolat, egyensúlyuk az egyik legvitatottabb kérdés a tudományos és a könyvtári világban. A bibliometria előnye, hogy elég gyorsan lehet megbízható statisztikai adatokat kapni a munkaigényes recenzálással szemben, ezért jelentett alternatívát a korábban népszerű tudományos értékeléssel szemben.

A bibliometriai adatokat eredményesen használják a fontosabb tudományos feladatok megoldásában, mint:

- a trendek meghatározása az ismeretek különböző területein (az Elsevier SciVal speciális rendszerével);
- a vezető tudósok és együttműködési hálózataik meghatározása;
- a tudományos folyóiratok relevanciájának értékelése;
- konkrét személyek, kutatócsoportok vagy intézmények munkájának értékeléséhez objektív mutatók biztosítása;
- aktuális bibliográfiai információszolgáltatás a tudományos munkatársak publikációs tevékenységéről/aktivitásáról;
- az intézmény publikációinak láthatóbbá tétele az interneten;
- a tudományos könyvtárakban az időszaki kiadványok állományának gyarapítási feladatai.

A tudósok tájékoztatása a tudományos irányzatokról, a kiadványok rangsoráról lehetőséget nyújt arra, hogy a publikációikat a legtekintélyesebb kiadványokban adják közre, a figyelmet a legaktuálisabb tudományos problémákra irányítsák.

A bibliometria alkalmazásának figyelembe veendő korlátai (ha figyelmen kívül maradnak, az eredmények megbízhatatlanok lehetnek): a folyóirat-mutatók értékeit csak egy tudományterületen lehet összehasonlítani, több tudományág esetében korrekciós együtthatókra van szükség – ezért okoz nehézséget a polimatemikus kiadványok bibliometriai értékelése; egyes területeken, főleg a humán tudományokban nincs hagyománya a sok hivatkozásnak, ezért a folyóiratok megszokott rangsorolása nem mindig alkalmas az értékelésre; a hivatkozottság meghatározását nehezíti, hogy sok esetben a folyóiratok feldolgozásánál nem indexelik a közleményeket – ide tartoznak a regionális és a nemzeti nyelveken megjelenő publikációk, a konferenciai anyagok, monográfiák, újtási kutatások.

Létező probléma a negatív hivatkozás, és ennek a pozitívvá egyenrangú kezelése. Manipulálási lehetőségek: a szerző saját műveire hivatkozik, a többszerzős művek, az eredmények közlése több cikkben, a folyóiratok politikája, amikor nagy hivatkozottságra számító szemletanulmányok közlését részesítik előnyben.

A bibliometriai módszereket más eljárásokkal együtt érdemes használni, a legmegbízhatóbb eredményekhez és a hatékony tudománypolitikához kompetens alkalmazásuk, más módszerekkel történő ésszerű társításuk vezet.

(Viszocsekné Péteri Éva)

4/2017

SHANKS, Justin – ARLITSCH, Kenning: Making sense of researcher services. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p. 295-316.

Kutatókat segítő szolgáltatások – helyzetkép

Kutatás információellátása; Tudománymetria; Tudományos kutatás

Az utóbbi években megszorodtak a kutatókat segítő szolgáltatások: számos ingyenes és térítésköteles honlap kínál megnövekedett láthatóságot és (potenciális) idézettséget a publikációk és egyéb kutatási termékek szerzőinek vagy közreműködőinek. Ám nem mindegyik szolgáltatásnak azonosak a céljai, és nehéz lehet annak eldöntése is, hogy a kutató melyik szolgáltatás mellett kötelezze el magát. A cikk szerzői három kategóriát állítanak fel (szerzői/kutatói azonosítás, tudományos/szakmai együttműködés, referencia- és hivatkozáskezelés), és tizenkilenc szolgáltatást vizsgálnak meg, amelyek beleillenek a fenti kategóriákba.

(Autoref.)

5/2017

TURBANTI, Simona: La visibilità – e l'impatto? – nel Web ai tempi dei social : i principali strumenti di altmetrics. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 56. (2016) 1.

Res. angol nyelven

A láthatóság – és a hatás? – a világhálón a „közösségi” időkben: az „altmetrika” főbb eszközei

A cikk a *web metrics* és az *altmetrika* (*altmetrics*) alkalmazásához elérhető fontosabb eszközöket elemzi. A bevezetőben röviden leírja a tudományos kommunikációban a web következtében végbement átalakulásokat, majd a „bibliográfiai hatás” (*impact*) és a „közösségi láthatóság” (*social visibility*) fogalmak jelentésére fókuszál, tekintettel a kutatás-értékelés témájára. Részletesen áttekinti a *web metrics*

legismertebb és legelterjedtebb eszközeit, valamint az *altmetrika* forrásait és szoftvereit, kitérve alapvető jellemzőikre, céljaikra és használatuk körére. Az *altmetrika* gyorsan növekvő területe még meglehetősen instabil, így jelenleg nem várható intézményes használata a kutatások értékelésében, mindazonáltal kívánatos lenne a hagyományos mérési módszerek melletti alkalmazása.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

6/2017

Die Bibliothek der Dinge : Welche rolle spielen Bibliotheken in der „sharing economy”? In: BuB. – 68. (2016) 7., p. 439-441.

Res. angol és francia nyelven

A dolgok könyvtára. Milyen szerepet játszanak a könyvtárak a közösségi gazdaságban?

Feladatkör; Konferencia -nemzetközi; Kölcsönzés; Külföldön fenntartott könyvtár; Társadalmi követelmények

A könyvtárak, melyek már régóta részei a megosztás és a csere hagyományának, most abban a helyzetben vannak, hogy új funkciót kapjanak. A „dolgok könyvtára” a pozsonyi Goethe Intézet könyvtárának első merész lépése volt ebbe az irányba: 2016 áprilisa óta a német nyelvű irodalom, zenei anyagok és játékok mellett 50 hasznos dolgot is kölcsönöz, melyek a kísérletezés, szabadtéri tevékenység vagy a barkácsolás kategóriájába tartoznak. Ezek elsősorban olyan dolgok, amelyeket az ember nem használ napi rendszerességgel, és gyakran nincs is neki, legyen az varrógép, teleszkóp, villanyfűró vagy a születésnap bulin használt nagyméretű gyerekjáték. Hogy könnyebb legyen a dolgok használatának megtanulása, betanítást is kínálnak hozzájuk. E foglalkozásoknak az a célja, hogy információkat, ismereteket és készségeket adjanak át a felhasználók bizonyos körének,

és ezzel egy bizonyos szomszédság- és közösségi érzést alakítsanak ki. A projekt központi gondolata tehát a közösségépítés. A Goethe Intézet és könyvtára így átalakítja és korszerűsíti a megosztás és csere társadalmi elvét. A Pozsonyban végzett tevékenységgel párhuzamosan a berlini Amerika-Emlékkönyvtár Központi Állami Könyvtárában is kölcsönöz szerzőszámokat és egyéb tárgyakat a „Kölcsön-Bár”, de csak egy rövid próbaidőszakban. Mindkét könyvtár érdemesnek találta, hogy kicserélje tapasztalatait ezen az új területen. Rögtön az elején világossá vált, hogy ezzel a szolgáltatással új felhasználói csoportok szólíthatók meg, és a média is érdeklődik a projektek iránt.

(Autoref.)

7/2017

STURGES, Paul: Intellectual freedom, libraries and democracy. – Bibliogr. In: Libri. – 66. (2016) 3., p. 167-177.

A szellemi szabadság, a könyvtárak és a demokrácia

Adatvédelem; Hozzáférhetőség; Szellemi szabadság

A könyvtár és a tágabb társadalmi-politikai szféra kapcsolatának a felfedezéséből, amelyben működik, indult ki az a nyitóelőadás, amely Lyonban, a BOBCATSSS konferencián hangzott el 2016 januárjában. A keresés szabadságával, az információhoz és eszmékhez való biztonságos, privát környezetben nyújtott szabad hozzáféréssel képes a könyvtár hozzájárulni a szellemi szabadsághoz. Ezzel kapcsolat-

ban példákat lehet felidézni a történelemből olyan radikális gondolkodókról, akik vagy rendelkeztek ilyen típusú hozzáállással, vagy nem. A könyvtárak hozzájárulása ritkán nyíltan radikális, de a tartalomhoz való hozzáférés védett környezetben való biztosításával támogató környezetet is nyújtanak a leendő politikai aktivisták és vezetők számára. A könyvtár és a demokratikus tevékenységek között létezik összefüggés, melyet nem kell feltétlenül okságnak gondolnunk, de a könyvtár még a nem demokratikus országokban is szerényen hozzá tud járulni a demokráciához.

(Autoref.)

Nemzetközi könyvtárügy

8/2017

LEBEDEVA, Anžela Ēduardovna: IBBY : meždunarodnoe sotrudničestvo v sferě literatury dlā detej i ūnošestva In: Vestnik BAE. – (2016) 1., p. 24-27.

IBBY: nemzetközi együttműködés a gyermek- és ifjúsági irodalom területén

Ifjúsági és gyermekkönyvek; Nemzetközi szervezet

Az elmúlt csaknem fél évszázadban a világon mindenhol alakultak gyermekkönyvekkel és az olvasással foglalkozó nemzeti és nemzetközi szervezetek, tudományos központok, könyvtárak. Rendszeresek a konferenciák, kongresszusok és más szakértői rendezvények. A külföldi tapasztalatokat az orosz szakemberek kevésbé ismerik, ahogy az oroszországi tapasztalatok sem ismertek a külföldiek körében.

A legismertebb nemzeti és nemzetközi szervezetek egyike az IBBY (*International Board on Books for Young People*), amely 1953-ban Zürichben Jella Lepman kezdeményezésére jött létre. Céljai között szerepel az olvasás támogatása és fejlesztése, a magas szintű irodalmi és művészeti szabványoknak megfelelő irodalom elérhetőségének biztosítása, harc az analfabetizmus ellen (nemcsak a fejlődő országokban), a minőségi könyvek díjazása (elsősorban a fejlett országokban), a tudományos és pedagógiai munka ösztönzése. Az eltelt évtizedek alatt a tagországok száma hatról 77-re nőtt.

Az IBBY nonprofit szervezet, a Svájci Polgári Törvénykönyv 60. cikkelyének megfelelően működik.

Nemzeti szekciókból áll, pénzügyi forrásait a tagdíjak biztosítják. A nemzeti szekciók eltérő nagyságúak: nagyszámúak a fejlett könyvkiadást és olvasási programokat működtető országokban, és van, ahol csak néhány tagot számlálnak. Ha egy országban nincs nemzeti szekció, egyéni tagság lehetséges. A nemzeti szekciókból kontinensenként alakult csoportokat koordinátorok irányítják.

A Szovjetunióban az IBBY nemzeti szekciója 1968-ban jött létre Sz. V. Mihalkov kezdeményezésére. 1991-ig jelentős állami támogatással a szovjet baráti társaságok és kulturális kapcsolatok szövetsége keretében működött, majd az oroszországi Kulturális Alap égisze alatt társadalmi szervezatként Oroszországi Gyermekkönyvek Tanácsa névvel újult meg. 1998-ban alakult a tanács intézményi és egyéni tagokból álló szentpétervári szekciója. A tanács fő feladata az IBBY programjainak és projektjeinek végrehajtása. Az IBBY keretében számos díjat alapítottak:

- H. C. Andersen díj: 1956-tól az írókat, 1966-tól az illusztrátorokat is jutalmazták (1976-ban a díjat egy orosz illusztrátor kapta).
- A kiemelkedő írók, illusztrátorok, fordítók jegyzéke: a kétévenként összeállított jegyzékben szereplőknek az érmeiket és okleveleket a kongresszuson adják át. (47 év alatt Oroszországból több mint 120 író, illusztrátor, fordító, könyvkiadó részesült nemzetközi elismerésben, és kapta meg az IBBY díszoklevelét).
- IBBY-Asahi díj az olvasás támogatásáért (IBBY-Asahi Reading Promotion Award): 1988 óta évenként azok a csoportok és társadalmi szervezetek kapják, amelyek jelentős szerepet vállaltak a gyermekek és az ifjúság körében az olvasás terjesztésére és fejlesztésére irányuló programokban. Az Asahi Shimbun hírlapkiadó által támogatott díj 1 millió jen. (A díj bizottságának elnöke 2014–2016-ban Oroszország képviselője lett.)

Az IBBY kongresszusait kétévenként különböző országokban tartják, 2020-ban Oroszországban. A szervezők között lesz az IBBY oroszországi szekciója és a kulturális alap által támogatott „Ma gyermekek – holnap a nép” irodalmi projekt. A kongresszus témája: A világ a gyermekkönyvek szemszögéből: hazai és lefordított irodalom – szerep és jelentőség, hatás a különböző országok fiatal olvasóira.

Az IBBY-hez kapcsolódik még:

- A fogyatékkal élő gyermekek irodalmi dokumentációs központja (IBBY Documentation Centre of Books for Disabled Young People): 1985-ben Oslóban alakult a korrekciós pedagógiai intézet mel-

- lett; székhelyét 2003-ban a Torontói Városi Könyvtárba helyezte át.
- A Bookbird, az IBBY gyermekirodalommal foglalkozó, negyedévenként megjelenő folyóirata: a Focus IBBY rovat a szervezet és a nemzeti szekciók munkájáról tájékoztat.
 - Nemzetközi Gyermekkönyvnap: 1967 óta világszerte Andersen születésnapján (április 2.) tartják. Évenként lehet pályázni az esemény támogatására, a nyertes ország illusztrátora készíti az aktuális plakátot, írója fogalmazza meg a gyermekeknek szóló üzenetet.

(Viszocsekné Péteri Éva)

9/2017

POTEPKO, Nadežda Igorevna (ford.): Pravo na zabvenie : zaavlenie IFLA i predystoriâ voprosa In: Bibliotekovedenie. – (2016) 3., p. 315-322.

Res. angol nyelven

A töröltetés joga: az IFLA nyilatkozata és a kérdés előtörténete

Adatvédelem; Gépi információkeresési rendszer; Hozzáférhetőség

A töröltetés joga (Right to be Forgotten = a személyes adatok tárolásának megszüntetéséhez való jog) azt jelenti, hogy minden embernek joga van a róla szóló információ eltávolítására a keresőrendszerekből. A bírósági határozatok célja az információ elérhetőségének megnehezítése, mivel a jelenlegi alkalmazásoknál az információt nem törlik a forrásokból; a név szerinti keresésnél a keresőrendszer vagy a honlap tulajdonosa dönt az információ (a kereső neve) megjelenítéséről. Az először publikált információ általában elérhető marad, más keresőrendszerrel vagy más keresési kritériumokkal potenciálisan megtalálható, de bizonyos esetekben már így sem.

A személyiséget érintő, archivált rekordokban lévő információ eléréséről szóló IFLA Nyilatkozat (IFLA Statement on Access to Personally Identifiable Information in Historical Records, 2016. május) szerint az interneten található információk értékesek a társadalom és a kutatás számára, egészen nem kell szándékosan elrejtteni vagy törölni. Az IFLA Etikai kódexének teljes változata is tartalmazza a személyes információ megőrzését az archivált rekordokban. A könyvtárosok és az információs szakemberek a tartalmat úgy szervezik és szolgáltatják, hogy a felhasználó

lő megtalálja a szükséges adatokat. A töröltetés jogát néhány jogszabály úgy interpretálja, hogy az gátolja az üzletemberek, államférfiak (közzsereplők) név szerinti keresését, nehezíti a történelmi és a családfakutatást. Az információ elérhetőségének szándékos csökkentése korlátozhatja a szerzők vagy a kiadók szabad véleményalkotási jogát, amikor nem található a szerző által jogosan közzétett információ sem.

A könyvtárak védik olvasóik magánéletét és biztosítják a bizalmas adatkezelést az általuk igénybe vett források és szolgáltatások kapcsán. Az IFLA nem támogatja a személyi adatokat tartalmazó rekordok állandó elrejtését vagy megsemmisítését, még üzleti érdekek vagy nemzetbiztonsági szempontok miatt sem. A könyvtárak élesen reagálnak a magánélet sérthetlenségének problémájára: az IFLA nyilatkozata nyomán felmerül az igény az információkeresők magánéletének védelmére. Az IFLA elismeri, hogy a hamis, nagyon személyes, nem legálisan feltett, aktualitását veszített adatoktól sérülhet az ember jó híre vagy biztonsága.

Néhány országban a töröltetés joga alkalmat ad az embereknek, hogy bizonyos helyzetekben segítséget kérjenek. A könyvtárak a körülményektől függően döntenek a jog konkrét alkalmazásáról, például indokolt lehet egy fiatalokban megdöbbenéssel elkövetett bűncselekményre való hivatkozás törlése. Egyes országokban a töröltetés jogát a törvényekben vagy bírósági határozatokban rögzített kritériumok szerint a keresőrendszerek alkalmazzák, másokban az információ eltávolításához bírósági határozat szükséges. Az IFLA felhívja a könyvtárakat a töröltetési jogról szóló vitában való részvételre: egyfelől támogassák a személyiségi jogok védelmét, másfelől segítsék az információkeresőket. A könyvtárosok feladata:

- a politikusok fokozottabb tájékoztatása arról, hogy a töröltetés jogát nem kell alkalmazni ott, ahol az adatokra kutatási vagy más célból szükség lehet, és megvalósul a szabad véleménynyilvánítás;
- a kutatók támogatása, akik egy személy azonosításához szükséges információt keresik életrajzi, család- és más kutatómunkáikban;
- fellépés a találatokban a közzsereplők nevére vonatkozó információk eltávolítása ellen;
- fellépés a keresőrendszerekben használt kritériumok átláthatóságáért;
- a nevek mielőbbi indexelése, hogy történelmi és kutatási célokra biztosítva legyen a tartalom hosszú távú elérhetősége;
- segítség a töröltetési jog részletes megismerését kérő olvasóknak.

Az európai országokban számos példa van a töröltetési jog érvényesítésére. Az Európai Bizottság 2012-ben adta ki az Általános Adatvédelmi Rendelet (General Data Protection Regulation) tervezetét, ennek 17. cikkelye tartalmazza a töröltetési és megsemmisítési jogot. 2015 decemberében az Európai Parlament és a Tanács kihirdette a végleges reformcsomagról szóló megállapodást.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Nemzeti könyvtárügy

10/2017

MEDAWAR, Katia – TABET, Myrna: Libraries in the state of Qatar : current situation and future outlook. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p. 52-73.

Katar könyvtárai. Helyzet- és jövőkép

Felsőoktatási intézmény; Hatékonyság; Könyvtárügy

Az 1971-ig angol protektorátus alatt álló, sziklás területű, ám földgázban gazdag állam 1995 óta hatalmas fejlődésnek indult. A lakosság 1986-ban 369 ezer fő volt, ami 2015-re a tervszerű munkaerőimport hatására 2 290 000-re nőtt, de a katarai állampolgárok száma továbbra is csak 278 ezer maradt (13%). A 2030-ig szóló tervekben a humán erőforrást tekintik elsődlegesnek, így a fejlesztésben az oktatás, a technológia, a sport és a kutatás lett az élenjáró. Külön gondot fordítanak a nők aktív társadalmi szerepvállalásának megteremtésére bölcsődék, óvodák létesítésével, nőknek szánt oktatási intézmények, kulturális, vallási és társadalmi események szervezésével.

Az oktatási élet rendkívül változatos, több mint 300 nemzetiségi iskola működik a sokszínű lakosság ellátására, és számos nagy presztízsű külföldi egyetem (például a Georgetown University, a Texas A&M University, a University College London, a HEC Paris) működtet szatellit campusokat Dohában, a fővárosban. A Hamad Bin Khalifa University ernyője alatt szorosan együttműködnek, és széles körű könyvtári szolgáltatásokat is meghonosítottak. A cikkben valamennyiről részletes ismertetést olvashatunk csakúgy, mint a minisztériumok és a külföldi követségek által alapított könyvtárakról. Megismerhetjük a Katari Alapítvány által eredetileg

központi könyvtárként létrehozott, 2012-ben nemzeti könyvtárrá átnevezett intézményt is, mely egyszerre nemzeti, egyetemi és tudományos könyvtár, valamint a digitális kor fővárosi közkönyvtára. Épületének a 21. századi követelményeknek megfelelő átépítése éppen folyamatban van (erről részletesen ld. a 201. sz. referátumot a KF 2015/4. számában). A nagyobb városokban található nyolc közkönyvtár a Kulturális, Művészeti és Örökségvédelmi Minisztérium felügyeletével és támogatásával működik. A 178 nyilvános és 203 magániskola (összesen 239 ezer tanulóval) és könyvtárai a Legfelsőbb Oktatási Tanács közvetlen felügyelete alá tartoznak. A katarai könyvtárak aktívan részt vesznek a könyvtárak társadalmi szerepének erősítésében, tudatosításában.

A könyvtárak áttekintése utáni *SWOT analízis*ből megtudhatjuk, hogy a katarai könyvtárügy *erősségei* a gázvagyonnak köszönhetően virágzó és gazdag állam, mely az oktatásra, technológiára, innovációra és infrastruktúra-fejlesztésre helyezi a hangsúlyt; a Katari Alapítvány, mely létrehozta a nemzetközi egyetemek hálózatát a modern és jól felszerelt könyvtárakkal együtt; a világ legjelentősebb online e-forrásaira történő előfizetés, melyekhez az egyetemi polgárok távolról is hozzáférnek; az élénk szakkönyvtári egyesületi tevékenység a toptémákat tárgyaló éves konferenciáival; a 220 taggal működő, aktív levelezési lista; a nemzeti könyvtár; a 2013-ban induló felsőfokú (MA) könyvtárosképzés és az erős képzési program; a segítőkész egyetemi könyvtárosok, akik támogatják az egyetemi oktatást és kutatást; az egyre növekvő számú közösségi esemény a gyerekprogramoktól az olvasóköriig; a könyvtárak közötti jó együttműködés.

A *gyengeségek* közé sorolják, hogy az ország és piaca is kicsi. Nincs átfogó könyvtári hálózat, így sok távoli térségnek nincs könyvtári ellátása; kevés a magasan képzett könyvtáros, mivel sokan kivándoroltak közülük. Viszonylag kicsik a gyűjtemények, a legnagyobb állomány is csak 1,2 millió nyomtatott művet tartalmaz. A legtöbb könyvtár az elektronikus gyűjteményt igyekszik építeni, de az iskolai könyvtárak ebben és a szakember-ellátottságban is hátrányos helyzetben vannak. A könyvtáraknak a társadalomban betöltött szerepe és küldetése nem eléggé közismert.

A *lehetőségek* között említik a 2015-ben megtartott első Információs Egyesületi Fórumot, mely összehozta a könyvtári szakembereket, akik megoszthatták egymással tapasztalataikat; a nemzeti könyvtár által szervezett országos könyvnapot; a könyvklubokat,

melyek az olvasási kedv növelését célozzák valamint a könyvtárak webdizájnjának támogatását.

Veszélyt jelent a használók könyvtárfelfogásának változása: az, hogy sokan már nem a könyvtárnál kezdik az informálódást, hanem megelégszenek a Google-lal és más internetes keresőkkel. A könyvtáraknak megfelelő kalauzok készítésével kell propagálniuk saját előfizetett adatbázisaikat. A korszerűség érdekében meg kell birkóznai a rendkívül gyors technológiai változásokkal. Az e-források koordinálása egyre időigényesebb és komplexebbé válik, és egyre gyakoribb hardver- és szoftverfejlesztést igényel. A szerző a fentiekkel összhangban álló nyolc pontban összegzi a kívánatos fejlesztési irányokat.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 23, 25

Központi szolgáltatások

11/2017

HILLENKÖTTER, Kristine [et al.]: Das Kompetenzzentrum für die Lizenzierung elektronischer Ressourcen im DFG-geförderten System der „Fachinformationsdienste für die Wissenschaft“ (FID) : Betriebsorganisation, Verhandlung und Bereitstellung von FID-Lizenzen – ein Statusbericht. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 40. (2016) 1., p. 33-49.

Res. angol nyelven

Az elektronikus források licencelésének kompetencia-központja a DFG által támogatott tudományos szakinformációs szolgáltatások (FID) rendszerében: szervezeti felépítés, FID-licenctárgyalások, a licencek rendelkezésre bocsátása – helyzetjelentés

Állománygyarapítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Kutatás információellátása

A Német Kutatási Alap (Deutsche Forschungsgemeinschaft=DFG) a tudományos szakinformációs szolgáltatások (FID) keretében 2014 óta támogatja az elektronikus források licencelésének kompetencia-központját. A központ felállításában részt vesz a göttingeni Alsó-szászországi Állami és Egyetemi könyvtár (SUB Göttingen), a Berlini Állami Könyvtár (SBB) és a Közös Könyvtári Hálózatok Központja (Verbundzentrale des Gemeinsamen Bibliotheksverbundes=VZG). A göttingeni és berlini

könyvtári munkacsoport párhuzamosan működik. A projekt első szakaszában, 2014 és 2016 között mindkét csoport munkáját a SUB Göttingen koordinálta. A licencelési kompetencia-központ országos szintű szolgáltatóként tevékenykedik a tudományos szakinformációs szolgáltatások (FID) feladatainak támogatása érdekében. A tárgyalásokon, licencelésen és a digitális média országos szintű elosztásán kívül megfelelő licenc- és üzleti modellek kifejlesztésén dolgozik, valamint értéknövelt szolgáltatásként a licencekkel beszerzett adatok kezelésére vonatkozó javaslatokat, tanácsokat ad. A kompetencia-központ szolgáltatási kínálatát az igényekhez igazítja, és a tudományos szakinformációs szolgáltatásokhoz közvetlenül kapcsolódva fejlesztik tovább. A tanulmány a projekt félidejében ismerteti az üzleti szervezetet, a tárgyalásokat és a FID-licencek szétosztását.

(Autoref.)

12/2017

MEINHARDT, Haike: Weil einer alleine es nicht schaffen kann : 40 Jahre Lektoratskooperation für Öffentliche Bibliotheken In: BuB. – 68. (2016) 5., p. 248-254.

Res. angol és francia nyelven

Egyedül nem megy: 40 éves az állománygyarapítási tanácsadási együttműködés Németországban

Állománygyarapítási tanácsadó; Együttműködés -belföldi; Közművelődési könyvtár

Az 1976-ban alapított Lektoratskooperation (LK) az állománygyarapítás és a katalogizálás mértékadó forrása; nélküle el sem képzelhető Németország közkönyvtárainak működése. Az üzleti szolgáltatás a könyvtárellátó (EKZ) és a könyvtáros szervezetek (dbv, BIB) együttműködésével valósul meg. Az évi 70–80 ezer kiadványból 14 ezret értékelnek, s készítenek annotációkat minősítő jelekkel. A munkában jelenleg az EKZ és 45 könyvtár 300 munkatársa működik közre.

A szerző először a könyvek közötti tájékozódás, illetve a könyvtári állománygyarapítás korábbi eszközeit tekinti át, majd az 1947-ben megalakult könyvtárellátó, az *Einkaufsstelle für Öffentliche Büchereien* (EKZ) tevékenységének kezdeteire tér ki. A lektorok beállítása 1948-ban indult, akik a közkönyvtárak szempontjából fontos műveket válogatták ki a könyvtermésből és ajánlásokat is írtak róluk. Ezzel párhuzamosan megjelent a *Bücherei und Bildung* (BuB)

c. folyóirat is, mely első évében 300, 1949-ben már 2000 ismertetést közölt. Az EKZ hasznosítani akarta ezeket, ezért csökkentette lektorai számát, készleteit pedig a BuB ismertetéseire alapozta, melyeket a szerzők nemcsak a BuB-nak, hanem az EKZ-nek is elküldtek. A rövidített ismertetések szolgáltak ezután az EKZ ajánlójegyzékei alapjául, melyek 1954-től *Buchanzeiger für öffentliche Büchereien* (BA) címmel jelentek meg.

A következő években két probléma volt alig kezelhető, az aktualitás és a kiadványok tömege, hiszen 1960 és 1970 között a címek száma megduplázódott (20 ezerről 47 ezerre). Ennek megoldására a nagyobb könyvtárak kerestek megoldásokat, míg az EKZ 1969-től ki nem adta az *ekz Informationsdienstet*, ami cédulán hetente jelent meg: gyors volt ez a szolgáltatás, mégsem adott elég információt a könyvek tartalmáról. A tartós és megbízható megoldásra 1973-ban került sor, ekkor indult a könyvtárak szövetségének (der Deutsche Bibliotheksverband, dbv) a programja, a Projekt *Lektoratskooperation* (LK), melyet 400 ezer márkával támogatott a minisztérium, és amely 1976-ban kezdett „élesben” működni.

A kísérleti szakaszban még csak 12 könyvtár vett részt a munkában. Az LK három lábon áll: (1) az intézményi lektorok (könyvtárosok) a különböző szakterületeket dolgozzák fel, (2) a BIB-recenzensek gondozzák a speciális területeket (pl. a szép-, gyermek és ifjúsági irodalmat), (3) az EKZ koordinál, szerkeszt és az LK műszaki központja.

Ezt követően a szerző, aki a kölni műszaki főiskola professzora, a működés negyven évének gondjait és kihívásait, a szolgáltatások időszerűségét és mai helyzetét ismerteti, és nem feledkezik meg a jövő feladatairól sem. (A cikket gazdag hivatkozásjegyzék, valamint a lipcsei könyvtáros vándorgyűlésen tartott ünnepségen készült fényképek egészítik ki.)

(Murányi Lajos)

Együttműködés

Lásd 12, 21, 69

Jogi szabályozás

13/2017

ŚWIEŹKOWSKA, Teresa: Digital libraries and copyright in Poland. – Bibliogr. In: *Zagadnienia informacji naukowej*. – 53. (2015) 2., 106-114.

Digitális könyvtárak és a szerzői jog Lengyelországban

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Szerzői jog

Hét nagyobb lengyel könyvtár (három vajdasági és két egyetemi könyvtár, két digitalizálásért felelős intézet: a Lengyel Nemzeti Könyvtár és Nemzeti Audiovizuális Intézet) digitális könyvtárosaival folytatott interjúk, valamint a szerzői jogokat érintő könyvtári szemináriumok, szakmai műhelyek, konferencia- és vitaanyagok, szakfolyóiratok cikkeinek elemzése során fény derült a hatályos lengyel szabályozás hiányosságaira.

Az ezredforduló környéki szerzői jogi szigorítások megnehezítették a digitális könyvtárak használatát, és napjaink automatizált információáramlásában számos abszurditáshoz vezettek a gyakorlatban. A szerzői jogok szigorú értelmezése megbénítaná a hálózati kommunikációt, ezért a 2001-es EU-s irányelv meghatározott bizonyos kivételeket. A lengyel szerzői jogi törvény 2015-ös módosításakor a kiadók erős lobbijereje következtében a jogalkotók csak szűk keretek között engedélyeztek kivételeket. Lengyelországban a könyvtárak saját állományuk védelme érdekében vagy tudományos kutatás és oktatás céljaira másolatokat készíthetnek, az üzletszerűség kizárásával. Ezek további kérdéseket vetnek fel: a könyvtárak különítsenek el olyan felhasználói csoportokat, mint például a hallgatók? Továbbá miként állapíthatja meg a könyvtár, milyen céllal használják digitális gyűjteményeit? A szabályozás további hiányossága, hogy a nyilvános haszonkölcsönzési joggal kapcsolatos kompenzáció megszabásánál csak a nyomtatott kiadványokkal számol. A megkötések sokszor anakronisztikus helyzetet teremtenek, mert a könyvtárak arra kényszerülnek, hogy régebbi állományrészeket digitalizáljanak az új helyett. Lengyelországban is szabadon felhasználhatóvá válik az adott mű a szerző halála után 70 évvel. Ha nem ismert a halálozás dátuma, akkor egyes jogászok a mű keletkezésétől 140 évig tekintik jogilag védettnek a dokumentumot. Ebben egyes digitális könyvtárak rugalmasabbak, néhol korábbi műveket is hozzáférhe-

tővé tesznek, azzal a figyelmeztetéssel, hogy akinek a közzététel a szerzői jogait sérti, jelezze az adminisztrátoruknál. Ez ugyan nem menti fel őket a szerzői jogok megsértése alól, de már védhető álláspont a bíróságon. További probléma az ún. árva művek kérdése, főleg a grafikák, fotók vagy térképek esetében, ahol nem ismert az alkotó személye. A korábbiakhoz képest a könyvtárak számára lehetővé vált ezek közzététele egy minden részletre kiterjedő keresés lefuttatása után, ez viszont óriási adminisztrációs terhekkel jár. Mindezek kiküszöbölésére megoldás lehetne a kollektív engedélyek alkalmazása, ezzel azonban a szabályozás nem számol. A népköztársaság idején, a munkások kiadósövetkezete (RSW – Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza, Prasa-Książka-Ruch) által megjelentetett újságok tulajdoni jogviszonyai sem rendezettek, néhány e lapok közül a rendszerváltás után megszűnt, privatizálták, vagy a megszűnést követően ugyanazzal a névvel ismét megjelent, emiatt sokszor nem tisztázott, kitől szükséges a régi lapszámok közzétételi engedélyét beszerezni.

A lengyel szabályozás a digitális hozzáférés terén nem él azokkal a lehetséges jogi kivételekkel, amelyeket az EU irányelvek lehetővé tennének. Ezáltal a könyvtárak komoly dilemmával állnak szemben: ha fejleszteni szeretnék és minél szélesebb körben elérhetővé tenni a digitális gyűjteményeiket, akkor számolniuk kell az esetleges jogi következményekkel. Ha nem lépnek fel határozottabban, a jelenlegi szigorított szabályozás a könyvtárak lassú megszűnését és idejétmúlttá válását vonhatja maga után.

(Csikász-Nagy Ágnes)

Könyvtárosi hivatás

14/2017

WIEN, Charlotte – DORCH, Bertil F.: *Inventing oneself in the research library profession* In: *Scandinavian library quarterly*. – 49. (2016) 3., p. 10-13.

Megtalálni magad tudományos könyvtárosként

Egyetemi könyvtár; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

Egy frissen végzett filozófia szakos hallgató néhány hónapja azt mondta a szerzőknek, hogy tudományos könyvtárban szeretne dolgozni, mert úgy véli, ezek

a könyvtárak hatalmas változáson esnek át, s ezért izgalmas pálya várja. A dán szerzők úgy gondolják, a mondat őszinte és szívből jött, de hogyan segíthetnének neki? 2000-ig azt tanácsolták volna, hogy keressen egy megüresedett szakrészes állást, majd iratkozzon be a Királyi Könyvtár- és Információtudományi Iskola mesterképzésére, mely olyan kezdő tudományos könyvtárosok számára indul, akik rendelkeznek már mesterfokozattal. Az akkori felfogás szerint nagyobb tekintélye volt egy tudományos könyvtárosnak (speciális és elméleti ismeretekkel rendelkező szakembernek), mint egy „sima” (általános és gyakorlati ismeretekkel bíró) könyvtárosnak, amit egy ún. érték iránytű ábráján illusztráltak. Ez okozza a feszültséget a kétféle könyvtáros foglalkozás között. Ezt a feszültséget *Pierre Bourdieu* (1930-2002) *mezőelmélete* alapján lehet jól megérteni és megmagyarázni: a társadalom által mutatott cselekmények ún. mezők köré rendeződnek (pl. a művészeti vagy politikai mező), s a mezőben cselekvők közötti együttműködés a cselekvőket mozgató erőforrások és aduk függvényében strukturálódik. A mezők hierarchikusak, és a bennük tevékenykedőknek a *dominancia-harca* dinamizálja ezeket.

A könyvtárosi foglalkozást fel kell emelni, hogy a fejlődéssel lépést tudjon tartani. A szakma több új tudományágot tett már magáévá. Ma pl. a könyvtárosnak jól kell ismernie az információtechnológiát, statisztikát, kulturális közvetítést, tudományos tanulási módszereket, kommunikációt és pedagógiát, hogy csak néhányat említsünk. A felemelés azt jelenti, hogy a könyvtáros az érték iránytű vízszintes tengelye felett mozog, tehát kihívást jelent a tudományos könyvtáros számára. Ez tükröződik a dán statisztikában is: 2015-ben 9% volt a tudományos könyvtárosok aránya (2009-ben még 11%), míg a könyvtárosok és más felsőoktatási szakemberek aránya elérte az 50%-ot (2009-ben még csak 45% volt). Ebben az időszakban minden alkalmazotti kategóriában 7% volt a létszámcsökkenés, a tudományos könyvtárosoknál 21%, azaz a klasszikus tudományos könyvtárost az általánosabb információs szakember váltotta fel.

A felsőoktatásban végbemenő fejlemények aláásták a tudományos könyvtáros posztját; a kutatók egyre specializálódtak, és nőtt a kutatási támogatásokért és kutatói állásokért folyó küzdelem, míg a tudományos könyvtáros által gondozandó terület szélesedett, és így hagyományos feladatai már alig vagy nem végezhetők el. Milyen kompetenciákra volna szüksége fiatal ismerősünknek? Mire összpontosítson? Nehéz megválaszolni ezt a kérdést, mivel az említett poszt

Oktatás és továbbképzés

16/2017

LOPATINA, N. V: Informacionno-bibliotečnoe obrazovanie v usloviáh perehoda na standarty novogo pokoleniâ In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2016) 4., p. 81-90.

Könyvtárosképzés az új generációs szabványokra való áttérés időszakában

Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A képzési szabványok új generációja az 1990-es évek szervezési-pedagógiai munkásságának elfelejtett szabadságát hozza vissza, különös feladatot jelent a szakmai közösségnek: elsősorban a társadalmi fejlődés kihívásainak megfelelő képzési rendszert kell kidolgozni. A pedagógus közösségek tartalmi és módszertani önállóságának bővítése ambivalens döntés: egyrészt lehetőség nyílik a szakmai/pedagógiai „mesterség” és a különböző tudományos iskolák legmerészebb ötleteinek a megvalósítására, másrészt a sokféleség, a különböző, nem összehangolt képzési programok, a hallgatók intézmények közötti nehéz mozgási lehetősége (migráció, áthallgatás), a kompetenciák hiánya a végzősöknél stb. az irányítási módszerekben jelent veszélyt. Az ösztönös cselekvések kockázatának megelőzéséhez szükség van stratégiai elemzésekre, a tudomány, a gyakorlat és a képzés új együttműködési formáinak a kialakítására.

A szerző könyvtárosképzési koncepciójában megfogalmazott ajánlásait a stratégiai orientáció hiánya indokolja. A mai könyvtáros társadalmi szerepének és funkcióinak szétesése új irányokat nyit meg és új kompetenciák kialakítását tűzi ki célul, mint

- a könyvtár és a könyvtáros helye és szerepe a mai világban;
- a hallgatók képessége az információs térben folyó munkához (önálló megoldások keresése a felhasználói igények kielégítéséhez);
- felkészültség a könyvtárosi küldetés megvalósítására;
- felkészültség saját kompetenciák kialakítására és az önképzésre;
- felkészültség információs források építésére;
- felkészültség elemző tevékenységre;
- irányítási kompetenciák.

Néhány példa az egyes kompetenciák/kompetenciacsoportok kialakításához szükséges kurzusokra, tananyagokra tett javaslatokból: az első pontban a Beve-

állandó változásban van. Ezért nem gondolják a szerzők, hogy egy korszerűsített oktatási kínálat megoldhatná a fiatal lány gondjait. Úgymond ki kell találnia önmagát, és különböző kompetenciák kiválasztása révén megtalálnia saját útját a rendszerbe, azaz az érték iránytű mind a négy része kompetenciáit megértenie és elsajátítania. Ehhez arra a rugalmas mesterképzésre van szükség, mely a *Dél-Dániai Egyetemen* 2017 őszén indul.

(Murányi Lajos)

15/2017

WILLIAMSON, Jeanine M. – LOUNSBURY, John W.: Distinctive 16 PF personality traits of librarians. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p. 124-143.

A könyvtárosok megkülönböztető személyiségjegyei a 16 személyiségfaktor kérdőív (16 PF) alapján

Felmérés; Könyvtárosi hivatás

Míg a könyvtárosok alapkompentenciáival meglehetősen bőséges szakirodalom foglalkozik, jóval csekélyebb kutatás áll rendelkezésünkre arról, milyen személyiségjegyek különböztetik meg őket más szakmák gyakorlóitól. Jelen kutatás 88 könyvtáros személyiségjegyeit vetette össze egy általános normacsoporttal a személyiségvonások sokat használt modelljét, a 16 személyiségfaktor kérdőívet (16 PF) használva. A kutatás azt az eredményt hozta, hogy a könyvtárosok megértőbbek, óvatosabbak, rugalmasabbak, koncentráltabbak, nagyobb képzelőerejűek, nyitottabb gondolkodásúak, tisztelettudóbbak, magabiztosabbak, komolyabbak, szelídebbek és bízakodóbbak, illetve jobbak az általános logikai képességeik, mint a normacsoport tagjainak. Az eredményeket a szerzők a könyvtárosok alapkompentenciáival összefüggésben vizsgálják. A gyakorlati alkalmazási lehetőségeket is ismertetik, beleértve a dolgozók toborzását és szakmai támogatását (coaching).

(Autoref.)

Lásd még 28, 33

zetés a szakmába kurzusban legyen a *Könyvtárügy*, ezen belül a *Könyvtártörténet* modul. Aktív tanulási módszerekre van szükség, az *Információs rendszerek* tárgy nem készít fel a könyvtári blogoszférában folytatandó munkára (ami csak minimális technikai jártasságot, inkább szakmai és általános kulturális ismereteket igényel). Az *Információs marketing* és a *Marketing-szociológia* tárgyakat az alap- és mesterképzésben részt vevők tanulmányozzák önállóan, esettanulmány keretében tárják fel a könyvtáros és a többi szereplő közötti kapcsolati láncot (például teljesen összefüggéstelennek tűnő könyvtáros-orvos-beteg láncot, amikor a beteg nem feltétlenül egy könyvtár beiratkozott olvasója, de érdeke, hogy az orvos hozzáférjen a gyógyításához szükséges, pertinens információforrásokhoz). Célszerű a *Társadalmi informatika*, a *Társadalmi-információs technológiák* tárgyak bevezetése a szakmai felkészültség megteremtésére egyes blokkokban, mint *A tudomány információellátása*, *Könyvtárak a nyilvános politikai szférában*, *Könyvtárak és helyi közösségek*. Fontos a könyvtárosi hivatás ciklusba tartozó tárgyak (köztük *A személyiség információs kultúrája*) tartalmi és módszertani kiegészítése a minőségi személyes vonások kialakítására.

Az előrelátó megközelítés feltételezi a könyvtári tevékenység új fejlődési irányait: az információs igények és a viselkedés változása meg fogja követelni a hagyományos határok kiszélesítését. A társadalmi-irányító kompetenciák tartalma azt jelenti, hogy a jövő könyvtárosa felkészült a tudás irányítására (az olvasás irányítására, a nyílt hozzáférésű információforrások építésére, a könyvtár részvételére a közösségi hálózatokban), a társadalmi-információs hatásokra és az informális képzésre (valódi és virtuális formában).

Összefoglalva: a könyvtárosképzés megújításának koncepciója a humánorientált, marketing-, kompetenciaalapú és előrelátó megközelítések módszertani együttese, lehetővé teszi a könyvtáros szakmai kötelezettségeinek és a szakma változó társadalmi feladatainak összevetését. Az elméleti-módszertani alapok valóra váltásához a felsőfokú könyvtárosképzés helyzetét kell megváltoztatni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

17/2017

OSSWALD, Achim – SCHÖPFEL, Joachim – JACQUEMIN, Bernard: Continuing professional education in open access – a French-German survey In: *LIBER quarterly*. – 26. (2016) 2.

Szakmai továbbképzés a nyílt hozzáférésről: egy francia-német felmérés eredményei

Felmérés; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké; Továbbképzés

Míg a nyílt hozzáférés (OA) a tudományos kommunikáció és a tudományos közleményírás szignifikáns részévé vált, minősítésének kérdései a legutóbbi évekig nem kerültek a figyelem középpontjába az OA közösség életében. Az OA-képesítésre vonatkozó franciaországi és németországi egyetemi programok eredményeire támaszkodva a szerzők felmérték a két országban a 2012–2015. évben folyó szakmai továbbképzést. A kapott eredmények szerint különböző típusú képzési formák léteztek az OA-val kapcsolatban, a szerzők hiányolják a különböző célcsoportok számára kidolgozott koherens koncepciókat. Mostanáig a hagyományos prezentációs formák domináltak, a távoktatási formák – mint az ingyenes online kurzus (MOOC) vagy a webinárium – különböző igények és érdekek kielégítésére szolgálhatnak.

(Autoref.)

18/2017

WILHELM, Cori: "That's not my job": : developing a cross-training process in an academic library. – Bibliogr. jegyzetekben In: *College & research libraries news*. – 77. (2016) 7., p. 342-346.

„Nem az én feladatom”: helyettesítő-képzés kialakítása a felsőoktatási könyvtárban

Főiskolai könyvtár -műszaki; Használók képzése -felsőoktatásban; Munkakör; Továbbképzés

A felsőoktatási könyvtár hagyományosan részlegekből áll, melyek saját feladataikra összpontosítanak (feldolgozás, olvasószolgálat, tájékoztatás, olvasóképzés stb.). Az ott dolgozók nem szívesen „szólnak bele” más részlegek munkájába. Ma a gyors változás, a csökkenő költségvetés és álláshe-lyek világában a *több hangszeren játszás* képessége egyre inkább szükségszerű, a kisebb könyvtárakban pedig alapvető, hogy szükség esetén a könyvtárosok

helyettesíteni tudják egymást. Erre azonban fel kell készíteni őket. Ez lenne a *cross-training*, a helyettesítő-képzés. A szerző egy kisebb műszaki főiskola könyvtára (SLLC) ezzel kapcsolatos tapasztalatait osztja meg olvasóival.

Először azt kell meghatározni, szükséges-e vagy lehetséges-e ilyen program. Figyelembe kell venni a legrosszabb forgatókönyvet is, vagyis azt feltételezni, hogy szinte mindenki egyszerre lesz beteg a könyvtárban, de a munka persze nem állhat le. Érdemes a küldetésnyilatkozat kritikus pontjaiból kiindulni; ez az SLLC-ben a könyvtárközi kölcsönzés volt. (A betanítás folyamatát aprólékosan megismerhetjük a cikkből.) A program bevezetése előtt a részlegek vezetőinek érdemes összeállítani a feladatok kézikönyvét. Ezzel nemcsak tudatosítható a feladatok összessége, hanem értékes forrás is a helyettesítők képzéséhez. (Az új belépők betanításához is hasznos.)

A SLLC feladata, hogy jó minőségű szolgáltatásokat nyújtson diákjainak. Ebbe beletartozik az információs műveltség elsajátíttatása diákok ezreivel a könyvtárismereti oktatás keretében. Bár két fő végzi ezt a munkát, fontossága miatt indokolt helyettesek biztosítása is. A könyvtárosok közös tantervet állítottak össze azokhoz a kurzusokhoz, melyeken a legtöbbször van könyvtárismereti oktatás, így az elsőéves gyakorlati programhoz (FYEP). Mivel a program mind a 12 szekciója ugyanazt a bevezetést kapja, a könyvtárosok ki tudtak dolgozni egy olyan alapkurzus-tematikát, ami aztán a szakok igényei

szerint módosítható, de alapja az összes információs műveltséget oktató foglalkozásnak. Az anyagot a helyettesítők képzésében is felhasználták. A csoportvezetőknek tervezniük kell a képzést, és időt is kell rá biztosítaniuk, ami nehéz a kis létszámú könyvtárakban, de a félévek között van rá mód.

Az alkalmazottnak időnként szabadságot kell kivennie, de a könyvtár nem tud helyetteset biztosítani: ilyenkor jól jön a kiképzett helyettesítő, aki elvégzi a legszükségesebb teendőket. A képzés jól hat a munkamorálra, a munkahelyi kapcsolatokra, javítja a részlegek közötti kommunikációt. (A University of Albany vizsgálata igazolta, hogy a képzés bevezetése után kevésbé érezték maguk elszigetelve a különböző részlegek dolgozói.) A képzést nem szabad a létszámhiány orvoslására bevetni, hiszen a helyettes csak átmeneti megoldás, nem egyenértékű a távol levő könyvtárossal.

Összefoglalva elmondható, hogy szükség van a képzésre; egy ilyen program kialakítása közben a könyvtárvezetők értékelik a munkafolyamatokat és a hiányosságokat, az egyes részlegek pedig leírják a munkafolyamatokat, és működési útmutatókat készítenek, amiből a kollégák profitálhatnak. A képzéssel pénzt takaríthatunk meg, a program nyomán új csapatok jönnek létre a közös célokra, és javul a kommunikáció.

(Murányi Lajos)

Lásd még 14

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

19/2017

GONZÁLEZ, Horacio – SCHMIDT, Sandra: „Das ganze Drama des Landes spielte sich in der Bibliothek im Kleinen ab”: der ehemalige Direktor der argentinischen Nationalbibliothek Horacio González über die aktuellen politischen Konflikte in Argentinien In: BuB. – 68. (2016) 6., p. 338-341.

Res. angol és francia nyelven

„Az ország drámai helyzete visszatükröződik a könyvtár mikrovilágában”. Az Argentin Nemzeti Könyvtár egykori igazgatója beszél az aktuális politikai konfliktusokról Argentínában

Nemzeti könyvtár; Személyzet; Vezetés

Már ebben az évben (2016-ban) mintegy 240 alkalmazottját, a személyzet mintegy negyedét bocsátotta el az Argentin Nemzeti Könyvtár. Korlátozták a lakosságnak nyújtott ingyenes szolgáltatásokat. Vesszélybe kerültek olyan projektek, mint az új Digitális Könyvtár és a nemrég megnyitott Könyvmúzeum. E szomorú helyzet oka az új argentin elnök, Mauricio

Macri által bevezetett költségvetési megszorítások a közsférában. Amikor 2015 decemberében az elnököt beiktatták, a buenos airesi Nemzeti Könyvtár igazgatója, Horacio González lemondott. Miután ez a beosztás politikai hivatalnak tekintendő Argentínában, a politikai konfliktusok visszatükröződnek az ország legfontosabb könyvtárában. Sandra Schmidt, újságíró a BuB számára készített interjút a lemondott könyvtárigazgatóval a Németországban eléggé elképzelhetetlen helyzetről.

González leghíresebb elődje az író Jorge Luis Borges volt, aki egész életében rosszul látott (rövidlátó volt), megvakulásának folyamata 1950-ben kezdődött. 1955-re teljesen elveszítette látását, s még ugyanebben az évben az Argentin Nemzeti Könyvtár igazgatója lett. Egyik felolvasója Alberto Manguel volt, akit 2015-ben González utódjául neveztek ki. Manguel, aki ismert író, egyetemi oktató és fordító, 2016 júliusában foglalja el hivatalát. További konfliktusok várhatók, főleg azután, hogy Manguel április végén a „La Nación” c. újságnak az idei buenos airesi könyvvásár alkalmából adott interjújában kijelentette, hogy a jövőben az Argentin Nemzeti Könyvtár nem lesz más, mint egy olyan intézmény, ahol könyveket lehet olvasni. Ezt az ötletet a könyvtár munkatársai nem fogadták túl jól.

(Autoref.)

Felsőoktatási könyvtárak

20/2017

ACRL. Research Planning and Review Committee: 2016 top trends in academic libraries : a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education In: College & research libraries news. – 77. (2016) 6., p. 274-281.

A legfontosabb trendek az amerikai felsőoktatási könyvtárakban 2016-ban

Állományalakítás; Felsőoktatási könyvtár; Információs műveltség; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Személyzet

Az ACRL (Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesülete) bizottsága, a Research Planning and Review Committee minden évben sorra veszi

a felsőoktatási könyvtárakat érintő legfontosabb trendeket.

2016-ban az egyik ezek közül a kutatási adatok szolgáltatása volt (Research data services – RDS), ami egyrészt a 2015-ös szinten maradt, és sokkal közelebb állt a hagyományos tájékoztatási szolgálathoz, mint a feldolgozás új módszereihez, másrészt viszont számos fontos adatkezelési terv született, amelyek elkészültében a könyvtárosoknak továbbra is fontos szerepük lehet. Szakmai fejlődésüket két kezdeményezés fogja segíteni: az NIH BD2K díj, mely MOOC (massive open online courses – ingyenes online kurzus) alapításáért jár, valamint az ACRL egynapos képzésekből álló kutatási adatkezelési roadshow-ja.

A könyvtárak a campus valamely más egységével összefogva olyan központokat hoztak létre, ahol a hagyományos kutatási módszereket korszerűekkel (vizualizáció, big data kezelése, digitális vagyonerőtelítés) bővítették ki. Közvetítő szerepet játszottak a digitális tudományban, fokozottan és különböző technikai eszközökkel vizsgálták a kutatók használati szokásait.

Az állományértékelés trendjei közül az állomány nagyságának optimalizálása vált a legfontosabbá. Az egyetemi kutatási és oktatási céloknak megfelelő, a költségvetéssel összhangban álló, a kiaknázatlan forrásokat felkutató állományalakítás számít korszerűnek, az ehhez illő eszközökkel (pl. What to Withdraw Tool, pay-per-view és a használati igény szerinti beszerzési modell).

Folytatódott a nagy kereskedelmi cégek, pl. az integrált rendszerek szállítóinak összeolvadása, koncentrációja, ami egyrészt növeli a hatékonyságot, másrészt viszont szűkíti a piacot, a hosszabb távú következményei pedig megjósolhatatlanok.

Továbbra is fontos téma a felsőoktatási intézmény diákjainak sikeressége, melynek növelésében a könyvtár kulcsszereplő. Az ACRL egyik idevágó kezdeményezése az Assessment in Action (AiA) program, mely a könyvtárnak a diákok tanulására, sikerességére gyakorolt hatását vizsgálja. Az adatbányászat, mely a tanulási tevékenység elemzéséhez szolgáltat muníciót, szintén feljövő ágon van. A megskokottnál rövidebb képzések is a könyvtárak szerepét erősítik.

A digitálissá váló és közösségi hálózatokkal átszőtt társadalomban fontos téma az információs műveltség, melynek kapcsán az ACRL információs műveltség keretrendszerében (Framework for Information Literacy for Higher Education) az együttműködés, a

megosztás, a virtuális tanulási tér, a személyes adatok áruvá válása és főként az információ kritikus kezelése váltak politikai szempontokat sem nélkülöző kulcskérdéssé.

A tudományos teljesítménymérés terén az altmetrika és eszközei (Altmetric, ImpactStory, Plum Analytics) szilárdan tartják a helyüket. Az információhasználati szokások nyomon követésére a közösségi média (Twitter, Mendeley) is lehetőséget nyújt (a tudományos élet szereplőinek olvasmányai, könyvjelzői, twitter-bejegyzései stb.).

Az álláshirdetéseknél a technikai felkészültség, a digitális bölcsészetben, virtuális szolgáltatásokban, tudásmenedzsmentben való jártasság kívánalma a trend, hangsúlyos az együttműködésre, a csapatmunkára, a kommunikációra való képesség, előny az adatelemzés, a vizualizáció ismerete.

A tankönyvek magas ára miatt továbbfejlődött a Nyílt Oktatási Források (Open Educational Resources – OER) mozgalom, melyben immár az Amazon is közreműködik. A fenntarthatóság a képzőintézmények belső erőforrásain múlik, de a pozitív megítélés a tanszékek és a hallgatók körében is töretlen, a könyvtáraknak pedig fontos szerep jut például a megfelelő források megtalálásában és a szerzői jogi kérdésekkel kapcsolatban.

(Fazakas Eszter)

21/2017

SEAL, Robert A.: Resource sharing begins at home : opportunities for library partnerships on a university campus In: Interlending & document supply. – 44. (2016) 3., p. 127-134.

A forrásmegosztás otthon kezdődik: könyvtári partnerségi lehetőségek egy egyetemi campuson

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Felsőoktatási intézmény; Információtechnológia; Szolgáltatások

A forrásmegosztás (egyeztetett beszerzés, dokumentumszolgáltatás stb.) hagyományosan a felsőoktatási könyvtárak együttműködési formája. Fontos lenne azonban a campus más intézményeivel való együttműködés is az egyetem céljainak megvalósítása, mindenekelőtt a jobb kommunikáció, valamint az oktatók és hallgatók sikeres működése érdekében. Az együttműködés elvei azonosak a forrásmegosztásával, hatékonyságának és sikerének tényezői pedig a következők: a megfelelő partner megtalálása, kölcsö-

nös megértés és tisztelet, vezetői támogatás, elegendő forrás, közös értékek és célok, megfelelő tervezés és előkészítés, rendszeres kommunikáció, időszakonként értékelés és szükség szerinti korrekció.

Az információs és a tanulási köztér a campuson található intézmények együttműködésének, a közös szolgáltatásoknak az egyik leggyakoribb formája. Ebben az együttműködésben elsősorban az IT-részlegek a könyvtár partnerei, de mások is részt vesznek benne. A hallgatók ezen a két helyen helyet kapnak a tanuláshoz, lazításhoz, számítógépeket és más eszközöket használhatnak, kutatást végezhetnek, közösen dolgozhatnak, segítséget kaphatnak a könyvtárosoktól és az IT-szakemberektől. Az IT-részlegek szakemberei más színtereken (bizottságokban, projektekben) is együttműködnek az intézmény könyvtárával.

Partnerek lehetnek még – többek között – az oktatási folyamat kiválóságával (azaz az oktatók pedagógiai készségeinek fellendítésével), a hallgatók fejlesztésével, különböző írásbeli feladataik teljesítéséhez szükséges készségek fejlesztésével és egyéb korrepetálással foglalkozó részlegek, nem utolsósorban maguk a tanszékek. Ez utóbbiak – a könyvtárhasználati és információkeresési képzés mellett – az úgynevezett nem hagyományos (idősebb, külföldi és kisebbségi) hallgatókat is támogatják. A könyvtárosok a legváltozatosabb formákban segítik ezeknek a részlegeknek a munkáját, például részt vesznek a kurzuskezelő rendszerek (CMS) tartalommal való feltöltésében, ami a távoktatást is segíti.

A campuson belüli együttműködés a megszokottól eltérő koordinációs tevékenységet igényel a partnerektől. A közös szolgáltatások – a vezetők elvárásaival ellentétben – több pénzt igényelnek. Időbe telik, amíg az új partnerek túljutnak a „kulturális sokkon”, amit az új munkamódszerek jelentenek.

A campuson belüli együttműködés előnyei lehetnek: kényelmesebb tanulási környezet, jobb hozzáférés az információs és számítógépes forrásokhoz a használók számára, a könyvtári erőforrások integrálása az oktatásba és tanulásba, új tudományos kommunikációs módzatok támogatása (intézményi repozitóriumok), igényekhez igazodó szolgáltatások (hosszabb nyitva tartás), a hallgatók megtartása, az intézményvezetés pénzügyi és politikai támogatásának elnyerése, a könyvtár és partnerei erőforrásainak jobb kihasználása, presztízisének javulása.

A cikk konkrét példákkal illusztrálja mondanivalóját.

(Hegyközi Ilona)

22/2017

SIMÓN-MARTÍN, José – SIMÓN-BLAS, Clara – ARIAS-COELLO, Alicia: Ranking de las bibliotecas universitarias españolas en la gestión del personal. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 1.

Res. angol nyelven

A spanyol egyetemi könyvtárak rangsora munkaszervezési szempontból

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Munkaszervezés; Személyzet

A Data Envelopment Analysis (DEA) módszertánával vizsgálták a spanyol egyetemi könyvtárak hatékonyságát 2008 és 2012 között, különös tekintettel a munkaszervezésre, illetve a humán erőforrással való gazdálkodásra, a személyzet „kezelésére”. Általános megállapítás, hogy a könyvtárak mind általában, mind technikailag magas szintű hatékonyságot mutattak. Kétségtelen, hogy néhány könyvtár esetében 60% alatti hatékonyságot mértek, és ezeknél szükség van a humán erőforrás szervezésének javítására; éppen ezért fontos annak meghatározása, melyek azok a hatékony könyvtárak, amelyek referencia-modellként szolgálhatnak.

A vizsgálat azt bizonyította, hogy a kereszthatékonyság (*cross-efficiency*) igen hasznos eszköz lehet a leghatékonyabb könyvtárak azonosítására, mivel a vizsgálatban használt más módszerekkel koherens eredményeket adott, továbbá a „maverick” index számítása révén lehetővé teszi a hatékonysági érték megbízhatóságának ellenőrzését is. Megállapítást nyert, hogy összefüggés van a hatékonysági adatok és a könyvtár szervezete (szervezettsége) között. Bebizonyosodott, hogy azokat a könyvtárakat, amelyek hatékonyabban használják humán erőforrásaikat, központosított struktúra és az automatizálás minden előnyének kihasználása jellemzi. Ezekben a könyvtárakban kevesebb a központi könyvtárban dolgozók száma, mint a kevésbé hatékonynak mért könyvtárakban.

Végző konklúzióként javasolható, hogy a kevésbé hatékony könyvtárak központosítsák az olyan transzverzális munkafolyamatokat, mint pl. a könyvtárközi kölcsönzés vagy a beszerzés, és csökkentsék a személyzet létszámát az automatizáltan, elektronikusan is megoldható folyamatok esetében.

(Mohor Jenő)

Lásd még 18, 34, 35, 36, 50, 51, 52, 54, 58, 63, 66, 69

Közművelődési könyvtárak

23/2017

AL, Umut – AKILLI, Sinan: Public libraries in Turkey : a retrospective look and the present state. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 48. (2016) 3., p. 298-309.

A közkönyvtárak Törökországban: visszatekintés és a jelenlegi helyzet

Könyvtári rendszer -országos; Könyvtártörténet -nemzeti; Közművelődési könyvtár

A török közkönyvtárak története a köztársaság alapításakor (1923) kezdődik, bár már a szeldzsuk és az oszmán időkben is voltak csak kevesek számára elérhető könyvtárak. Az első, 1925. évi átfogó jelentés szerint 64 tartomány közül 45-ben nem volt közkönyvtár, a 395 körzet közül pedig 366-ban; az isztambuli könyvtárakban több százezres könyvgyűjtemények voltak, miközben Anatóliában mindössze 70 ezer kötet. 1932–1950 között a közkönyvtárak a közösségi házakban (People's Houses, PH) működtek. 1945-ben 82 közkönyvtárat, 395 PH-könyvtárat és 230 olvasótermet, 366 hasonló célú közösségi teret tartottak nyilván, 1948-ra ezek együttes száma 4730 volt. A nemzeti könyvtárat 1946-ban alapították. A könyvtárak fejlődésében fontos volt a tananyag egységesítéséről szóló törvény (1924), az áttérés a latin betűkre (1928), a Könyvtári Bizottság 1961. évi jelentése a következő évtized terveiről. Az 1970-es években alapított Kulturális Minisztérium csak néhány év után lett a legmagasabb szakhatóság. Az 1980–1990-es években a fő feladat a jogszabályok kidolgozása volt, a figyelem a közkönyvtárakra is irányult. Ma a 2012-ben megjelent Közkönyvtári Szabályzat van érvényben, 2014-től azonban nincs közkönyvtári törvény.

A centralizált közkönyvtári rendszer a Kultúra és Turizmus Minisztériuma alá tartozik, tevékenységét a könyvtári és kiadványügyi főigazgatóság (GDLP) irányítja. Az állami források (személyzet, finanszírozás stb.) biztosítása a politikai hatalomtól függ. Különböző okokra hivatkozva sokáig kétséges volt a közkönyvtárak átadása a helyi hatóságoknak.

A közkönyvtárakkal foglalkozó tanulmányok közül legjelentősebb az 1990–2008 időszak vizsgálata. A kutatások nagy része könyvtári iskolákban folyik, főleg a mesterfokú képzésben. A gyakorlati munkát segítik a minisztériumi projektek, egy önkéntes alapítvánnyal együttműködve indult *Az én könyvtáram projekt* (vidéki könyvtárak átszervezése, szemináriumok a dolgozók képzésére), külföldi támogatással 2013-tól pedig az információs infrastruktúra, a könyvtárosok és a felhasználók információs műveltségének javítása 26 tartomány 78 könyvtárában.

A 2013. évi adatok szerint a 1118 közkönyvtárból 81 volt tartományi, a többi körzeti, gyermek vagy irodalmi múzeumi könyvtár. Vizsgált szempontok voltak: *Épület*: a közkönyvtárak általában állami fenntartású, nem könyvtár céljára épült épületekben működnek, melyek funkcionalitása megkérdőjelezhető. Az utóbbi években sokat tettek azért, hogy a könyvtárak megfeleljenek az ergonomiai szabványoknak és az esztétikai szempontoknak, akadálymentesek legyenek a fogyatékkal élők számára.

Munkaerő: a könyvtárakban 3386 fő dolgozott, felsősokú végzettsége 511-nek (15%) volt. A 2004-hez képest az alkalmazottak száma 15%-kal nőtt, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké 11%-kal (nincs mindenhol felsőfokú végzettségű könyvtáros). Tartományi szinten több közkönyvtár működik, és van legalább egy felsőfokú végzettségű könyvtáros.

Felhasználók: az adatoknál megkülönböztették a használót (látogatások száma) és a regisztrált (beiratkozott) használót. Ez utóbbiak száma 10 év alatt 2,5-szeresére nőtt, 2013-ban meghaladta az 1 milliót, ami a lakosság 1%-a. A ritkán lakott tartományokban az arány 5%, míg a nagyvárosokban nem éri el az 1%-ot sem.

Állomány: országos szinten 16 millió könyv és mintegy 80 ezer kötet időszaki kiadvány volt. A könyvek száma 2004-hez képest 24%-kal nőtt, de az egy regisztrált olvasóra jutók száma a felére csökkent.

Költségvetés: a kiadásokat a GDLP tervezi és finanszírozza, a könyvtárak 2013-ban a kulturális minisztérium költségvetésének 11%-át kapták. Az elmúlt 3 évben nőtt a támogatás, az infrastruktúrára fordított összeg; a munkabér a kiadások felét teszi ki. Mindez annak köszönhető, hogy az utóbbi évtizedben nőtt az ország politikai stabilitása, a gazdaság és a jólét.

Összegezve: a közkönyvtárak iránt nő az érdeklődés, de még sok a teendő (közkönyvtári törvény, alkalmazkodás a változó körülményekhez stb.)

(Viszocsekné Péteri Éva)

24/2017

BERTOT, John Carlo – REAL, Brian – JAEGER, Paul T.: Public libraries building digital inclusive communities : data and findings from the 2013 Digital Inclusion Survey. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 86. (2016) 3., p. 270-289.

A közkönyvtárak digitális befogadó közösségeket építenek: a 2013-as Digitális Befogadási Felmérés adatai és eredményei

Felmérés; Használók képzése; Internet; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A közkönyvtáraknak a digitális integrációban játszott szerepét vizsgáló Digitális Befogadási Felmérést (<http://digitalinclusion.umd.edu>) – korábbi közkönyvtári felmérések utódjaként – először 2013-ban végezték.

Amikor a közkönyvtárak a digitális szakadék csökkentésén munkálkodnak, a digitális integrációt (befogadást) mozdítják elő.

Bár az internet az 1990-es évek közepétől az Amerikai Egyesült Államok polgárai életének középpontjában áll, mintegy 30%-uknak nincs otthoni hozzáférése. Ezt az űrt a közkönyvtárak töltik ki azzal, hogy 62,1%-uk az egyetlen ingyenes internetszolgáltató az adott településen. Ugyanakkor a könyvtárak 37,1%-a nem rendelkezik megfelelő általános célú, 57,7%-a foglalkoztatást szolgáló alkotói (makerspace) és 58,7%-a csoportmunkára megfelelő térrel. 52,6%-nak a jelenleginél jobb és több elektromos csatlakozóra lenne szüksége, míg a könyvtárak 51,2%-ában gyenge vagy elfogadható a kábelezés. A könyvtárak 58,8%-a szeretne gyorsabb összeköttetést, ami a városok esetében 70,8%. A közkönyvtárak 35%-ának esetében bizonyos napszakokban várakozási idővel kell számolnia annak, aki internetezni akar. Ez a városi könyvtárak 62,1%-ára igaz.

Sok amerikai nem rendelkezik azokkal a készségekkel és képességekkel, amelyek szükségesek lennének ahhoz, hogy igazán jól tudjanak élni a digitális technológiák adta lehetőségekkel, ezért a közkönyvtárak 98%-a képzéseket kínál számukra, amelyek tartalma kiterjed a számítógép- és az internethasználat általános tudnivalóinak, valamint az online szolgáltatások és adatbázisok használatának oktatására. A digitális befogadás kultúrájának előmozdítása azt is magában foglalja, hogy a közkönyvtárak segítséget nyújtanak a munkanélkülieknek is.

(Koltay Tibor)

25/2017

KNAUER, Claudia: Die offene Bücherei in Dänemark In: Bibliotheks-forum Bayern. – 10. (2016) 2., p. 120-123.

Az önkiszolgáló könyvtár Dániában

Kölcsönzés -önkiszolgáló; Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi könyvtár; Nyitvatartási idő

Dániának 5,65 millió lakosa 98 településen – köztük tíz nagyobb városban – él. Az államfő II. Margit királynő, mivel az ország alkotmányos monarchia. Az ország déli részén német nyelvű kisebbség él, az 1920-as határmódosítás után alakult így, de számukról nincs hivatalos adat. (15–20 ezerre becsülik.) Óvodáik és könyvtáraik mellett vannak iskoláik, gimnáziumuk, szociális szolgálatuk, ifjúsági egyesületük és egy napilapjuk (*Der Nordschleswiger*) is. Berlinből és Koppenhágából egyaránt kapnak pénzügyi támogatást.

Az *Észak-Schleswig Német Könyvtári Szövetség* (www.buecherei.dk) egy központi könyvtárból és egy közkönyvtári központból Apenrade (Aabenraa) székhellyel, négy fiókból (Tingleff/Tinglev, Sønderburg/Sønderborg, Hadersleben/Haderslev és Tøndern/Tønder), két könyvtárbusból, egy artotékából és 13 iskolai könyvtárból áll. 2015-ben az 5 ezer olvasó 302 ezer médiaegységet kölcsönzött, melyek zöme hagyományos dokumentum, de egyre nő az igény a *Munzinger Archiv* digitális kínálata és az *Onleihe zwischen den Meeren* portál elektronikus és hangos könyvei iránt. Négy könyvtár nyitott könyvtárrá alakult. A német kisebbség könyvtárai rendszeresen tartanak rendezvényeket, köztük vándorkiállításokat, felolvasóesteket, előadásokat, színházi és kabaré-előadásokat

A dán települések évente és fejenként átlag 60 euróval támogatják a közkönyvtárakat (590 van az országban). 1920 óta *törvény* írja elő a településeknek a könyvtárfenntartást. 2000-ben a reform karcsúsította a könyvtári rendszert, ekkor jöttek létre a nyitott vagy másképpen *önkiszolgáló könyvtárak* is. A könyvtárosok képzett, főfoglalkozású szakemberek, alig akad önkéntes. Külön paragrafust kapott a német kisebbség könyvtári ellátása; állományuk a központi katalógusban szerepel, (www.bibliotek.dk), részt vesznek a könyvtárközi kölcsönzésben is. A törvény azzal is számol, hogy a könyvtáraknak a társadalom modernizálásában is szerepe van. Dániában minden 15 évnél idősebb lakos rendelkezik elektronikus levelesládával, ahová a hatóságok, a

biztosító vagy a nyugdíjassza értesítései befutnak; ingyenes számítógépes tanfolyamokat is kínálnak nekik. Mivel az élelmiszerboltok este 10-ig vannak nyitva, a könyvtárakban is ez az igény. A könyvtár egyre inkább találkozóhellyé is válik, amire az önkiszolgáló könyvtár alkalmas. A hét minden napján nyitva tartanak, könyvtáros azonban nincs folyton jelen. Egyes fiókokban csak ritkán találkozik az olvasó a személyzettel. Az ok a költségek csökkentése: vagy bezárják a fiókot, vagy önkiszolgáló lesz. Ez sajnálatos, mivel világos, hogy az olvasónak szüksége van a könyvtáros tanácsaira. (Egy 2011. évi tanulmány szerint a könyvtáros távollétében 4 dokumentumot kölcsönöznek óránként, míg ha ott van, 27-et.)

Tøndern környékén a könyvtárak 2015-ben nagymértékben áttértek az önkiszolgálásra. Az *aarhusi* új DOKK1-ben vasárnap is dolgoznak könyvtárosok 10 és 16 óra között. A német könyvtárak a központi és három fiókkönyvtárukban is bevezették ezt a formát, de nem a takarékoskodás miatt, hanem az új szolgáltatás kedvéért. Az átalakítást a német külügyminisztérium tette lehetővé, mivel támogatja a német anyanyelvűek könyvtári ellátását. Egy önkiszolgáló könyvtárhoz kell áttekinthető tér (jó világítás a biztonság végett), videokamerák, alacsony polcok és kedélyes környezet (virág, kényelmes ülőbútorok és egy tálca keksz). Bejutni vonalkódos TAJ-kártyával lehet. Nincs példa a vandalizmusra, sőt a központi könyvtárban az olvasók háritották el karácsonykor a tető beázását. Nem biztos, hogy a kölcsönzési adatok nőnek majd, de azzal érdemes számolni, hogy a fűtés és világítás költsége megnő. Kell majd egy zárható könyvkocsi is, amibe a visszahozott dokumentumokat dobják be. Az eddigi tapasztalatok szerint sikeres a meghosszabbított nyitva tartás, sőt már el is várják.

(Murányi Lajos)

26/2017

STEEN JENSEN, Henrik: Library-promoted learning In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 3., p. 26-27.

Tanulás a könyvtár támogatásával

Felnőttoktatás; Használók képzése; Ifjúság nevelése olvasásra; Közművelődési könyvtár

A dán közkönyvtári törvény értelmében a közkönyvtárak célja, hogy a megfelelő anyagok elérhetővé té-

telével segítsék az ismeretterjesztést, az oktatást és a kulturális tevékenységet.

Néhány példa arra, hogyan oldják meg a feladatot a dán könyvtárak, és ez mit igényel.

- *Motiválás és irányítás*: a nyelv ismerete, használata a könyvtári tevékenység alapja. A *Book Start* országos projekt a legkisebb gyerekeknek közvetíti az irodalmat az elhanyagoltabb lakott területeken. Tanulási szempontból a gyerekek nyelvi fejlesztése a fontosabb, méghozzá nem a divatos irodalmi anyagokkal. A projektben részt vevő könyvtárakban az irodalommal azok a gyerekek találkoznak, akiknek különben erre nem lenne lehetőségük; megismerik az írott nyelvet, ami majd az iskolában segíti az olvasástanulást. Valójában a projekt elsődleges célcsoportja a szülők, nekik kellene megtanulniuk olvasni a gyerekeknek; a könyvtár feladata pedig az olvasás segítése megfelelő anyagok elérhetővé tételével, szolgáltatásokkal, motiválással és irányítással.
- *Digitális kultúra*: az információtechnológia azoknak a kulturális eszközöknek egyike, amelyet minden embernek tudnia kell kezelni, ezért megtanulása társadalmi követelménnyé vált. A könyvtárak a tanulást azzal segíthetik, hogy helyet adnak a nyilvános kampányoknak és ugyanakkor az IT kávézóknak, a kezdők számára tanfolyamokat szerveznek. A csoportos foglalkozások szakismerteket igényelnek, pedagógiai nyelven megfogalmazva a tanfolyamok a szabványos információtechnológiai fogalmak használatával professzionálisakká tehetők.
- *A műszaki kompetenciák fejlesztése*: az információtechnológia megismertetése szélesebb kört érint, mint a digitalizálás. A *Bibliotech* projekt (Horsens, Jutland) keretében azzal próbálkoztak, hogy a könyvtárban kiállításon mutassák be és ismertessék meg a technológiát és az eszközöket. A cél a *Book Start*éhoz hasonló: lehetőséget adni az embereknek, hogy kapcsolatba kerüljenek a kulturális eszközökkel, és jobban megismerjék azokat. A horsensi tapasztalatok mutatják, hogy nem elég, ha a könyvtár elérhetővé teszi az anyagokat, azok közvetítésében szükség van a szolgáltatásokra és az azokhoz kapcsolódó munkára, a munkatársak nagy részének pedig műszaki kompetenciák fejlesztésére.
- *A könyvtár és az iskolai tanulás*: az utóbbi években végbement iskolai reform nyomán megvalósult az állami iskolák együttműködése a külső intézményekkel. Aktualizálták a közkönyvtárak

feladatait, a kört bővítették a katalogizálás, a megyei könyvtári tanfolyamok, fejlesztési projektek stb. ötletével. Tisztázni kell a közkönyvtárak szerepét az iskolákkal folyó együttműködés során az információtechnológiai kérdésekben: a könyvtáraknak melyik tanulási tevékenységet és hogyan kell támogatniuk. A silkeborgi *New Learning* projekt kísérletet tesz arra, hogy pontosan meghatározza a könyvtár funkcióit és azok megvalósítási módját.

- *Fenntartható tevékenység*: a tanulás támogatásához a szakmai és didaktikai kompetenciák széles köre szükséges. A törvényben szereplő „megfelelő anyagok” kategória jelentősen kibővült, például a *Bibliotech* eszközeivel, a *FabLab*-ok és a „The Human Library” újdonságaival.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 44, 59

Tudományos és szakkönyvtárak

27/2017

KALENOV, Nikolaj Evgen'evič: Opyt BEN RAN v informacionnom obespečenii naučnyh issledovanij In: Bibliotekovedenie. – (2016) 3., p. 277-285.

Res. angol nyelven

Az Oroszországi Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárának tapasztalatai a tudományos kutatások információellátásában

Akadémiai könyvtár; Információtechnológia; Kutatás információellátása; Szakkönyvtár -természettudományi; Szolgáltatások

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Természettudományi Könyvtára (Biblioteka estestvennyh nauk, BEN) 1973-ban alakult, irányításával szerveződött az akadémiai intézmények központosított könyvtári hálózata. Az 1970-es évek végén a BEN központi szolgáltatásaihoz mintegy 300 tagkönyvtár kapcsolódott, az automatizálásról 1974-ben döntöttek.

Ma a BEN a Tudományos Szervezetek Szövetségi Ügynökségéhez (Federal'noe agenzstvo naučnyh organizacij, FANO) tartozik az Oroszországi Tudományos Akadémia tudományos-módszertani irányítása alatt. Fő kutatási iránya hagyományosan az informatika, ezért egyúttal az Akadémia nanotechnológiai

és információtechnológiai részlegét is felügyeli. Hálózatának ma a moszkvai régióban 66 tagja van (a FANO-intézmények könyvtárai) és több mint 40 könyvtár az ország középső részében működő akadémiai intézetekben. A BEN felelős a gyarapításért, beleértve az online kiadványok elérhetőségét, a feldolgozásért, saját állományából történő és a könyvtárközi kölcsönzésért, az adatbázisokban történő információkeresésért, problémaorientált adatbázisok építéséért. A munka az információforrások centralizált alakításának és a decentralizált szolgáltatások elvére épül. Az információszolgáltatás főleg a könyvtári (<http://benran.ru>) és az egyes intézményekben lévő honlapokon keresztül történik.

Az információellátás alapját továbbra is a publikációk képezik, a BEN egyik fő feladata a hálózati könyvtárak egységes állományának építése. A pénzügyi korlátozások miatt a leginformatívabb anyagok beszerzéséhez új technológiára volt szükség. Az információs piac által kínált kiadványok értékelésébe bevonják a felhasználókat, véleményük számít a konkrét kiadványok beszerzésekor. A gyakorlatban a piaci kínálatot a könyvtár honlapján a jogosult felhasználóknak (felkért szakértőknek) elérhető adatbázisba (Gyarapítási szakértői rendszer) viszik, frissítéséről a szakértők e-mailben kapnak értesítést. Az értékeléseket a gyarapítási osztályon dolgozzák fel, döntenek a kiadványok beszerzéséről és a hálózati könyvtárak közötti szétosztásáról. A folyamat a BEN *Bibliobus* rendszerére épül, a kiadványok beérkezéséről az azokat pozitívan értékelő szakértők automatikus tájékoztatást kapnak, ennek alapján megnézhetik a kiadvány szkennelt borítóját és informatív oldalait. Jelenleg 88 akadémiai intézményből több mint 400 szakértő vesz részt a munkában. A FANO nem megfelelő finanszírozása miatt a kiadványoknak csak a 25%-át lehet megvenni.

A BEN honlapján elérhető közös folyóirat- és könyvkatalógus a hálózat egységes állományát tárja fel. Míg a könyvek és sorozatok katalógusában a bibliográfiai leírás elemeire lehet keresni, a folyóirat-katalógusban csak a címre és kiadási adatokra (a felhasználó tudja, melyik folyóiratot keresi). A honlapon az *Új beszerzések* (kiadványok és hálózati források) rovat hetenként újul meg.

Népszerűek a tudományos rendezvényeket kísérő kiállítások, a honlapon a nyílt hozzáférésű *Virtuális kiállítások* rovat. Újdonság a tájékoztatás a kutatási témákban szabadon elérhető forrásokról; a metaulók 10–20 forrás címét tartalmazzák, aktualitásukat havonta ellenőrzik. A témafigyelés során

kapott bibliográfiai leírások és referátumok alapján a felhasználó a teljes szöveghez hozzáférhet.

Az alapkutatással foglalkozó tudósok továbbra is a nyomtatott kiadványokat kérik. Az állandó olvasókról egységes adatbázis épül, a hálózati könyvtárak csak saját olvasói adatait láthatják. Az állandó olvasók jogosultak egy könyvtárból vagy távolról kiadványt rendelni az e-katalógusok vagy az ún. képadatbázis (katalóguscédulák szkennelt másolatai) alapján; majd követni tudják kérésük teljesítését és a határidőket.

A kutatások információellátása pénzigényes feladat, amit sem a felhasználók, sem a felső vezetés nem vesz tudomásul. Sem a pályázatokban, sem a szerződésekben nem szerepel az információ költsége, a hardver/szoftver megújítása, sőt 2016-ban már az irodalom beszerzése sem. Előfordulhat, hogy a BEN tapasztalatai senkinek sem kellenek.

(Viszocsekné Péteri Éva)

28/2017

MARINEN, Soile: Special libraries – special skills In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 3., p. 16-17.

Szakkönyvtárak – speciális készségek

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Szakkönyvtár

A szakkönyvtárak állományukban és szolgáltatásaikban speciális témakörre, felhasználói csoportra, területre vagy kiadványtípusra összpontosítanak, általában közintézmények, szervezetek vagy cégek. Finnországban a szakkönyvtárak számát többféleképpen becsülik, a Szakkönyvtárak és Információszolgáltatók Hálózatának mintegy 70 szervezet a tagja, egyes cégek vagy magánszemélyek által kezelt gyűjtemények kapcsolódásával számuk jelentősen nőni fog. A szakkönyvtárak másik együttműködési formája a Finn Tudományos Könyvtárak Egyesülete, amely szemináriumokat és könyvtárlátogatásokat szervez. Finnországban a könyvtári szolgáltatásokat hálózati együttműködés keretében fejlesztették, aminek eredményeként sok szakkönyvtár országos szinten felelős egy-egy tudományágért. A szolgáltatások egy részét csak az intézményen belül lehet igénybe venni, más részük nyitott mindenki számára. Az utóbbi néhány évben a szakkönyvtárak egy részét bezárták, más részüket az intézmény háttértevékenységébe sorolták, sok könyvtárat összevontak. A legrosszabb a munkakerő, a szakmai kompetenciák elvesztése.

A könyvtári világban a szakkönyvtárak mindig az élen jártak, a bajok 2015–2016-ban kezdődtek, amikor minden könyvtári területen folytak az együttműködési tárgyalások. Az állományok csökkentése vagy lezárása azt jelentette, hogy a munka más irányt vesz, ami nem feltétlenül baj. A könyvtárosok és információs szakemberek lettek felelősek a kommunikációért és az online szolgáltatásokért, az információszolgáltató részleg tudott technológiai támogatást nyújtani. A szakemberek ismerték az adminisztrációs munkát, tréningeket is tudtak vezetni.

A szerző a hat finn egyetem által működtetett Szellemi Tulajdonjogok Központjában dolgozik, sokrétű munkájában a legfontosabb a könyvtárak számára a szellemi tulajdonjogról szóló információk előállítása és terjesztése. Ez a munka a jogi ismeretek mellett műszaki, pénzügyi és kulturális tudást is igényel. A központ kiegészíti az egyetemi könyvtárak szolgáltatásait, a szakkönyvtárak pedig a központ szolgáltatásait. A témában szolgáltató még a Finn Szabadalmi és Nyilvántartó Hivatal és a Finn Szerzői Jogi Társaság Könyvtára. A központ a legnagyobb jogi gyűjteménnyel rendelkező Országgyűlési Könyvtár szomszédságában található, régebbi forrásokért ide vagy az Országos Tároló Könyvtárhoz lehet fordulni.

A jövőben a szakkönyvtárakban ugyanolyan kompetenciák szükségesek, mint a többi könyvtárban: az alapismeretek és a feladatok változatlanok maradnak, csak a módszerek és az eszközök újulnak meg. A könyvtári munka és a dokumentumkezelés egyre közelebb kerül egymáshoz, a könyvtári források kezelése pedig az adatkezeléshez. A könyvtárak egyre kevesebb tartalomleírást készítenek, miközben nő a metaadatok jelentősége. Gyakorlati szinten a kutatóknak mindennapos lesz a nyílt tudomány és az adatok ismerete, ami jogi és műszaki jártasságot igényel; minden esetben tudni kell, kinek, miért és milyen szolgáltatásra van szüksége. Az információs szakembereket leginkább jellemzi a nyitottság az újdonságok iránt; képesnek kell lenniük arra, hogy esetleg korábbi információk vagy ismeretek nélkül ugorjanak fejest az új dolgokba.

Ha másokat tanítani akarunk, először magunkat kell képeznünk, majd átvennünk a tanító szerepét. Sokéves tapasztalatunknak és mélyebb szakértelmünknek köszönhetően a szakkönyvtárakban nőni fog az információs szakemberek értéke. Ahhoz, hogy amenynyire lehet, megkönnyítsék a felhasználók munkáját és információkeresését, érteni kell a tartalmat és a működési környezetet. Ha a könyvtárosok tudása érzékelhetővé válik, a felhasználók a szakértelmet

égi adománynak tekintik; legnagyobb elismerésük: „A könyvtárosok jobbak, mint a Google!”

(Viszocsekné Péteri Éva)

29/2017

ZABELINA, Natal'â Avetikovna: Central'naâ gorodskaa delovaâ biblioteka stolicy – centr informacii i znaniâ In: Bibliotekovedenie. – (2016) 1., p. 19-23.

Res. angol nyelven

Az orosz főváros központi üzleti könyvtára – információs és tudásközpont

Rendezvény; Szakkönyvtár -közgazdasági; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Az 1995-ben alapított Központi Városi Üzleti Könyvtár (Central'naâ gorodskaa delovaâ biblioteka = CGDB) az orosz főváros 1600 könyvtárának egyike, fő feladata a lakosság igényeit kielégítő integrált könyvtári-információs rendszer kialakítása. Alapkonceptiója, hogy megfeleljen az információs-képzési és a kulturális-művelődési központtal szembeni követelményeknek. Hagyományos és elektronikus hordozókon lévő állományában a könyvek száma meghaladja a 110 ezer példányt, főleg gazdasági, jogi, és pszichológiai témájúak; az időszaki kiadványok száma több mint 250 cím, a médiatékában 8500 CD és DVD található, elsősorban művelődési és oktatóprogramok, videofilmek, lexikonok, orosz és külföldi szerzők hangos könyvei, klasszikus és modern zenei felvételek stb. Az elektronikus katalógus a honlapon (www.mgdb.ru) érhető el, a helybeni szolgáltatások (internet-hozzáférés, szkennelés, nyomtatás, másolás stb.) ingyenesek. Állampolgárságtól és lakóhelytől függetlenül az internetet és az elektronikus könyvtárakat, a *Garant*, a *Konsultant-Plus* jogi tájékoztató rendszereket bárki használhatja. A nyugdíjasok és a fogyatékkal élők számára a könyvtárosok konzultációkat tartanak a számítógép-használatról.

2011-től a CGDB a Könyvtár 2.0 koncepciónak megfelelő *Koha* integrált könyvtári rendszert használja, amelyet a Nedap holland cég RFID-berendezésével integráltak. A belső szállítást TeleLift rendszer végzi.

Szolgáltatások: hivatalos információk és publikációk; törvények, jogszabályok és egyéb anyagok; elektronikus tömegtájékoztatás; tájékoztatás a szövetségi, regionális és helyi hatóságok tevékenységéről (költségvetés, az adózás rendje, szociális és

egészségügyi biztosítás stb.). A közkönyvtáraknak általában feladata, hogy lehetővé tegyék az interaktív kapcsolatteremtést a képviselőkkel, a tudósokkal és szakemberekkel, a társadalmi szervezetekkel. A CGDB-nek jelentős szerepe van a gazdaság fejlesztésében, mivel a vállalatok nagy része kis vagy közepes méretű, amelyek nem tudnak információs szakembert foglalkoztatni, a marketingmunkához szükséges adatbázisokat és egyéb anyagokat beszerezni.

A könyvtár kiadványa az *Oroszországi könyvtárak: Moszkva* (2009) 244 moszkvai szakembert mutat be, 2011-ben bekerült az *Oroszországi rekordok és eredmények* könyvébe, és beterjesztették a Guinness-rekordok könyvébe is.

A könyvtár népszerű projektjei a felnővekvő nemzedékek és a fiatal családok számára: *Oroszország hősei*, és ennek keretében 2015-ben hirdetett *70 könyv a háborúról* verseny (az eredmények alapján ajánló bibliográfia készült az iskoláknak); *Családi relikviák* számítógépes prezentációs verseny; az interaktív nyílt térben elhelyezett műveket bemutató *Holokauszt. A lélek makacssága* nemzetközi projekt; évenkénti tudományos-gyakorlati konferencia az olvasás népszerűsítésére az *Olvasó város* projekt keretében. Több mint tíz éves *A kiadók legjobb könyvei a moszkvai könyvtáraknak* elnevezésű nem kereskedelmi célú projekt. A közoktatási intézményekkel együttműködve nyílt napokat és városi versenyeket szerveznek híres írók, költők születésének kerek évfordulója alkalmából. Az Oroszországi Vasúti Társasággal folyó együttműködés keretében évenként szemináriumokat tartanak a területi vezetőknek és szakembereknek. Az utóbbi években a könyvtár részt vesz a *Pravoszáv fesztivál* alatt tartott *Húsvéti találkozások* jótékonyági rendezvényeken. Az *Open Innovations Expo 2013* kiállításon a könyvtár korszerű berendezéseivel azt mutatta be, hogyan lehet könyvtáros nélkül könyvet kölcsönözni, visszavinni, a látogatók kipróbálhatták magukat a könyvtáros és az olvasó szerepében.

A főváros sokat tesz a könyvtárak korszerűsítéséért, hogy azok gyorsan tudjanak a változásokra reagálni. Fontos a bizalom a könyvtáros társadalom és a hatalom között, alakuljon olyan korszerű üzleti kapcsolat, hogy az információ megszerzésében az olvasók érezzék a könyvtár szakmai támogatását. A célok elérését segíti a moszkvai könyvtárigazgatók nemrég alakult tanácsa.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 37

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

30/2017

DETLEFS, Beate: Zutritt für Erwachsene verboten! : Biblio Tøyen – die Bibliothek für 10- bis 15-Jährige in Oslo In: BuB. – 68. (2016) 8-9., p. 494-498.

Res. angol és francia nyelven

Felnőtteknek tilos a bemenet! A Biblio Tøyen, a 10–15 évesek könyvtára

Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági és gyermekkönyvtár

Az oslói *Biblio Tøyen* az első könyvtár Norvégiában, amelyik kizárólag a 10–15 éveseket szolgálja. Tøyen Oslo legnépesebb városrésze, itt van a híres Munch Múzeum is, amely a kortárs művészeti múzeummal együtt hamarosan elköltözik. A multikulturális városrész kultúrpolitikai újra-felértékelését egy új könyvtári koncepció szolgálja. Az említett gyermek- és ifjúsági könyvtár egy kisebb bevásárlóközpontban van, kb. 70 méterre egy másik közkönyvtártól, ahol 7-től 23 óráig felnőtteket és kisgyerekeket szolgál.

A *Biblio Tøyen* délután kettőtől hétig van nyitva, délelőtt iskolai csoportokat fogad. (Csak az alsó tagozatos diákoknak biztosítanak napközit.) Kialakításához kikérték a gyerekek véleményét, de a rendezvényekhez, írók meghívásához is, és tájékoztak a hasonló módon létrehozott stockholmi gyermekkönyvtárban is (*TioTretton*). A belsőépítészeti munkákban többen – pszichológus is – dolgoztak. A remek térben a gyerekek tudnak tanulni, barkácsolni, játszani, olvasni, sakkozni, verset írni stb.

A dokumentumokat tematikusan rendezték el, a gyerekek „osztályozzák” a könyveket: „meglepő”, „rövid, de jó”, „állatos”, „ezek a könyvek meg fogják változtatni az életed”. Egyszerűsített RFID-et használnak és KOHA szoftvert. A gyerekeket regisztrálják a kölcsönzéshez, és amikor kimennek a könyvtárból, a kivitt könyv automatikusan kapcsolódik a kölcsönző gyerekhez.

A könyvtáros, *Karen Tømte* elmesélte, hogy az új látogatók ifjúsági klubnak nézik a könyvtárat, a munkatársak feladata a játék, az olvasás és a tanulás egyensúlyának a megteremtése. Írókkal írástanfolyamok, találkozások és felolvasások hangsúlyozzák az irodalmi tudás- és kultúráközvetítést. Fejleszteni kell az olvasási kompetenciát és szeretetét a célcsoportban, mert az olvasás a kulcs mindenhez. Eddig kevés prob-

léma adódott. A gyerekek jól érzik magukat, és csak öt százalékkal van néha gond, akik ezzel hívják fel magukra a figyelmet. Ezért önkéntesekkel kifejezetten a hiperaktív fiatalokkal foglalkoznak.

A szakma lelkesen fogadta az új könyvtárat, ahol szakítottak minden megszokott szabállyal, a kreativitás és a fantázia a legfontosabb, és a gyerekek igényeit valósítja meg.

Néhány adat és tény: 600 m² alapterület, napi 300–400 látogató, 5 könyvtáros, nyílt szoftverek (KOHÁ, RFID), kb. 1 millió euró költséggel járt az átépítés, 14 hónapig tartott, a Biblo Tøyen 2016. március 31. óta működik. (Angol nyelven: <http://theoslobook.no/2016/05/28/biblo-toyen>)

(Murányi Lajos)

31/2017

RALLI, Jessica – PAYNE, Rachel G.: Let's play at the library : creating innovative play experiences for babies and toddlers. – Bibliogr. In: Library trends. – 65. (2016) 1., p. 41-64.

Játék a könyvtárban: csecsemők és kisgyermekek játék-tapasztalatainak innovatív segítése

Gyermekkönyvtár; Ifjúság nevelése olvasásra; Játék

A kisgyermek a világot játékkal érti meg, ami csecsemőkorban kezdődik, és tovább alakul, ahogy a gyermekek fejlődnek. A kutatások azt mutatják, hogy erős kapcsolat van a játék és a korai olvasás, valamint egyéb kulcsfontosságú fejlődésbeli készségek között. A tanulmány áttekinti, mit tanulnak a kisgyerekek a játékkal, és azokat az optimális felnőtt interakciókat, melyek a legjobban támogatják a korai műveltségfejlesztést. A cikk megvizsgálta bizonyos játékot akadályozó tényezőket, s rámutat, mi gátolja, hogy a szülők, gondviselők jelen legyenek, és reagáljanak a gyermekek játékára. A Brooklyni Városi Könyvtárban a szerzők kifejlesztettek egy játékalapú tananyagot csecsemők és kisgyermekek számára, melyet a cikk ismertet, beleértve a javasolt játéktevékenységeket és gyakorlati tanácsokat a hagyományos mesemondó programok vagy teljes körű játékok alatti „játék állomások” létrehozására. Végül a szerzők példákat is felsorolnak, miképpen valósítják meg a könyvtárosok az innovatív játékokat csecsemők és kisgyermekek számára Egyesült Államok-szerte.

(Autoref.)

32/2017

RANKIN, Carolyn: Library services for the early years : policy, practice and the politics of the age. – Bibliogr. In: Library trends. – 65. (2016) 1., p. 5-18.

Könyvtári szolgáltatások kisgyermekkorban: a gyakorlat és a jelenlegi politika

Fejlesztési terv; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Társadalmi követelmények

A gyermekkönyvtárak kialakulásukkor a már olvasni tudó gyermekeknek kínálták szolgáltatásaikat; ma a szülőkkel, illetve a bölcsődei-óvodai szakemberekkel együttműködve a legkisebbek felé is fordulnak, ami fontos társadalmi célokat is szolgál.

Napjainkban a politikai diskurzusban is egyre nagyobb teret kap a korai gyermekkor jelentősége: számos kutatás bizonyítja, az első 5 életév kulcsfontosságú szerepet játszik az értelmi, szociális és érzelmi fejlődésben, valamint meghatározó a későbbi tanulási eredmények és így a felnőttkori életlehetőségek szempontjából is. A felolvasás, a történetmesélés, éneklés, mondókázás nagymértékben fejleszti a nyelvi, kommunikációs és olvasási készségeket, amelyek a mai posztindusztriális társadalomban elengedhetetlenek az életben való boldoguláshoz.

A szerző Bronfenbrenner modelljét (1979, 1989) kiegészítve felvázolja az átlagos gyermeket körülvevő környezetet és a segítő célú társadalmi beavatkozás különböző lehetőségeit. A könyvtár ebben a modellben olyan társadalmi közszolgáltatás, amely a személyes interakció révén szakszerű, közvetlen és ezért hatékony beavatkozási pont lehet a gyermek és családja számára. Kutatások szerint a szociális helyzet negatív hatásánál meghatározóbb lehet a változatos nyelvi-kommunikációs környezet – a könyvtárba járás ennek egyik fontos elemeként a sikeres iskolai előmenetel elősegítője lehet. A könyvtár természetesen a betűkkel való találkozás helyszíne is, ami az olvasóvá válás előfeltétele. A legkorábbi beavatkozási lehetőséget pedig a szülőket bevonó játékos foglalkozások jelentik, amelyek nagyon népszerűek, és a generációk közötti kapcsolatokat is javítják.

A különböző állami szociálpolitikai intézkedések, a „biztos kezdet” (*Sure Start*) programok egyik fontos szereplője tehát a (gyermek)könyvtár. Az Egyesült Királyságban a 2002-es *Start with the Child* (Első a gyermek) című jelentés is rámutat arra, milyen nagy mértékben hozzájárulnak a könyvtárak a *lifelong learning* elősegítéséhez, a társadalmi kirekesztés

visszaszorításához és a gyermekek életminőségének javításához azért, hogy univerzális közszolgáltatásokat nyújtanak, és biztonságos teret kínálnak a művelődéshez, a találkozásokhoz és a kapcsolódáshoz, egyben növelve az egyén és a közösség társadalmi tőkét. Fontos tudatosítani a szülőknél, hogy lehetőségként, erőforrásként és partnerként tekinthetnek a könyvtárra a gyermek fejlesztésében; a könyvtáraknak pedig szolgáltatásaikat a helyi közösség igényeihez szabva kell a kisgyermekes családokat segíteniük.

Egy másik beavatkozási pont a könyvajándékozás: az első angol kezdeményezés (*Bookstart* projekt) 1992-ben indult, melynek keretében minden 6–9 hónapos baba szülei könyveket kaptak a kórházakban és a védőnőktől. Azóta ez a gyakorlat nemzetközileg elterjedt – az egészségügy mellett a könyvtárak részvételével –, hatásait a nyelvi és az olvasási készségek fejlődésére széles körben kutatják. Fontos, hogy az egyébként alulfinanszírozott közkönyvtárak megtalálják a szerepüket az ehhez hasonló kezdeményezésekben, természetesen anélkül, hogy egyéb feladataikat elhanyagolják.

Tudatosítani kellene a döntéshozókban, hogy a gyermekkönyvtáros nemcsak énekel és mondókazik, hanem a korai fejlesztés szakembereként fontos szerepe van a gyermekek nyelvi- és íráskészségének alakulásában, ami pedig meghatározza az egyén és a közösség jövőjét is. Emiatt a gyermekkönyvtárosok a jelenleginél jóval nagyobb politikai és társadalmi megbecsülést érdemelnének.

(Szabó Piroska)

Iskolai könyvtárosok az Egyesült Királyságban szembe-sülnek, és megkísérli megállapítani, mely tényezők befolyásolják őket ezekben a kérdésekben. Egy olyan kérdőív készült, mely szorosan kapcsolódott egy korábbi, 2004-ben készült, a brit könyvtárosok körében végzett felmérés során használt változathoz. Online küldték ki, és 96 válasz érkezett vissza. A válaszadók inkább elméletben álltak ki a szellemi szabadság mellett, mint a gyakorlatban. A legerősebb cenzúra mellett állást foglaló válaszok a hozzáférésre vonatkoztak, nevezetesen a címkézésre és a szűrésre. Számos könyvtáros nagy hangsúlyt helyezett a személyes képességekre, helyesebben annak eldöntésére, hogy az adott cím szerepeljen-e az iskolai könyvtár gyűjteményében vagy sem. Volt bizonyíték a különbségre a gyakorlati alkalmazás során attól függően, hogy a könyvtárosok óvodásokkal dolgoztak-e, vagy hogy tagjai-e valamelyik szakmai szervezetnek. A kapott eredmények arra utalnak, hogy további kutatás szükséges a szakmai egyesületek szerepének tisztázásához az iskolai könyvtárosok támogatásában a cenzúra kérdéséről, főleg azoknál, akik a legfiatalabb tanulókkal foglalkoznak. Az eredmények szerint az iskolai könyvtárosoknak – bár kiállnak a szellemi szabadság mellett – szüksége lehet további támogatásra a gyakorlati alkalmazás során. Az iskolai könyvtárosok kétségtelenül nehéz helyzetben vannak, mivel gyakran egyedül dolgoznak, és segítségre volna szükségük ahhoz, hogy megtalálják a módját a szellemi szabadság elve érvényesülésének az iskolai könyvtári környezetben is.

(Autoref.)

Iskolai könyvtárak

33/2017

McNICOL, Sarah: School librarians' intellectual freedom attitudes and practices. – Bibliogr. In: *New library world*. – 117. (2016) 5/6., p. 329-342.

Iskolai könyvtárosoknak a szellemi szabadsággal kapcsolatos attitűdjei és gyakorlata

Cenzúra; Felmérés; Iskolai könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Szellemi szabadság

A cikk azokat a legjelentősebb cenzúrával kapcsolatos kérdéseket próbálja vizsgálni, melyekkel az isko-

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

34/2017

COOPEY, Barbara – ESHBACH, Barbara – NOTARTOMAS, Trish: Floating collection in an academic library : an audacious experiment that succeeded. – Bibliogr. In: Journal of access services. – 13. (2016) 3., p. 166-178.

Lebegő gyűjtemény egy felsőoktatási könyvtárban: vakmerő kísérlet, amely sikerült

Állomány; Egyetemi könyvtár; Kísérlet; Kölcsönzés; Könyvtári hálózat

A lebegő gyűjtemények eddig a közkönyvtárak gyakorlatában fordultak elő. A lebegő gyűjtemény röviden azt jelenti, hogy egy több helyszínen működő könyvtári hálózatban az egyes részlegek között kölcsönadott könyveket nem szállítják vissza az eredeti, kölcsönző könyvtárba, hanem ott marad a kölcsönvevő gyűjteménynél, tehát egy-egy kötetet nem egy bizonyos könyvtár őrzi tartósan, hanem az a könyvtár, amely legutóbb kölcsönadta egy használónak.

2009 és 2015 között a Penn State University Libraries megvizsgálta, hogy kivitelezhető-e ez a megoldás felsőoktatási könyvtárban. A Penn State University 20-nál is több campusszal rendelkezik. Könyvtári hálózata egységes intézményként, összehangoltan működik, 7 milliós állománnyal rendelkezik. A földrajzilag szétszórt könyvtári egységek között napi könyvszállítás üzemel.

A vizsgálat kezdetén számos kérdést tettek fel: milyen dokumentumok „lebegjenek”, mekkora mennyiségben, elegendő lesz-e a polcok kapacitása, támogatja-e ezt a megoldást az integrált rendszer, mindenütt működik-e ez a megoldás, hoz-e megtakarítást. Az integrált rendszer adatai alapján elemezték a könyvtárak közötti dokumentumforgalmat. Kiderült az is, hogy a SirsiDynix Symphony rendszere kifejezetten segíti a lebegő gyűjteményekkel kapcsolatos adminisztrációt. A tévedések elkerülése érdekében célszerűnek látták, hogy megőrizzzék az eredeti lelőhely (home location) feltüntetését. 2010 nyarán tesztelték a lebegő gyűjtemény működtetését. Ekkor vizsgálták meg, hogy minden dokumentum lebegtet-

hető-e (a válasz: nem), hogyan tudja adminisztrálni a dokumentumok mozgását az integrált rendszer és a biztonsági rendszer, milyen pluszteendők merülnek fel a korábbi rutinhoz képest.

Ezt követően a tanulságok alapján két évet azzal töltöttek, hogy előben tesztelték ezt a megoldást. Írásba foglalták a különböző munkafolyamatokat és eljárásokat, megoldást kerestek a felmerülő problémákra. Ekkor került sor a munkatársak (különös tekintettel a gyarapítókra és feldolgozókra) és a használók képzésére.

A tesztelés eredményeként döntötték el, hogy a lebegő gyűjteménybe kizárólag az általános raktárban található könyvek tartozzanak. Azt is elhatározták, hogy helyhiány esetén legyen lehetőség a lebegő könyvek visszaküldésére az eredetileg őrző könyvtárba. A közös gyűjtemény „mobilitása” újfajta gondolkodást igényel, és az előnyök mellett (a nyilvántartások pontosítása, szállítási költségek megtakarítása, a gyűjtemények frissülése, a kérések gyorsabb teljesítése) még számos megoldandó probléma is felmerült (pl. az aktuális lelőhelyekkel kapcsolatban) a gyakorlati megvalósítás során.

(Hegyközi Ilona)

35/2017

DIKBOOM, Monique: Tackling Big Deals : the experience of Maastricht University In: Interlending & document supply. – 44. (2016) 3., p. 93-96.

Hogyan kezeljük a „big deal”-eket: a Maastrichti Egyetem tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Kapcsolat intézményekkel

A Maastrichti Egyetem (ME) könyvtárának a többi egyetemi könyvtárhoz hasonlóan a célja, hogy csökkentse költségeit, ugyanakkor teljes körű, jó minőségű állományt biztosítson használói számára. Az elmúlt két évben a kiadásokat különböző módszerekkel ellenőrizték, ezek egyike volt a folyóirat-ügynökségektől vásárolt csomagok (big deals) értékeléséhez fejlesztett eszköz. Hollandiában 14 államilag akkreditált és finanszírozott tudományegyetem van, az egyetemi könyvtárak konzorciuma

(UKB) együttműködik a nemzeti könyvtárral. Az ME-n alapításakor (1976) csak orvostudományi kar volt, mára 6 karon 17 alap- és 56 mesterfokú képzési programot kínál. Az alkalmazottak száma 3500, a hallgatóké több mint 16 ezer. Az ME az ún. probléma alapú tanulás (*problem-based learning*) oktatási módszerről vált ismertté.

Az ME könyvtárban két szolgáltató és két tanulólétszám van, a munkatársak száma 127, az osztályoké öt. A könyvtárban a hallgatók egyénileg és csoportosan is dolgozhatnak. Minden karon van egy tanulási-kutatási központ, ahol megtalálhatók a kurzusokhoz szükséges kézikönyvek másolatai.

A nagy kiadókkal a felsőoktatási információs licenchtároló, a Surfmarket köti a szerződéseket, az UKB-tagkönyvtárak a közös licenccel jó tartalmakat kapnak a legjobb áron és a legjobb feltételek mellett. Az ME könyvtára a Big Deal keretében 25 ezer folyóiratra fizet elő, emellett önálló kiadótól saját ügyintézővel kisebb csomagokra és e-folyóiratokra. A tartalomról a karok helyi könyvtáraiból, hallgatóiból és a központi könyvtár munkatársából álló bizottság dönt, a szolgáltatásért a karok fizetnek. A növekvő előfizetési díjak és a csökkenő költségvetés mellett egyre égetőbbé vált a tartalom értékelése. Jelentős kiadással a nagy e-folyóiratcsomagok járnak, az ME a Surfmarketen keresztül mintegy 15 kiadótól általában több évre vesz csomagokat, közülük 2014–2015-ben öt nagy csomagot vizsgáltak. Az oktatási, kulturális és tudományos minisztérium határozata a nyílt hozzáférést ösztönzi: a cél, hogy a folyóiratok 100%-a nyílt hozzáféréssé legyen, 10 év múlva az egyetemi kutatók minden tudományos publikációját el lehessen érni. Mivel a kutatások nagy részét közpénzből finanszírozzák, az egyetemek a kiadókkal olyan új szerződések kötését javasolják, amelyek szerint a publikálásért, és nem az olvasásért kell fizetni. A kiadóknak az átálláshoz időre van szükségük, előreláthatólag 4 év múlva a könyvtárak kiadásai nem fogják elérni a folyóiratcsomagokét.

A többéves szerződések tárgyalásakor a Surfmarket az egyetemeknek felajánlja a csatlakozást, a könyvtár feladata, hogy felhívja a karok figyelmét az újdonságokra. Az ME-n a csomagok értékeléséhez számítógépes eszközöket fejlesztettek ki, a karoktól a 3 évenként megújítandó magfolyóiratok jegyzékét és a következő csomagba tervezett új címeket kérték, vizsgálták a használói statisztikákat. Az egyedi címek árjegyzéke megmutatta a folyóiratok valódi árait, az impakt faktor pedig a karok magfolyóiratait. Eredmények: csomagok rendelésekor a folyóiratok mintegy

40%-kal olcsóbbak, még ha a csomagban kevésbé vagy egyáltalán nem használt címek is vannak; a folyóiratcsomagok megvásárlása a jövőben nem látszik annyira nyilvánvalónak, mint korábban. Egyedi címeknél mintegy 100 kiadóval próbálták tisztázni az áremelés okait; kiderült néhány olyan körülmény, amely miatt valóban nem lehet kisebb az áremelés (magfolyóiratot nem lehet törölni, a következő évi árakat a kiadók decemberben teszik közzé, amikor már késő lemondani, devizaárfolyamok hatása).

Következtetések: időnként hasznos értékelni az előfizetések előnyeit és költségeit. A megújításokat egyeztetni kell azokkal, akik a tartalomért fizetnek; a lemondott címek helyett a kiadók újakat ajánlhatnak; az indokolatlanul megemelt áráért ajánlott csomagokat le kell mondani; tartani kell a kiadókkal a kapcsolatot, tájékoztatni őket a könyvtár érdekeiről.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

36/2017

KIRKWOOD, Rachel Joy: Collection development or data-driven content curation? An exploratory project in Manchester In: Library management. – 37. (2016) 4/5., p. 275-284.

Állománygyarapítás vagy adatokon nyugvó tartalomkezelés? Egy manchesteri projekt

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Gyűjtőkör; Munkaszervezés; Normatívák, mutatószámok

A négymilliós állománnyal és kb. 350 munkatárssal rendelkező Manchesteri Egyetemi Könyvtár 2012/2013-ban az új kihívásokra nagyszabású átszervezéssel reagált, aminek váratlan következményei lettek. Egyrésről ugyanis rendkívüli sikereket ért el a blended learning fejlesztés és a személyre szabott hivatkozási jelentések készítésében, másrészt viszont az addig a tájékoztatók szaktudásán alapuló gyűjteménykezelés gazdátlanná és stratégia-hiányossá vált.

A probléma megoldására kísérleti programot indítottak, melynek célja egy innovatív és hatékony állománygyarapítási módszer kidolgozása volt. A projekt egyik fő hipotézise szerint a használati adatok statisztikai elemzésével automatizálhatók az állománybeszerzési döntések. A másik szerint pedig, a különböző gyűjtemények és a tudományterületek profilozással (jellegzetességeiknek beazonosításával) egymáshoz rendelhetők, ami szintén az új, prog-

ramozott, és az egyetem stratégiai céljaihoz illeszkedő állományépítési irányelvekhez vezet majd.

Az állományprofilok kialakításának három módszerét próbálták ki a projekt 20 hónapja alatt. Az első jól működött, de túl általános volt: a szállítók számos megadott paraméter alapján és a könyvtár dokumentumainak (rekordjainak) ismeretében szereztek be a szakirodalmat.

A másodikban olyan kutatási kulcsszavakat alkalmaztak, melyek az egyetem saját tudományos publikációit alapul véve a *Scopus*-ból nyertek ki. Ez azonban azt eredményezte, hogy a nem túl jelentős, ám sokat publikáló kutatók profilja lett (volna) mérvadó a gyarapításban. Ezek után megpróbálták a kutatók tudományos szelfijeiből, kutatási weboldalaiból összeválogatni a kulcsszavakat, de ez is hasonló eredményt hozott, valamint azt a tapasztalatot, hogy sok tudós nem tartja fontosnak saját weboldalát naprakészen tartani.

A harmadik kísérlet sokkal sikeresebbnek bizonyult. A „félautomata”, kevert módszert tudósokkal együttműködve, és neves kiadók sorozataira alapítva dolgozták ki.

A hat tudományterülethez kapcsolódó állományok leíró profiljainak kialakításához a COPAC CCM (*Collaborative Collection Management*) eszközt és a könyvtárban működő Alma rendszer igen hatékony analitikai eszközeit hívták segítségül.

Az egyetemi kutatások számára fontos tudományterületek profilírozásában csak az első lépésekig jutottak el, de számos tapasztalatot szereztek és megerősítettek kapcsolataikat az egyetem tervezéstámogatási hivatalával, valamint a különböző adatokat és statisztikákat szolgáltató IT szervezeti egységgel. A továbbiakban inkább a még nem publikált kutatásokra fognak koncentrálni az új, *Current Research Information Systems* (CRIS) eszközre támaszkodva.

A könyvtári forrásokat az üzleti életben bevált BSC (*balanced scorecard* – kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszer) segítségével próbálták meg értékelni. Az adatok nemcsak az *Alma analytics*-ből származtak, hanem máshonnan is, például hivatkozási vizsgálatokból. Az értékeléshez olyan mutatószámokat vettek figyelembe, mint az egy használatra eső költség, a szolgáltatott metaadatok minősége stb. A pilot projekt kétségbevonhatatlan eredménye, hogy a szolgáltatók számára világossá vált, a könyvtár már hideg számítással dönt a beszerzésekről, a retorikai fogásokra nem fogékony, és ezzel képes határt szabni a szállítók folyamatos áremelési törekvéseinek.

A kísérletek során fő problémaként merült fel, hogy hiányzott a könyvtárosokból az önbizalom az adatkezeléssel kapcsolatban, a képesség vagy hajlandóság az adatok analizálására, szintetizálására, ráadásul maguknak az adatoknak a minősége is kétséges volt. A továbbiakban több tudatossággal kell folytatni a programot, és fejleszteni kell a könyvtárosok adatkezelési kompetenciáját is. Dinamikus, adatokon alapuló tartalomkezelési megközelítéssel hozzájárulhatunk a rangnathan cél megvalósulásához: minden könyv megtalálja megfelelő olvasóját, minden olvasó pedig megfelelő olvasmányát.

(Fazokas Eszter)

37/2017

MOLITOR, Carmen: Eine Frage des Charakters (?) : die Zentral- und Landesbibliothek Berlin übertrug im Januar einen Teil ihres Bestandsaufbaus an externe Dienstleister : schon im Vorfeld erntete sie dafür harsche Kritik In: BuB. – 68. (2016) 5., p. 242-245.

Res. angol és francia nyelven

A Berliini Központi és Tartományi Könyvtár állománygyarapításának egy részét külső szolgáltatóra bízta januártól

Állománygyarapítás; Általános tudományos könyvtár; Bémunka kiadása

A Berliini Központi és Tartományi Könyvtár (ZLB) bejelentette, hogy 2016-tól állománygyarapításának egy részét külső szolgáltatóra bízta, ami azonnal heves vitát váltott ki. A változás ellenzői a ZLB sajátos jellegét féltették, míg hívei szemében ez a könyvtár jövőjének a záloga lesz. A sikerhez változtatni kell, véli *Volker Heller*, a könyvtár igazgatója, aki 2012 óta vezeti az ország legnagyobb közkönyvtárát; az állomány 3,7 millió médiaegységből áll, 76 ezer egység a gyarapodás, 1,19 millió látogató keresi fel és 3,45 millió kölcsönzés történik évente. Heller nem könyvtáros, kultúramenedzmentet tanult, és előzőleg a berliini szenátus kulturális osztályát vezette, de mára beletanult a munkába. A ZLB jövőjét illetően aggódott, mivel nem volt terv arra, hogyan védekezzen az intézmény a könyvtári világban zajló változások ellen, vagyis hogyan lehetne a szűkre szabott személyzettel a könyvtár szerepét kibővíteni, azaz a város vitaplatformjává tenni, s a többi kulturális intézménnyel szorosabbra fűzni kapcsolatait. Itt volt az ideje egy átfogó megoldás kidolgozásának.

A jövő feladataihoz szükséges könyvtárosokat honnan is vehetnék, ha nem a gyarapítók közül. Eddig ezt a munkát kizárólag szaklektorok végezték, míg a kiszervezés után csupán öt százalékukra van szükség. Heller két könyvtártudóst (*K. Umlauf, C. Vonhof*) kért fel, hogy gondolják újra a ZLB gyűjteményszervezését. A szakértők a reutlingeni könyvtárellátó (ekz) szolgáltatásainak igénybevételét javasolták. A tervet az alapítványi tanács 2014 végén el is fogadta; az elképzelésen még módosítottak a munkatársak, de nagyjából változatlan maradt az új alapelv, és 50%-ra nőtt a külső szolgáltatás részaránya.

A kritikus vélemények megfogalmazóinak egyike *Lothar Bendel*, a munkahelyi tanács elnöke, aki szerint az eddigi siker titka a saját gyarapítók munkájában rejlik: a könyvtár eddig olyan irodalmat szerzett be, amely más könyvtárakban nincs meg. A vezetés egyetlen érve sem bizonyult helytállóknak: nem csökkentették a költségvetést, és nem csökkentek a használat adatai sem. Nem volt egyedi Bendel véleménye: egy berlini csoport is nyílt levélben tiltakozott a polgármesternél és a kulturális ügyekért felelős szenátornál. A város kulturális bizottsága nyilvános meghallgatásán Volker Heller több kritikus kérdést kapott, és azzal vádolták, hogy az intézményt diszkontkönyvtárrá züllesztzi, és neoliberalis eszméivel tönkretesz. Bendel elismeri, hogy változásokra van szükség, de a gondja az, hogy mára a minőség és a tartalom érdektelenné vált. Heller tudta, hogy nem lesz könnyű a változtatás, de arra nem számított, hogy ellenfelei ennyire lejáratták a könyvtár tekintélyét a nyilvánosság előtt. Igaz, hogy ezután 2000–2500 címmel kevesebbet vásárolnak majd, de 75 ezer cím esetén elhanyagolható ez a csökkenés. Heller szerint nincs vitája a munkatársakkal.

Egy hamburgi könyvtáros elcsodálkozott a berliniek vitáján, hiszen központi gyarapításuk 15 éve dolgozik már az ekz-tel. Az a fontos, hogy a beszerzési elvekhez tartsák magukat, s hogy ne vegyenek meg mindent, amit a könyvtárellátó kínál.

A tiltakozások ellenére 2016 elején elindult az új átlományépítési koncepció első fázisa. 2018-ban jön a második szakasz...

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 11, 12

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

Lásd 64

Feldolgozó munka

38/2017

CHETI, Alberto: I processi cognitivi nell'analisi concettuale dei documenti : una postilla tra biblioteconomia e linguistica. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 56. (2016) 1.

Res. angol nyelven

Kognitív folyamatok a dokumentumok fogalmi elemzésében: széljegyzet a könyvtártudomány és a nyelvészet között

Nyelvészeti kérdések; Tárgyi feltárás

A cikk a dokumentumok fogalmi elemzése során fellépő fontosabb kognitív folyamatokat írja le, bemutatva természetüket és gyakorlati alkalmazásukat. Ezek a folyamatok számos, a szöveg és a szövegösszefüggés interakcióján alapuló következtetést tartalmaznak, melyek célja a szavak (és a köztük lévő összefüggések) értelmezése, az adott szövegben található témák relevanciájának megállapítása és a meghatározott információs igényekhez mért fontosságuk értékelése.

A „konceptuális analízis modell” olyan interaktív modellként írható le, mely két összetevőből áll:

- a) egy alulról felfelé irányuló vagy észlelési (perceptuális) folyamat, amely a dokumentumban lévő információkat vizsgálja;
- b) egy felülről lefelé irányuló, azaz megismerési (kognitív) folyamat, mely különféle kontextuális ismereteket (nyelvészeti, extra-lingvisztikai, intertextuális tudásokat) aktivál, amelyek heurisztikus funkciót fejtenek ki a szavak és a mondatok értelmezésében, a fogalmak és az indexkifejezés kiválasztásában.

A cikk vizsgálja a „jelentés” (*significato*), „fogalom” (*concetto*) „rendszer” (*schema*), „összefoglalás” (*sommarizzazione*) fogalmakat, illetve azok fontosságát a tárgyi indexelés területén, kitérve a lingvisztikai vonatkozásokra is.

(*Autoref.*)

39/2017

CROCIANI, Laura – GIUNTI, Maria Chiara – VITI, Elisabetta: Trent'anni di Dewey in Italia : il ruolo della Biblioteca nazionale centrale di Firenze e i nuovi sviluppi sul fronte dell'interoperabilità con altri strumenti di indicizzazione semantica. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 56. (2016) 1.

Res. angol nyelven

A Dewey-féle osztályozási rendszer harminc éve Olaszországban: a Firenzeni Központi Nemzeti Könyvtár szerepe és az új fejlemények a más indexelési rendszerekkel való együttműködés terén

Nemzeti könyvtár; Tizedes osztályozás

Dewey Tizedes Osztályozásának (DDC) olaszországi elterjedése elsősorban a Firenzeni Központi Nemzeti Könyvtár (BNCF) szerepének köszönhető, amely már 1897-ben az első olasz fordítást gondozta, 1958-tól pedig (rövidített) jelzetekkel látta el a kurrens olasz nemzeti bibliográfia füzetében megjelenő bibliográfiai leírásokat. Az „országos könyvtári szolgálat” (SBN) hálózatának létrejöttével tovább növekedett a könyvtár feladatköre az SBN OPAC-jának DDC jelzetekkel való ellátásában. Végül 2014-ben elkészült a fordítás, és működésbe lépett az olasz *WebDewey* interfész. Azóta a BNCF két feladatot lát el: az olasz *WebDewey* tudományos kurátora, ezzel párhuzamosan pedig az „Új tárgyszójegyzék” tezaszuszával való együttműködés, interoperabilitás lehetőségeit vizsgálja. A megfeleltetéshez szükséges szemantikai és technikai kritériumokat az ISO 25964 előírásaival és az európai DDC használói kör (*EDUG – European DDC users group*) ajánlásaival összhangban határozták meg.

(Autoref.)

40/2017

HUBRICH, Jessica – LIEDER, Hans-Jörg: Die Zeitschriftendatenbank und die Digitalisierung historischer Zeitungen in Deutschland In: Dialog mit Bibliotheken. – 28. (2016) 2., p. 22-28.

A folyóirat-adatbázis és a muzeális hírlapok digitalizálása Németországban

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Hírlap; Közös katalógizálás; Központi katalógus -online

Németországban a kulturális és tudományos intézetek a muzeális hírlapok gazdag gyűjteményével rendelkeznek. A digitalizálási kampányok során egyes könyvtárak hírlapállománya is sorra került, gyakran véletlenszerűen és hibás bibliográfiai adatokkal. A cikk a német folyóirat-adatbázis (ZDB) szerepének egyes szempontjait tárgyalja egy nagyobb szabású digitalizálási program megindításával összefüggésben.

Könyvtáros szemmel a hírlapok leírása komplex feladat, katalógizálásuk nem egyszerű, ezért évtizedek óta a ZDB-ben közösen végzi több mint 4000 német és osztrák intézmény. A szerkesztői munka a Berlieni Állami Könyvtár feladata, mely a ZDB-t a Német Nemzeti Könyvtárral közösen működteti.

Jelenleg 60 ezer hírlap adatai szerepelnek az adatbázisban, ebből 22 ezer a muzeális. Érdekes a hírlapok regionális eloszlása: Berlin a legfontosabb (1990 címmel), öt követi München, Bécs, Köln, Lipcse, Hamburg, Nürnberg, Drezda, Stuttgart és Augsburg (utóbbi 200 címmel). Ezekben a városokban látott napvilágot a sajtótermékek negyede; mellettük 3400 helységben jelentek meg hírlapok. Szinte nincs is olyan hírlap, mely teljességgel meglenne valamelyik intézményben, ezért digitalizálásuk megkívánja az intézmények együttműködését.

Az elmúlt években a DFG támogatásával néhány könyvtár már együttműködésben vett részt a digitalizálási és infrastruktúra-projektekben. Az eredmények mellett ajánlásokat is megfogalmaztak a képek digitalizálásáról, a feldolgozásról és a szövegfelismerésről (OCR).

Külön említést érdemel a mikrofilmek felhasználása a digitalizálásban, mivel nem rosszabb minőségűek, mint a papír eredetiek. Három infrastruktúra-program is lezajlott a DFG támogatásával. A *Goobi-szoftvert* és a *DFG-viewert* a hírlapok speciális követelményeihez igazították, és a ZDB katalógusát is alaposan átdolgozták.

Ezután a ZDB katalógusának a hírlap-digitalizálással kapcsolatos szempontjait ismertetik a szerzők, majd a záró megjegyzésekben a digitalizálásban játszott fontosságát hangsúlyozzák. (A cikk teljes szövege elolvasható a <http://d-nb.info/1115812165/34> címen.)

(Murányi Lajos)

41/2017

MARTINELLI, Luca: Wikidata : la soluzione wikimediana ai linked open data. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 56. (2016) 1.

Res. angol nyelven

Wikidata: a Wikimedia válasza a linked open data-ra

Együtműködés -nemzetközi; Feldolgozó munka

A Wikidata a Wikimedia Foundation – a Wikipédiát és testvérprojektjeit kezelő-fenntartó nonprofit alapítvány – legújabb projektje. Célja, hogy összegyűjtse és rendezze (strukturálja) a legfontosabb adatokat a több mint nyolcszáz Wikimedia projekt valamennyi cikkéből és oldalából oly módon, hogy azok olvashatók, lefordíthatók, szerkeszthetők és újrahasznosíthatók legyenek bárki számára (a gépeket is beleértve) a Wikimedia projektek mind a 285 hivatalos nyelvén. A cikk a Wikidata technikai és elméleti jellemzőit vizsgálja; számba veszi fő célkitűzéseit; foglalkozik a Wikimedia számára alapvető fontosságú *elem* ('item') és *tulajdon* ('property') fogalmával és jelentésével; elemzi a három éve elindított projekt jelenlegi helyzetét és kapcsolatát más Wikimedia projektekkel, illetve harmadik partnerekkel.

(Autoref.)

42/2017

SULÉ, Andreu [et al.]: Aplicación del modelo de datos RDF en las colecciones digitales de bibliotecas, archivos y museos de España. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 39. (2016) 1.

Res. angol nyelven

Az RDF modell használata a spanyol könyvtárak, levéltárak és múzeumok digitális gyűjteményeiben

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Közgyűjtemény

Felmérték, hogyan és milyen mértékben alkalmazzák a spanyol kulturális örökség fontosabb elektronikus gyűjteményeiben az RDF modellt. A cikk bemutatja a modellt, valamint az *Open Data* és a *Linked Data* kezdeményezéseket. Ezt követően ismerteti 51 digitális repozitórium vizsgálatának eredményeit elsősorban arról, hogy rekordjaik RDF formátumúak-e és kínálnak-e SPARQL keresési lehetőséget külső felhasználók számára. Kitér az *Europeana EDM* és

az *OntoWeb* modellekre is. Megállapítása szerint az RDF modell alkalmazása meglehetősen egyenetlen, és nagymértékben függ attól, hogy használnak-e a rekordokat automatikusan RDF-re konvertáló alkalmazásokat. Az elemzett gyűjtemények közül kevés nyújt SPARQL pontot külső keresések számára, a tulajdonra vonatkozó referenciák megjelenése pedig az alkalmazott modelltől (*Europeana* vagy *OntoWeb*) függ. A gyűjteményeknek gazdagabbá kell tenniük adataikat, és meg kell határozniuk generált RDF adataik aggregációs szintjét tartalmuk terjesztése, hozzáférhetősége és a szemantikus webhez alkalmazása érdekében.

(Autoref.)

Katalógusok

Lásd 43

Információkeresés

43/2017

HJØRLAND, Birger: Does the traditional thesaurus have a place in modern information retrieval?. – Bibliogr. In: Knowledge organization. – 43. (2016) 3., p. 145-159.

Van-e helye a hagyományos tezauszoknak a modern információkeresésben?

Információkeresés; Osztályozáselmélet; Tézausz

A cikk bevezetője a tezausz státuszát vizsgálja a könyvtár- és információtudományon belül, és kérdéseket vet fel a tezauszok jövőjével kapcsolatban. A legfontosabb megállapítások: (1) Jelenleg minden tudásszervezési rendszert (KOS) a Google-szerű rendszerek fenyegetik, ezért fontos végiggondolni, szükség van-e a hagyományos értelemben vett tudásszervezésre. (2) A tezausz valamelyest rövidített formája a KOS-nak, összehasonlítva például egy ontológiával, és a kapcsolódások és a szemantikai kapcsolatok korlátozott száma sem elméletileg, sem empirikusan nem indokolt. Kérdés, hogy milyen szemantikai kapcsolatok a leghasznosabbak egy adott feladatra, és a különböző tudományterületek eltérő tudásszervezési rendszereket igényelhetnek, amelyekben a fogalmak között különböző fajta kapcsolatok léteznek. (3) A

tudásszervezési rendszer ellenőrzött szótár, és nem tekinthető olyan „tökéletes nyelvnek (Eco 1995), amely képes a természetes nyelv kétértelműségének megszüntetésére; a nagyobb kétértelműség a nyelvben mindig harcot jelent a különböző „vélemények” (Bakhtin 1981) vagy „paradigmák” (Kuhn 1962) között. Ebben a tekintetben egy specifikus KOS, pl. egy specifikus tezausz csak egyetlen vélemény a sok közül, amelynek demonstrálnia kell autoritását és hasznosságát. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a hagyományos tezauszoknak nincs helye a modern információkeresésben, de a tudományterületek megfelelő tanulmányozásán alapuló rugalmas szemantikai eszközök egyre fontosabbá válnak.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

44/2017

KLUPP, Maria: Alles total normal? : vom Umgang mit grenzüberschreitenden Nutzern : praktische Ratschläge für die tägliche Arbeit In: BuB. – 68. (2016) 6., p. 322-325.

Res. angol és francia nyelven

Ez normális? A határokat átlépő használók kezelése. Gyakorlati tanácsok a mindennapi munkához

Kommunikáció -használókkal; Közművelődési könyvtár; Rendbontás

Bárki, aki könyvtárban dolgozik, különösen egy nagyvárosi közkönyvtárban, naponta szembesül olyan helyzetekkel, amelyeket egy kívülálló nehezen tudna elképzelni. Nemcsak a gyerekek és a fiatalok hangosak nagyon, vagy nem tartják be a szabályokat. Rengeteg olyan felnőtt van, aki nem úgy viselkedik, ahogy az egy könyvtárlátogatótól elvárható. Példák sorolhatók a mértéktelen mobil telefonálástól kezdve – holott tiltva van – a naponta ismétlődő magyarázatokig, miért kell a táskákat és kabátokat zárható szekrényekben elhelyezni; gyakori a személyzettel szembeni udvariatlan és szemtelen viselkedés, ami személyes inzultusokhoz vagy akár szexista és rasszista megjegyzésekhez is vezethet. Még fizikai bántalmazásra és nyílt erőszakra is volt példa, bár ezek kivételnek számítanak.

Néhány eset eléggé bizarr: egy olvasó, aki a könyvtári polcok között eszi a halas szendvicset; egy látogató, aki a korlátra akasztja a fehérneműjét; a nő, aki előszeretettel rendezi át a könyvtár cserepes növényeit; a férfi, aki piros tollal javít a könyvtári könyvekben, ha úgy gondolja, hibát talált; a professzor, aki a könyvtári alkalmazottakat saját beosztottjainak tekinti; a hajléktalan, aki a könyvtár előcsarnokát meleg menedékként használja a hideg téli hónapokban, és a sor folytatható.

Ezek a helyzetek kihívást jelentenek a könyvtárosok számára, akiket képzésük során nem készítettek fel ilyen feladatokra. Természetesen ők nem szociális munkások, nem utcai munkások és semmiképpen nem pszichológusok. Ma másfajta eszköztárra van szükség a konfliktusok kompetens kezeléséhez és a kiélezett helyzetek megoldásához.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

45/2017

STAPEL, Johan: Interlibrary loan and document supply in The Netherlands In: Interlending & document supply. – 44. (2016) 3., p. 104-107.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás Hollandiában

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -belföldi; Könyvtárközi kölcsönzés

Hollandiában a könyvtárközi együttműködésnek nagy hagyománya van. A Koninklijke Bibliotheek (KB, nemzeti könyvtár) és néhány egyetemi könyvtár tették le az OCLC Central Library System (CBS) alapjait, ami PICA (project for integrated catalogue automation) projektként indult, az 1978 óta működő osztott katalogizálási rendszert (GGC) és az 1983 óta működő, könyvtárközi funkciót is ellátó országos közös katalógust (NCC-ILL) eredményezte. Az internet és a közvetítő nélküli könyvtári szolgáltatások terjedésével megjelent a Picarta; az országos közös katalógus webalapú végfelhasználói változata hamarosan a holland könyvtári infrastruktúra legfontosabb részévé vált.

A holland közkönyvtári hálózat mintegy 160 szervezetből, 1100 szolgáltató fiókból áll. A gazdasági válság okozta drámai pénzügyi csökkentések ellenére működik a 12 régióból álló hálózat. Az állományok elérésében nagyrészt önálló regionális hálózatok teljesítik a könyvtárközi kölcsönzések nagyobb részét, a regionálisan nem teljesíthető kérések kerülnek országos szintre. A közkönyvtárak hálózatát a Bibliothek.nl nonprofit szervezet által fejlesztett digitális infrastruktúra támogatja. Mivel a 2015-től hatályos új könyvtári törvény a nemzeti könyvtárat tette országos szinten felelőssé a közkönyvtárak digitális infrastruktúrájáért, a Bibliothek.nl bekerült a KB-be.

A könyvtárak 2013 óta a Bibliothek.nl NBC+ rendszerét használják, amelynek felhőalapú keresőplatformja a közkönyvtárakban és a KB-ban elérhető mintegy 5 millió műről, a rotterdami Centrale Discothek (CDR) 500 ezres gyűjteményéről, 124 ezer hangos könyvről, 11 ezer licencelt és több százezer szabad hozzáférésű e-könyvről tartalmaz adatokat. A közkönyvtárak többszintű szolgáltatási modellje élő kapcsolatot igényel a könyvtárközi kölcsönzési rendszerekkel; a regionálisan nem teljesíthető kéréseket az NCC-ILL-hez kapcsolódás érdekében alkalmazott VDX rendszeren keresztül lehet továbbítani.

Az egyetemi könyvtárakban a monográfiák kölcsönzése marginális feladattá vált, a folyóiratcikkek iránt is csökkent az igény, de fontosak azoknak az intézményeknek, amelyek nem fizetnek elő a nagy ügynökségek e-folyóirat- és e-könyvcsomagjaira (big deals). Az egyetemi könyvtárak szerződési általában kizárják a tudományos cikkek szolgáltatását kereskedelmi cégeknek; a KB jogosult könyvtárral nem rendelkező kisvállalatoknak közvetíteni.

Statisztikai adatok: a könyvek kérése a 2006. évi 131 ezerről 2015-re 44 ezerre csökkent (66%). A kérések nagy részét a 13 egyetemi könyvtárból és a KB-ból álló konzorcium (UKB) és a 13 nagyobb közkönyvtár csoportja (PLUS) teljesítette; az élen a CDR áll 2015-ben 100 ezer kérés kezelésével. A másolatok iránti igény a 2006. évi 175 ezerről 2015-re 50 ezerre csökkent (72%); a legtöbbet az egyetemi könyvtárak küldték főleg a szakkönyvtáraknak. Az adatok az NCC-ILL-en átment kéréseket tartalmazzák, emellett 2013-ban regionális szinten a közkönyvtárak mintegy 6 millió kérést teljesítettek. Érdekes fejlemény, hogy hét régióban a könyvtári rendszert egy sok előfizetős regionális rendszerhez kapcsolták, ötben a VDX-t igénylő helyi megoldást találtak.

A jövőben megszűnik a PICA-CBS infrastruktúra központi szerepe, mivel az OCLC könyvtári szolgáltatásait a globális, felhőalapú WorldShare Platformra teszi át. 2016/2017-ben a KB és az egyetemi könyvtárak metaadat-kezelő tevékenységüket a WorldCat-be viszik át, a közkönyvtárak valószínűleg követik őket. A változás hatással lesz a könyvtárközi kölcsönzésre is: az NCC-ILL-t felváltja a WorldShare, a VDX-re nem lesz szükség.

Az új könyvtári törvény szerint a KB készíti a közkönyvtárak országos gyarapítási tervét. A terv 2016-tól működik, helyi, regionális és országos szintű teljesítménymutatókat tartalmaz. A könyvtárak mérlegelik az országos szintű irányítási rendszer ötletét: az állományok kezelése osztott környezetben megkönnyíti a forrásmegosztást és a könyvtárközi kölcsönzést.

(Viszocsekné Péteri Éva)

46/2017

UNDHJEM, Cathrine – TVEIKRA, Arnhild: ILL and collection management in Norwegian Public Libraries In: Interlending & document supply. – 44. (2016) 1., p. 20-26.

Könyvtárközi kölcsönzés és gyűjteményszervezés a norvég közkönyvtárakban

Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A tanulmány bemutatja és megvitatja a norvég közkönyvtárakban a könyvtárközi kölcsönzésről végzett felmérés eredményeit. A könyvtárközi kölcsönzés munkafolyamatai jelentős mértékben megváltoztak Norvégiában az elmúlt években, és új kihívások jelentek meg. A megyei könyvtárak, közkönyvtárak és a norvég könyvtáros egyesület egyik szakcsoportja (Special Interest Group) szükségesnek látta a felmérést, hogy megértsék, miképp érintették ezek a változások a közkönyvtárak könyvtárközi kölcsönzését Norvégiában. A teljes könyvtári közösségnek szüksége volt naprakész információkra, hogy válaszolni tudjon a felmerülő kihívásokra, ezért 2014 márciusában a *Sentio Research Norway* felmérést végzett a közkönyvtárakban a megyei könyvtárak megbízásából. Összesen 425 kérdőívet küldtek az összes nagykönyvtárnak. 428 önálló közkönyvtár van, mivel háromban nem volt könyvtáros a felmérés időpontjában. A visszaküldött 336 válasz 79 szá-

zálékos válaszadási arányt jelent. A felmérésben 48 kérdés szerepelt.

Érdekes eredmény, hogy a közkönyvtárak 53 százaléka nem korlátozza, ki mit kér könyvtárközi kölcsönzésben, míg 45 százalékuk úgy véli, kellenek bizonyos korlátozások. Ez azt mutatja, különbség van annak megítélésében, hogy mire terjed a könyvtári anyag kölcsönzése. A könyvtárak 58 százaléka nem korlátozta, hogy mit nem lehet könyvtárközi kölcsönzésben elküldeni. Négyből egy nem kölcsönözte az új irodalmat. Az egyetemi és főiskolai tananyag kötelező irodalmát tekintve a közkönyvtárak inkább érdekeltek voltak a jobb hozzáférésben. Bizonyos mértékig jobb hozzáférést akartak biztosítani az új szakirodalomhoz, az e-könyvekhez és szépirodalomhoz (a kategória neve a felmérésben „speciális tantárgyak és témakörök” volt). A felmérés azt mutatja, hogy a legtöbb könyvtár még mindig inkább a könyvtárközi kölcsönzést ajánlja fel a felhasználók számára, nem pedig arra ösztönözi őket, hogy rendeljék meg maguknak. A tanulmány először méri fel a könyvtárközi kölcsönzést a norvég közkönyvtárakban.

(Autoref.)

Tájékoztatói eszközök

47/2017

ATANASSOVA, Iana – BERTIN, Marc – LARIVIÈRE, Vincent: On the composition of scientific abstracts. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 72. (2016) 4., p. 636-647.

A referátumok szerkezete

Dokumentációs feldolgozás; Informatika; Referátum

A *Public Library of Science* (PLOS Biology, PLOS Medicine, PLOS ONE stb.) 85000 cikkének vizsgálata azt mutatja, hogy azok autoreferátumainak 16 százaléka teljes egészében a cikk szövegének mondataiból épül fel, 84%-a pedig legalább egy, a szövegből vett mondatot tartalmaz. A referátumok a cikkek IMRaD retorikai szerkezetét – bevezetés (Introduction); (anyag és) módszerek (Methods); eredmények (Results); következtetések és/vagy javaslatok. (Discussion / Conclusions) – követik. A vizsgált cikkekben a referátumokba került mondatok

főként a bevezetések elejéről és a következtetések végéről kerülnek ki.

(Koltay Tibor)

48/2017

FIESELER, Christian: Das Verzeichnis Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts (VD 18) : Ziele, Entwicklung und aktueller Stand In: BuB. – 68. (2016) 7., p. 402-406.

A 18. századi német nyomtatványok jegyzéke (VD 18): célok, fejlesztés és a jelenlegi helyzet

Adatbázis; Fejlesztési terv; Közös katalogizálás; Nemzeti bibliográfia; Régi és ritka könyvek; Retrospektív bibliográfia

A program a 18. század teljes könyvészetére vállalkozik, és ezzel folytatja az előző, a VD 16 és VD 17 projektet. Minden 1701 és 1800 között német nyelven vagy német nyelvterületen megjelent nyomtatványt együttműködve dolgoznak fel és egyedi azonosító számmal látnak el. Az előző programokkal szemben a monográfiákat és többkötetes műveket nem külön adatbázisban dolgozzák fel, hanem a részt vevő könyvtár hálózati központjában, a periodikus kiadványokat pedig a folyóirat-adatbázisban (ZDB). Emellett a katalogizálást és a digitalizálást másképp, egyidejűleg végzik, nem úgy, mint a V16 vagy a V17 esetében.

A projekt a Német Kutatási Alap (DFG) keretében folyik 2004 óta. Ezután 2006 és 2007 között megvalósíthatósági tanulmányt készített Klaus Haller, melyet közre is adtak. Ezt követően 2009 végén elkezdődött a program kísérleti fázisa, melyben öt nagykönyvtár vett részt. A Kölni Egyetem először leválogatta az öt könyvtár 18. századi anyagát, majd az azonos címek ugyanazt a számot kapták egy kiegészítő utótaggal (001, 002 stb.) ellátva. Az azonos számok az utótaggal egy-egy készletet képeztek. Ezután osztották szét a készleteket a könyvtárak között feldolgozásra és digitalizálásra.

A kísérleti fázis célja a keretfeltételek biztosítása és szabványok kidolgozása volt, illetve a napi teljesítmény kiszámítása, melynek alapján a program teljes költsége meghatározható.

Az alkalmazott katalogizálási szabványok, besorolási adatok (személynevek, testületek, címek) és osztályozás ismertetése után a három évig tartó kísérleti szakaszt mutatja be a szerző, a göttingeni Alsó Szász-

országi Állami és Egyetemi könyvtár 18. századi anyagának referense.

2012-ig 108 ezer monográfia, többkötetes könyv és 1300 folyóiratcím katalogizálására és digitalizálására került sor a könyveknél 54, a folyóiratoknál 36 cent/oldal költséggel. Ennek alapján kezdődött az első szakasz 2014-ben, melynek során további nyolc könyvtár csatlakozott a munkához 40 ezer könyv és 2700 folyóiratcím feldolgozásával. 2016 óta fut a második szakasz újabb nyolc – összesen 21 – könyvtár részvételével, és e két éves időszakban 70 ezer könyv és 350 folyóirat kerül sorra.

A 18. századi német nyomtatványok könyvészetében (VD 18) a <https://gso.gbv.de/DB=1.65/> címen lehet keresni. Itt valamennyi feldolgozott cím megtalálható, és digitalizált formában olvasható.

Az adatbázisban szerkesztési munkafázist is beépítettek az esetleges hibák kiküszöbölése érdekében.

A folyóiratok feldolgozására elsődleges munkafelületként a ZDB szolgál. Itt mutatkozik meg az együttműködés előnye: ha egy-egy folyóirat nem teljes az adott könyvtárban, egy másik anyagával kiegészíthető.

A 21 könyvtár által négy és fél év alatt feldolgozott 150 ezer könyv és 4 ezer folyóirat arról tanúskodik, hogy a DFG által támogatott VD 18 program sikeres.

(Murányi Lajos)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

49/2017

LISON, Barbara: Germany's new culture of welcome - our libraries are an essential part of it. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p.180-187.

Németország új befogadási kultúrája – könyvtáraink ennek lényeges részei

Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi olvasó; Támogatás -pénzügyi -általában

A német hatóságok több mint egymillió menekültet várnak 2015 végéig. Ezek az emberek azért jönnek Németországba, mert védelmet és segítséget kérnek, új életet szeretnének felépíteni. Igen fontos tehát, hogy szívesen fogadják őket, és segítsék integrációjukat.

A kulturális és oktatási programok területén a könyvtárak is jelentős szerephez juthatnak az integrációs folyamatban.

Németországban az alkotmány garantálja a védelmet a menekültek számára; az oktatáshoz és képzéshez, az információhoz és a kultúrához való jog pedig alapvető jognak számít. A könyvtárak folyamatosan és aktívan részt vesznek a menekültek befogadásában. Átlátható, érthető és releváns szolgáltatásokat igyekeznek biztosítani számukra, akiknek többsége nem is szokott modern könyvtári szolgáltatásokhoz. A könyvtárosok sokat tesznek annak érdekében, hogy a könyvtárak biztonságos, vonzó és befogadó helyek legyenek, ahol a menekültek közössége számára elérhetővé válnak azok a készségek és tudás, amire a német társadalomba való beilleszkedéshez szükség van. A Német Könyvtárosok Egyesülete koordinátori szerepet vállalt, kultúrák közötti bizottságot alakított, és központi segítséget nyújt ebben a munkában. Jó gyakorlatokkal segíti az egyes könyvtárakat, például azzal kapcsolatban, hogy honnan szerezhetnek a könyvtárak pluszpénzt és partneri támogatást a menekülteknek szóló programjaikhoz. A cikkben a Berlinben, Hamburgban, Brémában és Münchenben alkalmazott megoldások rövid ismertetése szerepel (ingyenes beiratkozási lehetőség, az online német nyelv- és országismereti tanfolyamok, ingyenes wifi stb.).

Az integrációnak kulcskérdése a német nyelv elsajátítása, és az a legfontosabb kihívás, hogy a menekültek közül minél többen elsajátítsák a szükséges nyelvi készségeket. Különleges figyelmet fordítanak a gyermekekre, akik lehetőséget kapnak a gyors beilleszkedésre és az oktatásba való bekapcsolódásra.

Az elért sikerek ellenére az a veszély fenyeget, hogy – mivel a településeknek nem kötelező könyvtári szolgáltatást fenntartaniuk, és a menekültek ellátása igen költséges – pénzügyi problémák esetén elsők között a könyvtári szolgáltatások megszüntetése vetődik fel.

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 67

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 4, 27

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

50/2017

HARRIS-KEITH, Colleen S.: What academic library leadership lacks : leadership skills directors are least likely to develop, and which positions offer development opportunity. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 4., p. 313-328.

Az egyetemi könyvtári vezetés hiányosságai: a legkevésbé fejlesztett készségek és azok a pozíciók, amelyek fejlődési lehetőséget biztosítanak

Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Munkakör; Személyzet; Vezetés

A szakirodalomban már vannak listák arról, milyen vezetői készségekre van szüksége egy sikeres könyvtárigazgatónak, de alig vizsgálták még, mely készségek megszerzése nehezebb a többinél, és melyik beosztás segít a legjobban a gyakorlat megszerzésében a pályán. Jelen vizsgálat az Egyesült Államokban egyetemi könyvtárigazgatók és dékánok körében zajlott. Korábbi munkakörükben, beosztásukban a vezetői képesség fejlődési lehetőségét vizsgálták, s mindenkinél előző öt munkakörét nézték meg. A kutatáshoz korábbi vizsgálatok eredményeit, módszereit is felhasználták. 2014 tavaszán zajlott az adatgyűjtés, az elemzést a *Statistical Package for Social Sciences* programmal végezték. 724 amerikai felsőoktatási intézményből 666 könyvtárigazgatónak küldték el kérdéseiket. A válaszadók aránya 40,66% volt – köztük

afroamerikaiak, ázsiaiak, latinók is voltak –, és 294 válasz érkezett. A vizsgált intézmények között volt magán, közhasznú, nyereségközpontú és állami is. Az első kérdés azokra a készségekre irányult, amelyeket a vezetők korábban leginkább és legkevésbé tudtak fejleszteni. A régebbi munkák során legjobban a problémamegoldást, a döntéshozatalt, az idővel való gazdálkodást, a számítástechnikai ismereteket és a szabályzatok, eljárások alapján végzett munkát lehetett elsajátítani. Legkisebb mértékben – az utolsó öt legkisebb átlagpontot kapott készség – a támogatók megnyerésére, az adományozókkal való kapcsolatteremtésre, a biztonsági kérdésekre, jogi ismeretekre, a szabályok betartására, valamint berendezés- és eszköztervezésre voltak felkészülve a megkérdezettek, mert ezek fejlesztésére nem volt lehetőségük. A következőkben arra kerestek választ, mely munkakörök teszik lehetővé a legjobban a készségfejlesztést, és vajon változik-e beosztásonként a tudás megszerzésének valószínűsége. A kutatási adatok azt mutatják, hogy bizonyos készségek fejlesztésére elég korlátozottak a lehetőségek. A különféle munkaköröket és szervezeti egységeket 24 típusba sorolták be, amiből 14 féle beosztás fordult elő a felmérésben 2% feletti említéssel. Fontos ezek azonosítása, hiszen szakmai tapasztalatai és előélete alapján könnyebb kiválasztani egy igazgatót. A kiértékelt adatok alapján elmondható, hogy szignifikáns kapcsolat van a munkakörök és a vezetői készségekre adott átlagpont között, és nincs egyenlő esély bizonyos tudások megszerzésére a különböző beosztásokban. A válaszokból leszűrhető volt, mely könyvtári beosztás ad lehetőséget a gyakorlásra, a készségek elsajátítására. Leginkább a magasabb beosztásokban (igazgató, igazgató-helyettes,

egy vagy több szervezeti egységnek a vezetője) lehet megtanulni ezeket, az alacsonyabbak erre nem adnak lehetőséget, s így a dolgozók nincsenek felkészülve a vezetői poszt ellátására, hiszen már a betöltött munkakörben tanulják meg a szükséges dolgokat. (Egy igazgatójelölt számára megfelelő hely az igazgató mellett igazgató-helyettesi munka lenne, ezáltal tudna az ő hibáiból tanulni.)

A megkérdezettek a támogatók bevonását és az anyagi források megszerzését tekintették leggyengébb készségüknek, amikor a vezetői beosztást elvállalták. Volt olyan, aki először nem tudta, hogyan kellene belekezdenie ebbe a munkafolyamatba, hogyan tud időt szakítani az egyetemi és könyvtári ügyek mellett a fontos kérdésekre is. A biztonsági kérdésekben előnyt élveznek azok, akik több könyvtári szervezeti egységet vezettek, és a munkájuk a könyvtári szolgáltatásokkal volt kapcsolatban (pénzkezelés, bezáráskor és vészhelyzetben az épület kiürítése, olvasószolgálat működtetése, késő esti nyitva tartás). A jogi kérdésekben való jártasság is a magasabb beosztás előnye (a belső, egyetemi szabályozás, digitalizálással kapcsolatos jogi kérdések, humán erőforrással kapcsolatos előírások, a felhasználók személyes adatai problémáinak ismerete). A szabályok betartása és betartatása, az eszközök, a berendezések tervezése is olyan kompetenciák, melyeket csak vezetői beosztásban lehet megszerezni (pl. késedelmi díjak behajtása, felújítások menedzselése, állományok mozgatása).

(Bognár Noémi Erika)

Tervezés

51/2017

SAUNDERS, Laura: Room for improvement : priorities in academic libraries' strategic plans. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p. 1-16.

Javítandó területek: prioritások az egyetemi könyvtárak stratégiai terveiben

Felmérés; Felsőoktatási intézmény; Felsőoktatási könyvtár; Középtávú terv

A stratégiai tervezés meglehetősen bő irodalmában viszonylag kevés publikáció foglalkozik azzal, hogy hozzá igazítják-e az egyetemi könyvtárak stratégiai terveiket – és ha igen, hogyan – az anyaintézmények stratégiai céljaihoz. A kérdést a tervek tartalomelemzésével vizsgálták.

A vizsgálat alanyai az ACRL 2011-ben tartott *Value of Academic Libraries National Summit* és az ACRL AiA (*Assessment in Action*) képzési programjának résztvevői, vagyis a teljesítményértékelés jelentőségével tisztában levő könyvtárak közül kerültek ki. A vizsgálat során az online módon hozzáférhető stratégiai tervekben szereplő kifejezéseket, adatokat kategorizálták és elemezték, összehasonlítva ezeket a szakirodalomban szereplő trendekkel is. A 170 közül 63 könyvtár dokumentumait vették górcső alá, és 50 stratégiai területet határoztak meg. Ezek közül gyakoriság szerint az állomány, a fizikai tér, az együttműködés, a használóképzés és a személyzet kérdésköre szerepelt az első öt helyen. A teljesítményértékelés a hatodik volt, de a tervekben nagyon eltérő szinten és mélységben jelent meg. A könyvtáraknak csak 27%-a említett meghatározott teljesítménymutatókat, módszereket, melyekkel a célok teljesülése, a fejlődés kimutatható.

Az anyaintézmény stratégiai céljaival 40 könyvtár hangolta össze terveit (63,5%), de ennek részletessége is nagyon eltérő, sokszor egy egyszerű szándéknyilatkozatban merül ki. Mindössze 17 könyvtár tér ki konkrétan a kérdésre, pedig a hallgatók eredményességének, sikerességének és a könyvtárak ebben játszott szerepének kimutatása fontos kérdés, hiszen az állam és az akkreditációs intézmények ezt nyilvánvalóan elvárják. Sajnos a stratégiai terveknek csak kb. egyharmadában szerepel a tanulási eredmények témája, holott a könyvtárak háromnegyedében van könyvtárhasználati és információs műveltséget fejlesztő képzés.

A hiányosságok az oktatás kimeneti adatainak mérésében és az egyetem céljaival való összhang kimutatásában gátolják, hogy a fenntartó világosan lássa a könyvtárba történt befektetések megtérülését, a könyvtár értékét, hozzájárulását a szervezet céljaihoz. Az adatok összegyűjtése, elemzése létfontosságú ahhoz is, hogy a könyvtár hozzájárulhasson az egyetemi képzések akkreditációjához is.

A stratégiai terv egy taktikai dokumentum, melynek kommunikációs és marketing értéke is van. A könyvtár saját stratégiáját az egyetemével összehangolva megmutathatja, hogy elkötelezett az intézmény iránt, szívéigye az egyetem céljainak, küldetésének, közosságának támogatása. A visszafogott költségvetések, a szigorodó ellenőrzések és a növekvő verseny idején ez megkerülhetetlen feladat.

(Fazakas Eszter)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 22

Személyzet

52/2017

HJERPE, Annika: The future is here In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 3., p. 6-8.

A jövő itt már van: új könyvtárosi kompetenciák

Egyetemi könyvtár; Képesítés; Személyzet; Továbbképzés

Amikor *Wilhelm Wildmark* öt éve a Stockholmi Egyetemi Könyvtár vezetője lett, elhatározta, hogy az új munkatársak felvételét a teljes vezetői csapat végezte, mivel ez stratégiai feladat. A stratégiai gondolkodásmód változásokhoz vezetett a személyzet összetételében. Akik a jövő megkövetelte gyakorlattal és készségekkel rendelkeztek, már addigra a könyvtár dolgozói voltak.

Az igazgató szerint a könyvtárak dolgozóinak gyakorlottaknak kell lenniük az információtechnológiában és a metaadatok terén. Mivel az egyetemi könyvtár tudományos könyvtár, a kutatási adatok kezelése is fontos feladat. A könyvtárban dolgozó statisztikusok és jogászok segítik a kutatókat az Open Access (OA) témákban, publikációik nyomon követésében, statisztikáik vizualizálásában.

2012-ben megalapították a *Stockholm University Presst*, mely a lektorált folyóiratok és könyvek OA kiadója. Helyileg a könyvtárban kapott helyet, és ez a tény befolyással volt a könyvtár szakértők iránti igényére is. Az igényvizsgálatokból kiderült, hogy sok diák a nap 24 órájában igényelné a támogatást, és bár az egyetemi könyvtár nem képes könyvtárosokat biztosítani ehhez, a honlapon található videókkal mégis segíteni tudnak.

A személyi állomány továbbképzésében nagy szerepe van az üzleti intelligencia, a kompetencia-tervezés és a kommunikációs készségek fejlesztésének. Kidolgozták azt is, hogyan dolgozzanak a felhasználókkal.

Wildmark a jövő könyvtárosának oktatását nem szakképzésnek, hanem *elméleti képzésnek* tartja – könyvtárossá majd mindenki a munkahelyén lesz –, és a változások közül a társadalmi érintkezés képességei iránti megnövekedett igényt emelte ki. Szerinte nemcsak könyvtárosokat kell alkalmaznia, hanem más szakma képviselőit is. Arról is meg van győződve, hogy jó vezetőkre is szükség lesz a jövőben.

Az egyetemen 70 ezer diák, 1800 doktorandusz tanul és 5000 oktató dolgozik. A könyvtárat 1,8 millió látogató keresi fel évente (napi 5000). 2000 ülőhelyét most bővítik 200-zal. Hetente 78 órát tart nyitva – nyáron 44-et. Az 56 könyvtáros, 16 könyvtári aszisztens, 1-1 igazgató és helyettese mellett négy fő foglalkozik könyveléssel és HR tevékenységgel; emellett egy-egy jogászt, kutatási koordinátort, kiadványszerkesztőt, koordinátort, négy kutatót, két kommunikációval foglalkozó szakembert, hét különféle területi menedzsert és 12 IT-specialistát (webdizájn, operátor) foglalkoztatnak. A könyvtár állománya 2015 decemberében 2 641 596 hagyományos és 698 402 elektronikus egység volt. A kölcsönzött tételek száma 2015-ben összesen 5,3 millió tétel volt.

(Murányi Lajos)

53/2017

THROGMORTON, Kaitlin: Recruiting and retaining volunteers : cultivating a successful program requires time and effort, but the payoff can be worthwhile In: American libraries. – 47. (2016) 6., p. 42-45.

Önkéntesek toborzása és megtartása. A siker időigényes, de megéri

Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -társadalmi munkás; Munkaszervezés

Amikor *Keith Goman* és *Kathelene Smith* az Észak-Karolina Egyetemre (UNCG) érkezett 2010-ban, a semmiből kellett önkéntesnévjegyzéket készíteniük. A Jackson Könyvtár környéjűteménye és levéltára, ahol dolgoztak, nem rendelkezett ilyennel. Másfél évbe telt egy sikeres program kidolgozása. Már az elején elkezdtek a diákok toborzását. (Jóval nehezebb az irányításuk és a megtartásuk.) A houstoni *Cassie Hileman* (Harmony School of Excellence) is a semmiből kezdte az önkéntesekkel végzett munkát: 2011-ben még csak három volt, ma már tizenhat önkéntese van: négy szülő látja el a napi feladatokat, míg a többi az évente tartott könyvvásáron segéd-

kezik. Az Illinois állambeli Waukegan könyvtárban 90 önkéntes tanár dolgozik a felnőttoktatási programokban (írás, olvasás, matematika, az angol mint idegen nyelv). A témáról szóló friss tanulmánykötet (*Library volunteers welcome! Strategies for attracting, retaining and making the most of willing helpers*) egyik szerkesztője, Lura Sanborn szerint a könyv szerzői mind az önkéntes projektek elkötelezettjei. Összekötni őket a megfelelő feladattal – ez a titok kulcsa.

Amikor Hilemannak önkéntesre van szüksége, azt keresi, ki mihez ért a legjobban, Gorman szerint az intézménynek kell erőfeszítéseket tenni a megfelelő emberek kiválasztásakor. Waukeganban a toborzásakor az a legfontosabb, hogy a jelöltek jobban lássák a számtalan lehetőséget a könyvtárban, s ezekről többféle módon tájékoztatják a lakosságot (pl. röpcédulákon, a *LinkedIn*-en, a könyvtár honlapján stb.). Az UNCG főleg a közösségi média segítségével éri el az érdeklődőket, de Gorman és Smith mindig szóba hozzák a témát, ha könyvtárvezetést tartanak, melyből tavaly 54-re került sor (a könyvtár szaksoktól a kineziológiát tanulókig). Sokan közülük visszajönnek önkéntesnek. Hillman a toborzás érdekében beveti a hálózatépítést és az új technológiát is (*SignUpGenius*).

Minden könyvtáros úgy véli, hogy az önkéntesek megtartása a legnehezebb feladat. Még ha jól is működik a program, gyakran elmennek olyan okok miatt, aminek semmi köze a könyvtárhoz. Megtartásuk fontos, ezért *munkájuk elismerése* alapvető lehet. (Hilman szerint ez a központi kérdés.) Az UNCG komoly felvételi beszélgetéssel és a könyvtáros pályára készségeinek kialakításának ígéretével akarja megoldani ezt a gondot. Több különgyűjteményben a könyvtárosok mentorként bánnak az önkéntessel, és olykor a továbbtanulási űrlapok kitöltésében is segítenek. Nem ritka, hogy az önkéntes munka álláslehetőséghez vezet. (27%-kal több az esélyük erre, mint másoknak – az egyik beszámoló szerint.) A másik kulcsmozzanat a *rugalmasság*. (Hilemannál mindig van tennivaló egy önkéntes számára, akár egy órára is.)

Ahogy az önkéntesek szerepe és a könyvtár igényei is fejlődnek, a toborzás és megtartás módszerei is. Egyes könyvtárak már online toboroznak (*LinkedIn*, *VolunteerMatch*), sőt a Kongresszusi Könyvtár és a New York-i Városi Könyvtár távoli önkénteseket von be digitalizálási programjaiba. Elsőként azt kell meghatározni, mi a szerepük a könyvtárban. Smith

szerint az önkéntesek és a könyvtár kapcsolata sikeres partneri viszony.

(Murányi Lajos)

Lásd még 22, 42

Marketing, közönségkapcsolatok

54/2017

RUSTAD, Nichole: Process makes perfect : asking your target audience what they really want to know about you
In: Public services quarterly. – 12. (2016) 1., p. 65-70.

Kérdezzük meg a célközönségünket, hogy mit szeretnének tudni rólunk!

Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Könyvtári kalauz; Könyvtárpropaganda; Marketing

Egy ohioi egyetemi könyvtárakat bemutató kiadvány megszületését mutatja be a cikk, ami a könyvtár célközönségének együttműködésével készül. A brosúra feladata az olvasók érdeklődésének a felkeltése. A könyvtárosoknak pontosan ismerniük kellett, mit szeretnének tudni az olvasók, s eddig már milyen információik vannak. Annak értékelése, hogy pontosan miről értesülnek a könyvtárral és annak szolgáltatásaival kapcsolatban, nagy feladat volt a projekt számára. Az írás azt mutatja be, a felsőoktatási könyvtár hogyan ismerte meg jobban célközönségét annak érdekében, hogy elérje a kitűzött célokat.

A *Dayton Egyetem* könyvtárában öt főből állt a belső projektcsapat (beleértve a dékánt is), később két éves időtartamra bevonták a könyvtár támogatóit, adományozóit és a Könyvtári Tanácsadó Testületet is. A Könyvtári Tanácsadó Testület lényegében a könyvtár barátaiból állt (öregdiákok, könyvtárhasználók, a közösség érdeklődő tagjai, vállalati és könyvtári szakemberek). Fontos volt az együttműködésük, hiszen a célközönség majdnem reprezentatív mintáját jelentették. A módszer nagyon hasonlított ahhoz, ahogyan egy marketingügynökség egy kampány során kijelöli fókuszcsoportját; több megbeszélést tartottak azért, hogy olyan kiadványt hozzanak létre, amely felkelti a támogatók és a célközönség figyelmét. (Azt próbálták elérni, hogy a könyvtárat bemutató brosúra magával ragadja őket, és végig is olvassák.)

Az első találkozó előtt a projektcsapat elvégezte az előkészületeket, majd a megbeszélésen a résztvevő-

ket csoportokra osztották. Minden csoportban volt könyvtáros belső tag, aki a *coach* volt. Az első csoportfeladat egy asszociációs feladvány volt, melynek során a könyvtárosok által már megfogalmazott, a könyvtárra legjobban illő nyolc kifejezést kellett a résztvevőknek továbbgondolniuk. A második feladatban a már összegyűjtött kifejezésekből kellett a legjobbakat kiválasztani, s olyan könyvtári fotókkal párosítani, melyek jók lennének a kiadványba. A harmadikban szűkítették a képek körét: a legjobb ötöt kellett kiválasztani. A könyvtár olyan információkhoz jutott ezzel a feladattal, melyek segítik külső szemmel nézni a könyvtárat. Utoljára táblán vázolták fel a kiadvány formáját, a kitalált szavakat és a kiválasztott képeket használva.

A megbeszélés végén a könyvtárosok összegyűjtötték a vázlatokat, észrevételeket, majd a kommunikációs szakemberrel és a grafikussal együtt meghatározták az új irányt. Három hónap alatt készült el az első változat. Kikérték a Könyvtári Tanácsadó Testület véleményét is; nem voltak lenyűgözve tőle. Azt a következtetést vonták le a könyvtárosok, hogy kimaradtak azok a történetek a kiadványból, amelyek a könyvtár hatását mutatják be, és amelyek közelebb hozzák az olvasót a könyvtárhoz. A következő hónapokban a törzsközönség bevonásával összegyűjtötték a legjobb történeteket, amelyek témái a könyvtár szolgáltatásai iránti elkötelezettség, a tanulás támogatása és kutatók kinevelése, a könyvtár mint alakuló kutatóintézet, a hallgatók ellátása, a karrier támogatása és ötletek inspirálása, a technológiával és a trendekkel való haladás stb. voltak. A fotós a történetekhez megkapó fényképeket készített. (Hívószavakat használtak a kiadványban, mely saját URL-t kapott, ahol további történeteket lehet olvasni online.) A végeredmény mindenkinek elnyerte tetszését.

Összegzésként elmondható, hogy a sikeres kiadvány elkészítésnek egyik fontos eleme a megfelelő csapat összeállítása, az olvasók meghallgatása és a nyelvükön való fogalmazás. A jövőbe tekintés mellett a múltat sem szabad elhanyagolni. A folyamat során, ha valami nem működik, újra kell gondolni a projektet.

(Bognár Noémi Erika)

55/2017

SVERGUNOVA, N. M.: Biblioteki v social'nyh setáh : neobhodimost' ili dan' mode In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2016) 5., p. 52-58.

Könyvtárak a közösségi hálókön: szükségszerű vagy csak divat?

Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

Az utóbbi időkben a könyvtárak jelentősen bővítették tevékenységi körüket, nagy figyelmet fordítanak a hagyományos és a virtuális kommunikációt lehetővé tevő kreatív megközelítésekre. Az internet elterjedésével a könyvtáraknak is jelen kell lenniük a világhálón honlapok, blogok, közösségek formájában. Az orosz könyvtárosok egy része szkeptikusan értékeli a könyvtári jelenlét hatékonyságát a közösségi hálózatokban; van, aki úgy véli, túlértékelik a hálózatok jelentőségét. Többen jelezték a pedagógusok kéréseit: az interneten ne legyenek könyvreklámok, az általános és középiskolákban ne hivatkozzanak az internetes forrásokra.

Elképesztő a pedagógusok rövidlátása! Tény, hogy a gyerekek sok időt töltenek az interneten, de éppen ez vezethet egy könyvtárba. Minél több a könyvtárak tevékenységét bemutató érdekes és aktuális információ, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy nő a felhasználók vagy legalább a blogok és a közösségi hálózatok olvasóinak a száma. A könyvtárak feladata, hogy az emberek csak ne bolyongjanak az interneten, hanem az érdekes, hiteles információkat tartalmazó könyvtári oldalakat keressék fel.

Sokszor elhangzik, hogy a mai fiatalok gondolataikat sem írásban, sem szóban nem tudják helyesen kifejezni. Jó tanulási eszköz lehet, ha megjegyzéseket fűznek a könyvtári blogokhoz: míg az üzenetküldő rendszerekben megengedettek a helyesírási hibák, egy könyvtári blogban igyekezni kell helyesen fogalmazni és írni. A könyvtárosok ezt különböző tesztekkel segíthetik.

A könyvek reklámozása az interneten a könyvtárak egyik feladata; új módszerek a vitafórumok, a könyvtárosok ajánlásai, hivatkozásai, többek között az elektronikus könyvtárakra.

Oroszországban 2014 augusztusában lépett hatályba a korábbi információs, információtechnológiai és -védelmi törvény módosítása, és néhány, a hálózati információcserét szabályozó rendelet. Az adatátvitel, az információtechnológia és a tömegkommunikáció felügyeletét ellátó szövetségi szolgálat feladata lett azoknak a honlapoknak és a honlapok egyes oldalainak (blog) a nyilvántartása, amelyeket naponta több mint 3 ezren keresnek fel. Az ilyen honlapok, oldalak tulajdonosai felelnek a jogszabályok betartásáért, az aszociális információ kerüléséért. A sajtóval

és tömegkommunikációval foglalkozó szövetségi ügynökség 2015. májusi adatai szerint a közösségi hálózatokban több mint 500 oldal volt; a blogok nagy része politikusokhoz és ismert emberekhez kötődik, a könyvtári blogok számáról nincs információ. Más jogszabály egyelőre nincs, ami a könyvtáraknak a közösségi hálózatokban való tevékenységét érintené. A könyvtárak igyekeznek helyi normatív dokumentumokat kidolgozni. Az Oroszországi Könyvtári Egyesület *Könyvtárak és közösségi hálózatok* munkacsoportja felmérése szerint (57 régióból 273 munkatárs) a könyvtárak 17%-ában van a közösségi médiával foglalkozó szabályzat, 7%-ában felelős személy, 50%-ában negyedéves munkaterv. Ma a könyvtárak saját kockázataikra végzik a munkát, a felelősséget általában a vezető vállalja függetlenül attól, hogy a tartalmat a könyvtár szakemberei állítják össze. Ezért feltétlenül szükség van a fontosabb

célokat érintő, magasabb szintű dokumentumok kidolgozására, mint a könyvtárak tevékenységének szabályozása, célok, tartalom és annak frissítése, a blogokat kezelő munkatársak képzettsége, munkájuk tervezése (mennyiségben és időben), hatékonysági kritériumok.

A könyvtárak bekapcsolása és a felhasználók bevonása a hálózati könyvtári tevékenységbe hosszú folyamat, rendszeres, célirányos munkát igényel, nem szabad megtorpanni, ha bizonyos szakaszban az eredmények elmaradnak. A könyvtáraknak minden rendelkezésükre álló lehetőséget ki kell használniuk, hogy felkeltsék a használók érdeklődését, párbeszédet létesítsenek velük, bevonzzák őket a könyvtárba, annak blogterébe és közösségi médiumaiba.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

56/2017

BENSELIN, Jennifer C – RAGSDELL, Gillian: Information overload : the differences that age makes. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 48. (2016) 3., p. 284-297.

Mennyiben függ az információs túlterhelés az életkortól?

Felmérés; Használó; Információs műveltség; Információ-technológia

Az információs túlterhelést ez idáig személyes, szociális és szervezeti problémaként vizsgálták. A cikk és az alapját képező kutatás új szemszöveget választott, mégpedig azt, hogyan érzékelik a különböző életkorú emberek az információs túlterhelést. A vizsgálat során kérdőíveket, interjúkat és naplót használtak. Az információ mennyiségének tömeges növekedése a webkettes technológiák elterjedésének köszönhető (blogok, weboldalak, wikipédia, közösségi média). A kutatók ismét azt tapasztalták, hogy az emberek minden életkorban szenvednek az információs túl-

terheléstől, de különbség van a fiatalok és az idősök között.

A fiatalokat a mobilkommunikáció és a webkettes szolgáltatások, mindenekelőtt a közösségi média sarkallja arra, hogy rendszeres, már-már szüntelen interakcióban legyenek az online információforrásokkal. Ezzel párhuzamosan természetesen háttérbe szorúlnak körükben a statikus, papíralapú információforrások. Az információáradat és a széles körű hozzáférés következtében értelemszerűen itt is felvetődnek az információ minőségével kapcsolatos kérdések és dilemmák, amelyek különösen a nagyobb „fogyasztást” képviselő fiatalokat érintik. Megállapítást nyert, hogy az információtól való függés a fiatalok körében még nem vált kórossá, de fennáll ennek a veszélye. Az információs túlterhelés érzése a fiatalokat elsősorban információs műveltségük hiányosságai miatt sújtja.

Az idősök kevesebbet használják a korszerű információtechnológiát, ezért kevésbé érzékelik súlyosnak az információs túlterhelés problémáját. Nagyrészt az időhiánynak és az e-mailek áradatának tulajdonítják ezt a jelenséget.

Az információs műveltséggel kapcsolatos készségek, jártasságok és kompetenciák bővítése mindkét kor-

csoportban mérsékelhetné az információs túlterhelés problémáját.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 24

Használat- és igényvizsgálat

57/2017

AGOSTO, Denise E.[et al.]: Teens, technology, and libraries : an uncertain relationship. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 86. (2016) 3., p. 248-269.

Tinik, technológia és a könyvtárak: egy bizonytalan kapcsolat

Felmérés; Használoi szokások; Információs műveltség; Könyvtárkép; Középiskolás

Egyre több kutatás foglalkozik a tizenéveseknek a tudományos és személyes információs igényeik kielégítését célzó digitálistechnológia-használati szokásaival, de csak kevés tanulmány vizsgálta, hogyan illenek bele a mai tinédzserek információszerzési gyakorlatába az iskolai- és közkönyvtárak. A jelen tanulmány adatait olyan kérdőívekből és interjúkból meríti, amelyek 25 tizenévesrel készültek az Egyesült Államok egy magasan technicizált városi középiskolájában, hogy feltárja, hogyan befolyásolja a tinik mindennapi életét átszövő technológia a könyvtárakról alkotott képüket és könyvtárhasználati szokásaikat. Az eredmények azt jelzik, hogy a diákok e csoportja hajlamos úgy gondolni a könyvtárakra, mint nagyrészt elavult intézményekre, melyeknek kevés kapcsolata van az ő technológia-központú mindennapi információhasználati szokásaikkal. Így a könyvtárak jobban ki tudják szolgálni a tiniket magas szintű technológiai hozzáféréssel azáltal, hogy átszervezik szolgáltatásaikat a közösségi interakció és közösségépítés támogatásának jegyében, illetve annak révén, hogy nem annyira a dokumentumok és a technológiai hozzáférés biztosítására koncentrálnak, mint inkább arra, hogy megtanítsák a könyvtár fizikai és virtuális határain kívüli információ keresésének és értékelésének módjait.

(Autoref.)

58/2017

CHYZASTOWSKI, Tina E. – NUTEFALL, Jennifer E.: Is everything all right at night? : measuring user response to overnight library services. – Bibliogr. In: Journal of access services. – 13. (2016) 3., p. 179-198.

Minden rendben van éjjel? A használók visszajelzései az éjszakai nyitva tartásra

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárhasználat; Nyitvatartási idő

Az Egyesült Államok Kalifornia államában működő Santa Clara Egyetem könyvtára 2012 őszén vezette be, hogy a szemeszter utolsó két hetében, amikor a vizsgák és beadandók miatt a legnagyobb igény mutatkozik a könyvtári szolgáltatásokra, 5 napon keresztül 24 órással nyitva tartással várják a diákokat. Ezekben az időszakokban a könyvtár vasárnap reggel 9-től egészen péntek éjfélig folyamatosan nyitva tart. Éjszakánként este 11-től csak az olvasójegy mágneskártyájával tudnak a hallgatók belépni az épületbe. A bevezetést követően két év múlva 2014 őszén, 2015 telén és 2015 tavaszán is mérték a használatot kérdőíves formában. Összesen 616 kitöltött kérdőív érkezett vissza a három periódusban, ami 86–100%-os válaszadási arányt jelent. Az így nyert adatokat szintenkénti látogatószámlálással egészítették ki 2015 telén. A látogatószámlálás során kategorizálták is a használókat a következők szerint: társas tevékenységet végez, egyedül tanul, laptopot használ, PC használó, csoportban tanul, alszik vagy egyéb.

A kérdőíves vizsgálatban 5 kérdés vonatkozott demográfiai jellemzőkre. A válaszadók többsége (77%) 24 éven aluli, és BA tanulmányait végzi (68%). A legtöbben bölcsészeti- és természettudományi területen tanulnak (36%), őket követik az üzleti iskolások (33%), majd a mérnökök (24%). Az egyetemre beiratkozottakhoz képest alulreprezentáltak a jogászok, akiknek van saját kari könyvtáruk, így értelemszerűen inkább azt használják. A válaszadók között a nemek aránya 59–41% a férfiak javára, míg az egyetemen 51–49% arányban a nők vannak többen. Az éjszakai könyvtárat használó diákok 55%-ának a saját bevallás szerinti tanulmányi átlaga 1–4-ig terjedő skálán 3 és 3,4 között volt, további 32%-nak pedig 3,5 fölött.

Az éjféli utáni időszak legnépszerűbb periódusa 12 és 1 óra között van, ami folyamatosan csökken a hajnali órákra, majd enyhén emelkedik reggel 6 és 7 óra között. Az éjjeli nyitva tartást kihasználó diákok jel-

lemzően visszatérő vendégek, a többség 3–4 napon is felkeresi a könyvtárat a késői éjszakai időszakban. A szolgáltatások közül a legtöbben az olvasótermet, az egyéni és csoportos tanulásra szolgáló tereket, a számítógépeket, a nyomtatót és a Wifit használják. A kölcsönzés, a másolás és a tájékoztatás kevésbé népszerű éjjel. A tevékenységek közül a házi feladatok elkészítése, a dolgozatírás, a kutatómunka és a vizsgákra készülés a leggyakoribbak. Azok a tevékenységek, amelyek a könyvtáros részéről személyes asszisztenciát követelnének meg, szinte egyáltalán nem jelennek meg a válaszok között.

A látogatószámlálás során alkotott kategóriák közül a legtöbben a saját laptopot használók vannak (53%), őket követik a könyvtári számítógépet igénybe vevők (19%) és a csoportban (14%), majd az egyénileg tanulók (7%). Nagyon kevesen vannak, akik társas tevékenységeket végeznek (2%), vagy alszanak (1%) a könyvtárban az éjjeli nyitva tartás időszakában. Mindez azt mutatja, hogy az éjjeli időszakban a diákok igyekeznek nagyon hatékonyan felhasználni az idejüket, a legnépszerűbb bútorok ezért – érdekes módon – nem a kényelmes fotelok, hanem az íróasztalok, a számítógépes helyek, valamint a csoportos tanulásra szolgáló szobák. A diákok 66%-a nagyon egyetért, 27% pedig inkább egyetért azzal, hogy az éjjeli nyitva tartás elősegíti a jó tanulmányi teljesítményt. Az eredmények többnyire megerősítették a korábbi, hasonló kutatások eredményeit. Érdekes éjszakai nyitva tartással segíteni a diákokat, akik jellemzően koncentrált munkával, csendes tanulással töltik ezeket az órákat a könyvtárban.

(Tóth Máté)

59/2017

FÜHLES-UBACH, Simone – SEIDLER-DE ALWIS, Ragna: Attraktiv für Jugendliche, Familien und ganz neue Kundengruppen : fünf Thesen zur Sonntagsöffnung In: BuB. – 68. (2016) 5., p. 258-259.

Res. angol és francia nyelven

Vonzó a fiatalok, a családok és egészen új használói csoportok számára – öt tétel a vasárnapi nyitva tartásról

Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár; Nyitvatartási idő

A tanulmány arról számol be, milyen lehetőségeket rejt a vasárnapi nyitva tartás, és ehhez a Mönchengladbach-i Városi Könyvtár méréseiből leve-

zetett téziseket ismertetik a szerzők. A méréseket három hónapon át öt vasárnapon végezték, s kérdéseket tettek fel a látogatók 34%-ának. A fő kérdés az volt, hogy ki – melyik célcsoport tagja – és milyen szándékkal kereste fel a könyvtárat. (Ez azért lényeges, mert a városi könyvtárban vasárnap sem tájékoztatás, sem internet-hozzáférés nincs, csak alapszolgáltatásokat nyújtanak.) 547 fő válaszolt a kérdésekre, melyeket hét (angol, arab, francia, német, orosz, spanyol, török) nyelven tettek fel szemtől szemben, hogy megfeleljenek a bevándorlók magas arányának (34%). A kérdőív tizennyolc kérdésből állt, és a válaszokat az alábbi öt tételben foglalták össze:

- 1.) Vasárnap főleg a fiatal olvasók száma nagyon magas.
- 2.) A fiatalok szerint nagyon jó, hogy vasárnap is nyitva van a könyvtár.
- 3.) A vasárnap új olvasókat hozott a könyvtárba: majdnem minden második megkérdezettnek szinte csak vasárnap van erre ideje.
- 4.) A vasárnapi könyvtárba járás családi esemény.
- 5.) A vasárnapi nyitva tartás során nem okozott gondot, hogy nem volt tájékoztatás, bár az internetet a használók egynegyede hiányolta.

Bár minden település más, ezek a tézisek sok közkönyvtárban alkalmazhatók. A közkönyvtár vonzó lehet sokak számára vasárnap, mivel kedvelt találkozóhely, és ezzel a csökkenő látogatói számok is kompenzálhatók.

(Murányi Lajos)

Lásd még 24

Olvasás

Lásd 26

Használók képzése

60/2017

ADAMS, Claudia [et al.]: A collaborative approach to integrating information and academic literacy into the curricula of research methods courses. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 3., p. 222-231.

Az információs műveltség és az akadémiai írástudás együttműködésen alapuló integrálása kutatómódszertani kurzusba

Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Tudományos kutatás

Más felsőoktatási intézményekhez hasonlóan az Aucklandi Egyetemen (Új-Zéland) is követelmény, hogy a végzett hallgatók ne csak szakmai ismeretekkel rendelkezzenek, hanem legyenek olyan intellektuális készségeik, képességeik és személyes tulajdonságaik, amelyek körébe beletartozik az információs műveltség és az akadémiai írástudás.

Egy alapképzési és egy posztgraduális egészségtudományi kutatómódszertani kurzus példája azt mutatja, hogy az információs műveltség és az akadémiai írástudás a könyvtárosok és az oktatók együttműködésén alapuló integrálása eredményeként a hallgatók nemcsak jobban elsajátítják a kutatási folyamat és a módszertanok alapjait, hanem gondolkodásukban megjelenik a kritikai elem.

A hallgatók a kutatómódszertan szempontjából naivnak tekinthetők, így számos kihívással kell szembenéznük. Ismerniük kell a kutatási kérdések megfogalmazásának kritériumait és azt, hogy miként adaptálják azokat a szakirodalom és az adatok további vizsgálatához. Ismerniük kell a kutatás folyamatát és módszereit, valamint az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának módjait, továbbá azt, hogy a kutatás mely elemei kapcsolhatók össze egymással.

A kurzusok ezért a kutatási kérdések megfogalmazásával, a szakirodalmi források használatával és a szakirodalmi szemle megírásával kapcsolatos ismereteket tartalmaznak. A hallgatók megtanulják, milyen a kvalitatív és kvantitatív módszertan, és – a posztgraduális kurzus hallgatói – elsajátítják a kutatási terv (javaslat) megfogalmazásának módját.

(Koltay Tibor)

61/2017

BURY, Sophie: Learning from faculty voices on information literacy : opportunities and challenges for undergraduate information literacy education. – Bibliogr. In: Reference services review. – 44. (2016) 3., p. 237-252.

Mit tanulhatunk az információs műveltségről az egyetemi oktatóktól?

Egyetemi hallgató; Egyetemi oktató; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség

Az információs műveltség (IM) volt a témája a torontói York Egyetem 24 oktatójával készített félig struk-

turált interjúknak. A cél az volt, hogy feltérképezzék a munkatársak véleményét az IM értékéről és jelentéséről, a felsőoktatásban betöltött szerepéről, illetve vizsgálják a hallgatók képességeivel kapcsolatos elvárásait. A kutatás hiánypótlónak tekinthető.

A félórás interjúkon nyitott kérdéseket tettek fel az oktatóknak, köztük a saját információs műveltségükkel kapcsolatban; először szabadon beszélhettek, majd arra megkérték őket, reagáljanak a már létező definíciókra és szabványokra. A kutatás a *grounded theory* (megalapozott elmélet) keretrendszerének megfelelő, kvalitatív felmérés volt.

A megkérdezett oktatók közül mindenki tanított egyetemistákat a felmérés előtti két évben, és a kurzusokon elvárás volt a másodlagos információforrások használata a feladatok teljesítése során. Az alanyok többsége (13 fő) már több mint 20 éve oktatott. A megkérdezettek egyharmada társadalom-, másik harmada természettudományi, harmadik harmada gazdasági tárgyakat tanított. A vizsgálat a kiválasztás során azt is figyelembe vette, hogy a mintába az IM oktatásához különböző módon viszonyulók kerüljenek. (A férfiak és a nők aránya 50–50% volt.)

Az interjúalanyok közül mindössze ketten mondták azt, hogy kurzusukon nem szerepel az IM fejlesztése, hárman pedig a könyvtárosokra bízták ezt a feladatot. A többség azonban (10 fő) magára vállalta az oktatását, 9 fő kurzusán pedig egyforma szerepet kapott az oktató és a könyvtáros. Az IM fogalmának meghatározásában nem volt különbség a különböző tudományterületeken oktatók között, azonban mindannyian szűkebben értelmezték, mint az általános meghatározások; főleg az információhoz való hozzáférésre és annak értékelésére korlátozták. Ezt a válaszadók fele egészítette ki még az információ természetének és mértékének meghatározásával, de alig tértek ki az információk felhasználására. Ugyanakkor többek által vallott nézet volt, hogy az IM magas szintű kompetencia, mellyel kapcsolatban a hallgatóktól csak az várható el, hogy olyan szinten tudják használni, ami segíti az irodalomkutatást.

A megkérdezett oktatók többsége a beszélgetés során sokkal inkább a saját elvárásaira összpontosított, melyeket a hallgatókkal szemben támaszt, mint a hallgatók erősségeire. A diákok tudásában lévő hiányok meglepték és megzavarták az oktatókat, más esetekben azonban empatikusak voltak, és felismerték, hogy a hallgatók csak gyakorlással és segítséggel fejlődhetnek ebben. Ilyen támogatandó terület például a tanulmányírás, a kutatási kérdések jó megfogalmazása, a tudományos források feltérképezése és az

adattárisokban való keresés, de a kritikus gondolkodást is fontosnak tartották. Az oktatók szerint komoly hiányosságaik vannak a diákoknak a források színtíztálásában. Az egy-egy témával kapcsolatos eltérő álláspontok zavarják őket, nehezen tesznek különbséget aközött, hogy valakit szó szerint idéznek, vagy csak hivatkoznak a véleményére, így tudatlanságból még plágiumba is keveredhetnek. Saját álláspontjuk kialakítása és megjelenítése is nehéz számukra. A társadalomtudományi oktatók a terület sajátosságaiból adódóan a hallgatókat könyvtári források használatára ösztönözték, míg a többiek sok esetben az internet adta lehetőségekkel is megelégednének. Összességében a válaszadók az IM-et más kompetenciákkal összefonódónak látják, ezeket a műveltségtipusokat pedig együtt rendkívül fontosnak.

(Jávorka Brigitta)

62/2017

GUO, Yan Ru – GOH, Dion Hoe-Lian: Library escape : user-centered design of an information literacy game. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 86. (2016) 3., p. 330-355.

Egy információs műveltséget fejlesztő játék felhasználóközpontú megtervezése

Használók képzése; Információs műveltség; Játék

Az oktatási célú digitális játékok száma gyorsan nő, és a könyvtáraknak is lehetőségük van kiaknázni ezeket az információs műveltség oktatásában. A tudósok szigorra intenek az oktatási célú játéktervezésben az oktatási hatékonyság és a játékélmény tekintetében. A hatékonyság elérésének egyik módja a felhasználóközpontú megközelítés. Ezért e cikk egy információs műveltséget (information literacy – IL) fejlesztő játék felhasználóközpontú tervezési folyamatát írja le, amelybe aktívan bevonták a potenciális használókat is. Egy nyitott tervezői workshop és az azt követő felhasználói értékelés során kis- és nagy valóságűségű prototípusokat állítottak elő. Napvilágra kerültek az oktatási célú játéktervezés komplexitásának összefüggései, beleértve azt, hogy nyitottnak kell lenni a felhasználói javaslatok iránt, de bizonyos határok között; egyensúlyt kell teremteni a szórakozás és a tanulás között; illetve alkalmazni kell az elméleti kereteket, de rugalmasan. A szerzők felvázolják ennek az IL-fejlesztő játéknak és az általános oktatási célú játékfejlesztésnek a jövőbeli irányait is.

(Autoref.)

63/2017

SWIATEK, Cécile – GORSSE, Myriam: Playing games at the library: seriously? In: LIBER quarterly. – 26. (2016) 2.

Társasjáték a könyvtárban: ez komoly?

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Játék; Könyvtárpropaganda

Az elmúlt tíz évben a könyvtárak különböző játékokat építettek be szolgáltatásaik közé, a társasjátéktól a szerepjátékig. Ez a francia felsőoktatási könyvtárakban sincs másképp. Kevés intézmény formalizálta és publikálta azonban kezdeményezéseit, melyeknek az esetek többségében nincs egyértelműen meghatározott helye a szolgáltatásokban, nincs rájuk külön forrás, nem számolnak velük a külső kommunikáció tervezésekor vagy irányelveik meghatározásakor. A játéknak sok célja lehet: a játékosság (gaming) trendjének követése, és ezzel a könyvtár és a szolgáltatásai megítélésének a javítása, a játékok tanulásban való felhasználásával az olvasók „hazai pályán” való megszólítása, új és fiatal felhasználók bevonása, a régiek megtartása, a könyvtár még elérhetőbbé tétele, a kulturális programkínálat erősítése.

Számtalan jó példa van erre a felsőoktatási könyvtárakban is. A *Floridai Egyetemen* például a *Humans vs. Zombies* játékok mintájára alakítottak ki egy „alternatív valóság játékot” (ARG), melynek egyik fontos eleme a könyvtári dokumentumok közötti keresés volt. Az *Université de Haute-Alsace* (Mulhouse) kialakított egy *Cluedo*-szerű játékot, amely a tantervben is feltüntetésre került. A virtuális játékok között is találhatóak érdekes példák, mint a *Montpellier Egyetem* könyvtárának Facebook projektje, amely *OSNI Hunter* néven fut, s amelyben a játékosok 19–20. századi tudományos eszközök képeiből és néhány nyom segítségével tippelik meg, hogy mire használhatták azokat.

Az európai kutatási szféra gyakran alkalmaz olyan játékos tevékenységeket, melyek könnyen átültethetők könyvtári környezetbe is, de ihlet meríthető más könyvtárak kezdeményezéseiből is. A hasonló kezdeményezések és az azokkal kapcsolatos visszajelzések számontartása nagyon hasznos, hiszen nemcsak a jó elemek vehetők át, hanem egy-egy sikeres történet meggyőzheti a habozó döntéshozókat is. A témában készített húsz interjú alapján azonban a legnagyobb ellenállás nem a döntéshozókban, hanem a dolgozóknak tapasztalható. Egy motiválatlan csapat a kezdeményezés bukását okozhatja, ami sok esetben

meg is történik, ha például valaki egyéni érdeklődése alapján vezeti az intézményt, és a részvételt munkatársainak mindenféle tréning vagy egyéb alapozás nélkül írja elő. A kutatás szerint a csapat érdeklődését könnyebb felkelteni, ha a kezdeményezés megfelelő vezetői támogatásra talál, s világos információkkal és felkészítéssel jár.

A sikeres kezdeményezés összehangolásához két személyre van szükség: a játékmenedzserre és a játékfejlesztőre. Az előbbi jobban mozog könyvtári környezetben, az utóbbi viszont tapasztalt játékos. Kettőjük munkája kiegészíti egymást: a menedzser a szervezéssel és a környezeti tényezőkkel foglalkozik, míg a fejlesztő a játékkal és annak lebonyolításával.

Több könyvtár felkészülésként, csapatépítő céllal is játékokat alkalmaz: ilyen volt például a párizsi *Saint-Barbe Könyvtár* „Stevenson Club” játéka, melyben a

munkatársaknak különböző rejtélyeket kellett megoldaniuk elektronikus keresési képességüket használva. A játék lebonyolítása után jön a tudásmenedzsment folyamata, ami gyakran több időt vesz igénybe, mint a program lebonyolítása.

Fontos a visszajelzések feldolgozása és beépítése, a szétsugárzás, a távlati célok és a stratégiai tervek megfogalmazása, illetve az ehhez kapcsolódó költségkeret. Az új szolgáltatás új használókat vonzhat, amire a könyvtárnak készen kell állnia, hiszen jó alkalom arra, hogy a régi szolgáltatásokhoz is hidat építsen, ehhez azonban gyakran újra kell gondolnia a bevált dolgokat is.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 26, 57

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

64/2017

JÍLKOVÁ, Marta – ŠÍROVÁ VOJÍŘOVÁ, Kateřina: Projekt PRALIT : záchrana a zpřístupnění pražské židovské literatury v Městské knihovně v Praze In: Čtenář. – 68. (2016) 6., p. 217-220.

APRALIT projekt: a zsidó irodalom őrzése és hozzáférhetővé tétele a Prágai Városi Könyvtárban

Digitalizálás; Hozzáférhetőség; Judaika gyűjtemény; Városi könyvtár

A PRALIT projekt az Európai Gazdasági Térség és a Norvég Alap támogatásával 2014-ben meghirdetett, a kulturális örökség megőrzését és megújítását szolgáló program keretében nyert támogatást. A projekt célja a kiválasztott zsidó tematikájú dokumentumok népszerűsítése és digitalizálása volt a zenei, a raktári gyűjtemény és az értékes nyomtatványok köréből. A digitalizálásra kiválasztott dokumentumok köre elsősorban a 19. század második felétől kezdve a 20. század első feléig tartó időszakra korlátozódott.

A dokumentumok zöme cseh és német nyelvű, de előfordulnak közöttük francia, orosz és angol nyelvűek is. Fontos szempont volt a választott tematikához kapcsolódás és a dokumentumok fizikai állapota is. Előnyt élveztek a savas papír által veszélyeztetett és a gyakori használatnak kitett dokumentumok. A projekt 2015 januárjában kezdődött és 2016 májusáig tartott. A projektet 80%-ban az EGT és a Norvég Alap együttesen finanszírozta, a hiányzó 20%-ot Prága város önkormányzata biztosította, összesen 8 568 030 cseh korona állt rendelkezésre.

A digitalizált dokumentumok köre a prágai zsidó irodalom, zeneművek és zenei könyvek, valamint zenei periodika anyagra terjedt ki. A prágai zsidó irodalom témába elsősorban a 19. század végén és a 20. század elején megjelent németül író prágai zsidó szerzők művei kerültek (Max Brod, Egon Erwin Kisch, Franz Werfel stb.). A cseh nyelven írók közül ismert Karel Poláček, František Langer, Jiří Ornest művei is bekerültek, az értékes nyomtatványok tárából származó fontos zsidó témájú művekkel együtt.

A második csoportot a zeneművek és zenei könyvek alkották, amelyek a közép-európai kulturális örökség vonatkozásban és európai szinten is egyedülálló zenei anyagokat tartalmaznak, olyan zsidó szerzők-

től, akiknek jelentős része koncentrációs táborokban vesztette életét. A harmadik csoportban a népszerű zenei időszak kiadványok (pl. Smetana, Dalibor, Zenei revue) digitalizálása valósult meg.

A digitalizálás folyamán a dokumentumokat előkészítették, nyilvántartásba vették, ellenőrizték adataikat a cseh közös katalógusban és digitalizálási regiszterben. A digitalizáló osztály átvette a dokumentumokat, a digitalizálást követően metaadataikat a ProArc archiváló rendszerben rögzítették, majd a digitális dokumentum kópiáját a Kramerius rendszer digitális könyvtárában tették elérhetővé. Az OCR-nek köszönhetően a dokumentumok teljes szövegű elérése, kereshetősége megvalósult.

A projekt keretében 2015 novemberében a témához kapcsolódó képregény versenyt hirdettek a 18 év alatti fiatalok körében. A sikeres szerzők workshopokon mutatkoztak be a könyvtárakban.

A zenei anyagokhoz kapcsolódva *Prágai csillagos ég* címmel zenei estet, versenyt szerveztek a digitalizált művek alapján, a művek zeneszerzőinek ismertetése mellett. Négy híres zeneszerző (A. Rubinstein, D. Popper, Ligeti György és A. Zemlinsky) zeneművei hangzottak el, híres szerzők műrészeivel együtt (F. Kafka, F. Werfel stb.). Az esten személyesen is részt vett a túlélők közül Pavel Kohn költő, aki 15 évesen tért vissza Prágába, később a Szabad Európa Rádió munkatársa lett, 2012-ben jelentette meg fiatalkori verseit.

A projekttel kapcsolatos kiállítást is szerveztek *Digitalizálás avagy a könyvek útja* címmel a Prágai Városi Könyvtárban, mely vándorkiállításaként minden prágai fiókkönyvtárba el fog jutni.

A PRALIT projekttel kapcsolatos dokumentumok, szerzők számára *Prága az irodalom városa* címen virtuális elérhetőséget biztosítottak a www.prahamestoliteratury.cz oldalon, ahol minden információ megtalálható az érdeklődők számára. A prágai zsidó kultúra, irodalom és zene neves szerzői digitalizált és virtuális formában is elérhetővé váltak a könyvtári projekt eredményeként.

(Prókai Margit)

65/2017

MELICHAR, Marek [et al.]: Projekt ArcLib – budovány systému pro dlouhodobou archivaci digitálních dat v českých knihovnách In: ITlib. – 19. (2016) 2., p. 13-15.

Res. angol nyelven

Az ArcLib projekt – a digitális adatok hosszú távú archivá-

lását biztosító rendszer építése a cseh könyvtárakban

Digitalizálás; Fejlesztési terv; Megőrzés

Az ArcLib projekt a folyamatosan növekvő digitális adatok hosszú távú őrzését a cseh könyvtárakban korábban elkezdett projektekre építve valósítja meg. 2006-ban született meg a Nemzeti Digitális Könyvtár koncepciója, amely megsokszorozta a digitális adatok mennyiségét. Legkorábban a felsőoktatási könyvtárak kezdtek az eredetileg digitálisan keletkező dokumentumokkal foglalkozni, a többi könyvtár speciális dokumentumok (térképek, hanganyagok) digitalizálásához fogott hozzá, mára azonban mindenféle digitális dokumentum hozzáférhető a könyvtárakban.

A cseh könyvtárak 2000 óta foglalkoznak digitalizálással, a nemzeti könyvtár ekkor kezdte meg a web archiválását is. A Kramerius program a 19. századi értékes, savas papírra készült dokumentumokkal kezdte a digitalizálást. A cseh nemzeti digitális könyvtár építését a nemzeti könyvtár 2008-ban kezdte el a 2006-os koncepció alapján. Ennek keretében 2011-től Prágában és Brnóban két nemzeti könyvtári digitalizáló helyszínt alakítottak ki, ahol a digitális adatok hosszú távú őrzését (35 millió digitalizált oldal számára) a SAFE LTP rendszer biztosítja, két prágai és egy brnói kópia segítségével.

A felsőoktatási könyvtárakban rengeteg digitális dokumentum keletkezik a minősítések során, ezért a legtöbb intézmény saját repozitóriumot épít, de közös projektek is megvalósultak (pl. a szürke irodalom nemzeti lelőhelye: <http://www.nusl.cz/> vagy a DRAMBORA, <http://www.repositoryaudit.eu/>).

Az ArcLib projekt közvetlenül a nemzeti digitális könyvtárhoz kapcsolódik, a korábban használt Kramerius rendszert továbbfejlesztették, mára több mint 40 könyvtár használja. A digitalizálási feladathoz fejlesztették ki a ProArc programot, melyet a 2014–2015 közötti időszakban kísérleti projekt-ként teszteltek. A projekt fő megvalósítója a Cseh Tudományos Akadémia Könyvtára, amelyhez kapcsolódott a Masaryk Egyetem, a nemzeti könyvtár és a morva területi könyvtár is. A projektet 5 év alatt, 2016 és 2020 között a Kulturális Minisztérium támogatásával valósítják meg. 2018-ig a hosszú távú őrzés feltételeinek a kidolgozását, ArcLib-be való integrálását, 2020-ig a fejlesztés, tesztelés, implementálás és alkalmazás megvalósítását tervezik.

Az ArcLib négy fő célja: (1) saját, komplex adat-őrzést biztosító, nyílt forráskódú LTP (Long Time Preservation) kialakítása, mely logikus és magas

színvonalú digitális adatörzést garantál; (2) cseh környezetben a hosszú távú őrzést lehetővé tévő módszer kidolgozása a hazai és nemzetközi szabványok alapján; (3) nagy mennyiségű adat bit szintű fizikai tárolását biztosító módszerek kidolgozása; (4) a funkcionális működés ellenőrzése a csatlakozó könyvtárak valamelyikében.

Fejlesztésében fontos tényező a bit alapú hosszú távú logikai védelem megvalósítása három fázisban. A bevezető, elméleti szakaszban a digitális adatok hosszú távú őrzésének alapkoncepcióját és terminológiáját dolgozzák ki az információs csomagok koncepciójával együtt. A második módszertani rész az ArcLib projektben keletkező eredményekhez kapcsolódik. Meg kell határozni az OAIS modellből az ArcLib-be átkerülő információs modell leírásának módját, a szabványos információs csomagok adatkörét. Az utolsó, implementációs módszertani rész tartalmazza az adattípusok védelmének konkrét tervét, amelyet tesztelnek. A fizikai tárolás szintjén (a logikai védelemmel szemben) az őrzött adatokat nem kell „megérteni”, csupán a biztonságos és változatlan bináris streamek tárolását kell megvalósítani, melyből a megőrzött, akár nagy mennyiségű adat is reprezentálható.

Az ArcLib-től azt várják, hogy 5 éven túli biztonságot garantál, architektúrája nyílt és moduláris, melynek egyes összetevőit a rendszer funkciójának sérelme nélkül lehet a későbbiekben cserélni. A technológia változása mellett számolni kell az elemi csapásokkal, ezért célszerű különböző földrajzi helyeken tárolni az adatok kópiáit. Kisebb könyvtárak esetén ezt a felhőtechnológiák pótolhatják.

Az ArcLib projekt esetén olyan jelenlegi alkalmazásokra számítanak, amelyek a jövőbeli életképességet támogatják. Ilyen az ígéretes Ceph (<http://ceph.com/>) projekt az OpenStack (<https://www.openstack.org/>) platform felhőszolgáltatása keretében. A felhőszolgáltatások mellett fontos a külső (lemez vagy mágnesszalagos) tárolás is.

Az egyszerű adattárolás a könyvtárak számára a jövőben nem biztosítja az információs tartalmak használhatóságát. Az ArcLib állandó fejlesztés mellett a könyvtárak háttérrendszere lesz, szerepe azért fontos, mert az adatok hosszú távú védelme nélkül nem lehet az olvasók számára tartalmakat szolgáltatni.

(Prókai Margit)

Lásd még 13, 40

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

66/2017

SIMON-RITZ, Frank: Die Bibliothek in der digitalen Welt : elektronische Angebote wachsen rasant und erleichtern den Zugang : Urheberrecht und Lizenzvereinbarungen als Hürden In: BuB. – 68. (2016) 7., p. 398-401.

Res. angol és francia nyelven

Könyvtárak a digitális világban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gyarapítási keret; Hozzáférhetőség

Főleg az új egyetemi könyvtárakban erős a tendencia a digitalizálásra. Az egyetemi könyvtárak – a német könyvtári statisztika adatai (DBS) szerint – már 2010-ben költségvetésük mintegy harmadát fordították elektronikus médiára. Az egyetemi és a főiskolai könyvtárak beszerzésre fordított kiadásai a 2000-beli kb. 230 millió euróról 2014-ben kb. 264 millióra nőttek. Ez körülbelül 13 százalékos növekedést tesz ki 14 év alatt.

Ugyanebben az időszakban az elektronikus médiára fordított kiadások aránya robbant: 2000-ben a mintegy 12 millió euró 2014-ben 116 millióra nőtt. Ez a tendencia erősebb változásokat jelez a könyvtárakban, mint ahogy első pillantásra látszik. Figyelembe véve azt a lehetőséget, hogy a digitális média távolról – nemcsak a könyvtár épületében – a nyitvatartási időtől függetlenül hozzáférhető, az egyetemi könyvtárak új szemmel kezdték nézni a könyvtár szerepét *helyként*. A digitális tartalom elérhető éjjel-nappal, a hét 7 napján. A fizikai világban erre csak nagyon kevés könyvtárnak van lehetősége. A gondok ellenére, mint például az e-könyvek elérése, a digitális tartalom jelentősége is megnőtt a közkönyvtárakban. Az ilyenfajta kérdések kezelésében egyre nagyobb szerepet játszik a más oktatási és kulturális intézményekkel való együttműködés és hálózatépítés.

(Autoref.)

Lásd még 70

Információ- és kommunikációs technológia

67/2017

WÓJCIK, Magdalena: Internet of Things – potential for libraries. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 34. (2016) 2., p. 404-420.

A dolgok internete: egy lehetőség a könyvtárak számára

Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Internet; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

A cikk célja, hogy felvázolja a dolgok internete (IoT) lehetséges alkalmazási köreit és felhasználási formáit a köz- és felsőoktatási könyvtári szolgáltatásokban. A szerző a téma szakirodalmának elemzése alapján foglalja össze az IoT kereskedelmi alkalmazásának főbb területeit, majd elvégezte a 2010–2015. évek angol nyelvű könyvtártudományi irodalmának elemzését is, hogy a modern könyvtári szolgáltatásokról képet adjon. Összehasonlította a kereskedelmi és nemkereskedelmi intézmények tevékenységi körét, hogy meggyőződjön arról, milyen területeken ter-

vezik vagy alkalmazzák a kereskedelmi egységek a dolgok internetét, ami a könyvtárakra is inspirálóan hat, s ezáltal az IoT könyvtári felhasználásának az elméleti modelljét alkotta meg. A vizsgálat kimutatta, hogy az IoT-technológia rendelkezik azzal a potenciállal, hogy alkalmazzák könyvtári szolgáltatásokban és egyéb tevékenységekben éppúgy, mint a kereskedelemben. A szerző meghatározza a technológia lehetséges alkalmazásának körét és formáit a köz- és felsőoktatási könyvtárak szolgáltatásaiban. Az eredményeket széles körben lehet felhasználni a könyvtárakban. Az új technológiák javíthatják az intézmények imázsát olvasóik szemében, főleg az ifjú nemzedék körében.

Az IoT könyvtári használata olyan új kérdés, amit még nem vizsgáltak, de az elmúlt években több nemzetközi konferencia is foglalkozott vele, érdeklődést mutattak iránta a könyvtáros egyesületek, és széles körben megvitták a blogoszférában is. Ez azt bizonyítja, hogy a téma fontos a gyakorlati szakemberek számára, de nem nagyon találunk még tudományos, átfogó jellegű tanulmányt róla.

(Autoref.)

Lásd még 55

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Számítógépes könyvtári rendszerek

68/2017

GALLAGHER, Matt: How to conduct a library services platform review and selection In: Computers in libraries. – 36. (2016) 8., p. 20-22.

Hogyan alakítsunk ki egy könyvtári szolgáltatási platformot: áttekintés és kiválasztás

Gazdaságosság -könyvtárban; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

Mostanában az integrált könyvtári rendszereket (ILS) gyorsan felváltják az ún. *könyvtári szolgáltatási platformok* (LSP). Sokan feleslegesnek tartják ezt a váltást, noha gond nélkül integrálható és inkább

használóbarát, de bonyolultabb a gyakorlatban. Az átállásnál figyelembe kell venni, milyen az infrastruktúrája az intézménynek, és folyamatosan figyelni kell a piac alakulását is. Csak ezután lehet megállapítani, melyik LSP a megfelelő az intézmény számára, és elég rugalmas-e a növekvő igények kielégítésére. Hol kezdünk bele, ha egy kis- vagy közepes könyvtárban dolgozunk, kevés munkatárssal és forrással rendelkezünk

A szerző, aki Philadelphiában metaadat-könyvtárosként és gyűjteményfejlesztőként a *University of Sciences* munkatársa, útmutatást adó cikkében azokat a lépéseket veszi sorra, melyeket érdemes elvégeznie mindenkinek, aki integrált könyvtári rendszerét könyvtári szolgáltatási platformra szeretné cserélni. Az első lépés előtt meg állapítanunk a jelenlegi ILS szerződés lejáratát, és hogy a szállító ajánl-e, és milyen feltételekkel új LSP előfizetést.

Ezután fel kell mérni az olvasók és a könyvtárosok véleményét. Bár a kliensalapú ILS-ről a hálózati alapú LSP-re való átállás sok könnyebbésséggel jár, ez nem jelenti azt, hogy a könyvtárunk már kész ilyen változásra: összesíteni kell a nagyobb eltéréseket, és meg kell határozni, hogy a fontosabb változások mit jelentenek az olvasók és a könyvtárosok számára. Ha a migrációra nem is kerül sor most, számos érvet gyűjthetünk a nagyobb anyagi támogatás szükségessége mellett.

Ezt követően a fontosabb érdekelteket kell megneveznünk, akiknek szava van a döntésben, majd jöhet a piac- és termékkutatás, majd az árajánlatok és a demók begyűjtése.

Az ismert adatok birtokában most kell költség-hason elemzést végezni. (A szerző négy képzeletbeli szállító adatait veti össze egy táblázatban.) Az utolsó lépés a szállító kiválasztása. Ha szükséges, az előbbieken alapján készülhet beszámoló a rangidős vezető számára. A cikket a témában legfontosabb öt írás adatai zárják.

(Murányi Lajos)

Elektronikus könyvtár

69/2017

DEAN, Robin: Shutting down a consortial digital repository service. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 56. (2016) 1-4., p. 91-99.

Egy konzorciális digitális repozitóriumi szolgáltatás bevétele

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár

Az Alliance Digital Repository (ADR) 2007 és 2015 között működött, a Colorado Alliance of Research Libraries fenntartásában, tudományos és felsőoktatási könyvtárak konzorciumaként. A szolgáltatás fontos infrastruktúrát jelentett a részt vevő könyvtárak számára mind a helyi feladatok teljesítésében, mind a nagy országos kezdeményezésekben való részvétel tekintetében. A konzorciális digitális repozitóriumok hasznos lehetőséget jelentenek, mert a résztvevők megosztják egymással a költségeket és a szakértésüket. Különösen érvényes ez a tevékenység kezdeti szakaszában. Ugyanakkor a tevékenység jellege miatt nem biztosítható tartósan a vállalkozás gazdaságossága, mivel a tagság és a tartalom bővülése miatt elkerülhetetlen, hogy bővítsék a személyzetet és az infrastruktúrát. Az elektronikus dokumentumokkal végzett kurátori munka ugyanakkor folyamatos, nem pedig egyszeri feladatot jelent, ami az egyes könyvtárak, nem pedig a konzorciumi közösség felelőssége. A tapasztalatok alapján a konzorciumi összefogást rövid távú megoldásnak célszerű tekinteni, tartós fenntartása nem szükséges. Az ARD-ben az évek folyamán fokozatosan csökkent a tagok száma, majd nyolc év után a tagok megszüntették a közös szolgáltatást, és saját repozitóriumok üzemeltetésébe fogtak. Az új infrastruktúra és az intézményi kapcsolatrendszer kialakításához a konzorcium még segítséget adott: a tartalom és a metaadatok át(vissza-)adásában, a szakértés átadásában, a szervezeti változások végrehajtása terén. A közös repozitóriumok megszűnésével már létrehozásukkor érdemes számolni, olyannyira, hogy az együttműködési szerződésben is érdemes szerepeltetni.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 13, 42

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

70/2017

ILVA, Jyrki – LAITINEN, Markku Antero – SAARTI, Jarmo: The costs of open and closed access : using the Finnish research output as an example In: LIBER quarterly. – 26. (2016) 1.

A nyílt és a zárt hozzáférés költségei a finn kutatási termés példáján

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -általában

A tudományos kiadók nyílt hozzáférési mozgalmában a kutatások finanszírozóinak elképzelései miatt kapott lendületet az EU-ban és tagállamaiban. Azóta már biztató kutatási adatok láttak napvilágot arról, milyen hatással van a nyílt hozzáférés a tudományos eredmények nyílt terjesztésére. Mivel a nyílt hozzáférésű publikálás üzleti modelljei még most vannak kialakulóban, a cikk arra vállalkozott, hogy értékelje a finn könyvtárak rendelkezésére álló, a tudományos kiadványok különböző terjesztési módszereivel kapcsolatos költségek összevetésére alkalmas statisztikai eszközöket és adatokat. Elemzi emellett a nyílt hozzáférés különböző modelljeivel kapcsolatban felmerülő költségeket is, és összeveti azokat a jelenlegi, többnyire térítéses hozzáférésben (paywalled access) alkalmazott költségstruktúrával. A pénzügyi elemzést a finn országos tudományos könyvtári statisztikai adatbázis és a kutatási kiadványok adatbázisa (Juuli) statisztikai adatbázisa alapján végezték el a szerzők.

A térítéses hozzáférésről a nyílt hozzáférésre való áttérés igen jelentős lépés, amely hatással lesz a tudományos könyvtárak szerepkörére. A nyílt hozzáférés lényeges költségmegtakarítást ígér, bár még nem világos, mikor jön el az a pillanat, hogy a könyvtárak megkezdhetik a licencszerződések felmondását. Ha a könyvtárak fel szeretnék gyorsítani ezt a folyamatot, aktívan részt kell venniük a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos költségek monitorozásában. Ehhez megbízható és jól kezelhető statisztikai adatokra lenne szükség vezetőik számára mind a nyílt hozzáférés terjedéséről, mind a különböző üzleti modellekkel

kapcsolatos pénzmozgásokról – a könyvtári statisztikai adatgyűjtés szerves részeként. Jelenleg a statisztikákban nem tüntetik fel például, hogy az egy-egy könyvtár birtokában lévő e-folyóiratok nyílt hozzáférésűek vagy térítésesek, és ugyanez vonatkozik a pénzügyi és a használati adatokra.

Finnországban a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a nyílt hozzáférésű publikációk beszerzése kedvezőbb lenne, mint a jelenlegi, licenceken alapuló modell. A következtetéshez érvényesnek tekintették a Solomon és Björk által meghatározott, a nyílt hozzáférés arany útja esetében érvényes kiadási költséget (816 EUR) a 2011 és 2013 közötti finn kiadási adatokra vonatkoztatva. A statisztikák jelenleg még nem elég megbízhatóak vagy pontosak ahhoz, hogy kifejezetten beigazolják ezt a hipotézist, és számos tényező miatt igen nehéz megjósolni, milyen költségekkel jár majd a finn kiadványok teljes körű áttérése a nyílt hozzáférésre. Az ISO 2789 szabvány világos keretet ad a szükséges adatok összegyűjtéséhez. A vonatkozó adatok szerepeltethetők lennének a könyvtári statisztikában, különösen akkor, ha a kiadással kapcsolatos költségeket is nyilvántartanák. A digitális felsőoktatási könyvtárak és archívumok két feladat (a hosszú távú megőrzés és a dokumentumok és adatok tudásszervezése) elvégzésével válhatnának sikeressé.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 17

Az ismertetett cikkek forrásai

AIB studi (IT)	56. (2016) 1.
American libraries (US)	47. (2016) 6.
Bibliotekovedenie (RU)	(2016) 1., 3.
Bibliothek (DE)	40. (2016) 1.
Bibliotheks-forum Bayern (DE)	10. (2016) 2.
BuB (DE)	68. (2016) 5., 6., 7., 8-9.
College & research libraries news (US)	77. (2016) 6., 7.
Computers in libraries (US)	36. (2016) 8.
Čtenář (CZ)	68. (2016) 6.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	28. (2016) 2.
Interlending & document supply (GB)	44. (2016) 1., 3.
ITlib (SK)	19. (2016) 2.
The journal of academic librarianship (US)	42. (2016) 3., 4.
Journal of access services (US)	13. (2016) 3.
Journal of documentation (GB)	72. (2016) 4.
Journal of librarianship and information science (GB)	48. (2016) 3.
Journal of library administration (US)	56. (2016) 1-4.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	66. (2015) 10.
Knowledge organization (I)	43. (2016) 3.
LIBER quarterly (I)	26. (2016) 1., 2.
Library hi tech (US)	34. (2016) 2.
Library management (GB)	37. (2016) 4/5.
The library quarterly (US)	86. (2016) 3.
Library trends (US)	65. (2016) 1.
Libri (I)	66. (2016) 3.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2016) 1., 4., 5.
New library world (GB)	117. (2016) 5/6.
Public services quarterly (US)	12. (2016) 1.

Reference services review (US)	44. (2016) 3.
Revista española de documentación científica (ES)	39. (2016) 1.
Scandinavian library quarterly (Sx)	49. (2016) 3.
Vestnik BAE (Fx)	(2016) 1.
Zagadnienia informacji naukowej (PL)	53. (2015) 2.

Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetés az MTA KIK könyvtárosának

Holl András, az MTA Könyvtár és Információs Központ informatikai igazgató-helyettese az országos tudományos digitális információszerzési feladatok ellátásáért, a tudományos információkhoz való szabad hozzáférést szervező európai mozgalmakhoz való aktív és meghatározó részvételéért 2017. március 14-én a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozata kitüntetésben részesült, amihez gratulálunk.

Katalist, 2017. március 15. Gaálné Kalydy Dóra híréből

Adattár a pécsi felsőoktatási intézmények 18–19. századi hallgatóiról

Az ELTE Egyetemi Levéltár és a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont közös kiadásában megjelent a pécsi felsőoktatás 18–19. századi hallgatói adattárát tartalmazó következő összeállítás: Szögi László: *A pécsi felsőoktatás intézményeinek hallgatói (1714) 1782–1852.*

Budapest-Pécs, 2016. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 12. ;

A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 15.).

A kötet megvásárolható az ELTE Eötvös Kiadónál Budapesten és a Kronosz Könyvesboltban Pécsen (7624 Pécs, Kóczián Sándor u. 1.).

Katalist, 2016. december 12. Schmelcz-Pohánka Éva híréből

Könyvtárostanárr MA- és könyvtártudomány MA-képzés a Pécsi Tudományegyetemen

Az új típusú tanárképzési rendszerben megváltozott az iskolai könyvtárosok képzése: az eddigi két, ill. három féléves képzés helyébe 2017 őszétől 4 szemeszteres (csak levelező) képzés indul. Az elnevezés is megváltozott, ezentúl: könyvtárostanárr MA-nak hívják. A bemeneti követelmények nem változtak: tanító és tanár oklevéllel rendelkezők jelentkezhetnek (<http://kpvk.pte.hu/content/konyvtarostanar>).

Az informatikus könyvtáros MA elnevezése is megváltozott: a felvi.hu-n már csak könyvtártudomány MA szerepel, de a bemeneti és kimeneti követelmények változatlanok maradtak (<http://kpvk.pte.hu/content/konyvtartudomany-mesterszak>).

Katalist, 2017. január 19. Mészárosné Szentirányi Zita könyvtáros, szakoktató híre alapján